

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT
ANABİLİMDALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÜNYADA KÜRESELLEŞME VE FAKİRLİK
İLİŞKİSİ: TEORİK VE AMPİRİK BİR ANALİZ

İLKNUR KARACA

2501160266

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. DÜNDAR MURAT DEMİRÖZ

İSTANBUL 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : İLKNUR KARACA Numarası : 2501160266
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İKTİSADİ GELİŞME VE
ULUSLARARASI Danışmanı : PROF. DR. DÜNDAR MURAT DEMİRÖZ
Tez Savunma Tarihi : 22.08.2019 Saati : 13.00
Tez Başlığı : DÜNYADA KÜRESELLEŞME VE FAKİRLİK İLİŞKİSİ: TEORİK VE AMPİRİK BİR ANALİZ.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. DÜNDAR MURAT DEMİRÖZ		KABUL
2- PROF. DR. FERDA HALICIOĞLU		KABUL
3- DOÇ. DR. MURAT BİRDAL		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. OĞUZHAN ÖZÇELEBİ		
2- PROF. DR. METİN SARFATİ		

***Annem Bahtiyar KARACA, Babam Hakan KARACA ve Kardeşim
Serdar KARACA'ya ithafen.***

ÖZ

DÜNYADA KÜRESELLEŞME VE FAKİRLİK İLİŞKİSİ: TEORİK VE AMPİRİK BİR ANALİZ

İlknur KARACA

Özellikle 1980 sonrasında uygulanan neoliberal politikalar neticesinde 1990'lı yıllardan itibaren etkisini giderek arttıran küreselleşme süreci, genişleyen kapsama alanı ile birlikte dünya genelinde birçok ülkeyi ve toplumu etkisi altına almıştır. Buna rağmen küreselleşmeye entegrasyonunu tam olarak sağlayamayan Sahra Altı Afrika ve Güney Asya gibi bölgelerdeki refah verileri incelendiğinde, diğer bölgelere kıyasla nüfusun büyük bir kısmının temel su ihtiyacını karşılayamadığı ve gerekli sağlık hizmetlerine ulaşamadığı görülmektedir. Bu anlamda küreselleşmenin pozitif etkilerinin dünyanın her yerinde aynı oranda hissedilmediği söylenebilir.

Yapılan bu çalışmada küreselleşmeyle paralel olarak artan dış ticaret hareketleri ve fakirlik göstergesi olan refah verileri vesilesiyle küreselleşme ve fakirlik arasında ne yönde bir ilişki olduğu incelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda refah ve ticaret verilerinin daha detaylı incelenebilmesi ve yorumlanabilmesi adına dünya 7 bölgeye ayrılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde küreselleşme kavramının literatürdeki tanımları incelenmiş, küreselleşmenin tarihsel analizi yapılmıştır.

İkinci bölümde fakirlik kavramı ve bu kavrama yönelik yapılan tanımlamalar açıklanmış, uluslararası kurumların fakirliğe olan bakış açıları ve bu alanda yaptıkları çalışmalar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise küreselleşme ve fakirlik arasındaki ilişki incelenerek dünya genelinde küreselleşmenin yaşanmakta olan fakirliği hangi yollardan ve ne şekilde etkilediği araştırılmıştır.

Son bölüm olan dördüncü bölümde küreselleşme süreci iki döneme ayrılmış, DB resmi sitesi üzerinden alınan verilerin işlenmesi ile bölgesel bazlı büyüme, ihracat ve kişi başına düşen GSYİH veri analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fakirlik, Küreselleşme, Yoksulluk Sınırı, İhracat, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Kişi Başına Düşen GSYİH.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN GLOBALIZATION AND POVERTY IN THE WORLD: A THEORETICAL AND EMPIRICAL ANALYSIS

İlknur KARACA

Particularly as a result of the neoliberal policies implemented after 1980, the globalization process, which has gradually increased its influence since the 1990s, has affected many countries and societies around the world with its enlarged coverage area. However, when the welfare data are examined in regions such as Sub-Saharan Africa and South Asia, which do not fully integrate into globalization, it is seen that compared to other regions, a large portion of the population cannot meet the basic water needs and access to the necessary health services. In this sense, it can be said that the positive effects of globalization are not felt at the same rate everywhere in the world.

In this study, the relationship between globalization and poverty has been tried to be examined with the help of foreign trade movements and welfare data which is an indicator of poverty in parallel with globalization. The world is divided into 7 regions in order to examine and interpret welfare and trade data in more detail.

The study consists of four parts. In the first part, the definitions of the concept of globalization in the literature have been examined and the historical analysis of globalization has been made.

In the second part, the concept of poverty and the definitions made for this concept are explained and the perspectives of international institutions on poverty and their studies in this field are examined.

In the third chapter, the relationship between globalization and poverty is examined and in which ways and how globalization affects the poverty in the world.

In the fourth chapter, the globalization process is divided into two periods. Regional data on regional growth, exports and GDP per capita are analyzed by processing the data obtained from the official website of the WB.

Key Words: Poverty, Globalization, Poverty Line, Exports, Foreign Direct Investment, Per Capita GDP.

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, küreselleşme ve fakirlik arasındaki ilişki, küreselleşme neticesinde serbestleşen dış ticaret vesilesiyle artan ihracat ve doğrudan yabancı yatırımların dünyada bölgelerin refah göstergelerinde ve kişisel gelirlerinde yarattığı değişimlerin baz alınması yoluyla incelenmiştir. Yapılan incelemelerde küreselleşme süreci iki döneme ayrılarak küreselleşmenin hızlandığı 1990-2007 yılları arasındaki dönemde ve 2008 yılında yaşanan küresel kriz sebebiyle küreselleşmenin yavaşladığı 2008-2017 yılları arasındaki dönemde dünya genelinde kişi başına düşen GSYİH verileri analiz edilerek küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişki somut bir temele oturtulmaya çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışmada, ilk olarak aldığım lisans eğitiminden beri öğrencisi olduğum tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Dündar Murat DEMİRÖZ'e bilgi ve tecrübesi ile tezime yaptığı katkıları sebebiyle teşekkürlerimi iletiyorum.

Dünya Bankası verilerine ulaşmamda yardımcı olan Sayın hocam Doç. Dr. Emine TAHSİN'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez yazım sürecinde desteklerini bir an olsun esirgemeyen Araştırma Görevlisi Nurbay SEY'e ve canım arkadaşım Sinem SAVAŞ'a, her anımda yanımda olan dostum Furkan KAYA'ya yardımlarından ve desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Son olarak tezimi, bu yolda ve hayatım boyunca her anımda maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen annem Bahtiyar KARACA, babam Hakan KARACA ve canım kardeşim Serdar KARACA'ya ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1. Küreselleşme Olgusuna Yönelik Yapılan Tanımlar	4
1.2. Küreselleşmenin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi	9
1.2.1. Birinci Dönem: 19. yy Sonları, 1870 Endüstri Devrimi - 1914 I. Dünya Savaşı Arası Dönem	11
1.2.2. İkinci Dönem: 1914 I. Dünya Savaşı – 1945-50 II. Dünya Savaşı Arası Dönem	15
1.2.3. Üçüncü Dönem: II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem	16
1.3. Küresel Sistemin Ortaya Çıkışında Etkili Olan Faktörler	19
1.3.1. Teknolojik Gelişmeler	20
1.3.2. İdeolojik Faktörler	20
1.3.3. Ekonomik Faktörler	21
1.4. Küreselleşmeye Yönelik Teorik Yaklaşımlar	21
1.4.1. Kuşkucular/Şüpheciler (Skeptical)	21
1.4.2. Aşırı Küreselleşmeciler (Hyperglobalist)	23
1.4.3. Dönüşümcüler (Transformationalist)	24
1.5. Küreselleşme ve Ulus Devlet	25
1.6. Uluslararası Kuruluşların Küreselleşmeye Etkisi	29
1.6.1. Uluslararası Para Fonu (IMF)	29
1.6.2. Dünya Bankası (DB)	32

1.6.3. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)	35
-----------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

2.1.Yoksulluk Olgusu ve Yoksulluğa Yönelik Yapılan Tanımlar	40
2.2. Uluslararası Kurumların Yoksulluğa Bakışı ve Yoksullukla Mücadele İçin Yaptıkları Çalışmalar	43
2.2.1. Dünya Bankası (DB)	43
2.2.2. Birleşmiş Milletler (BM)	45
2.3. Yoksullukla İlgili Kavramlar	49
2.3.1. Mutlak Yoksulluk-Görelî Yoksulluk Ayrımı	49
2.3.1.1. Mutlak Yoksulluk	49
2.3.1.2. Görelî Yoksulluk	50
2.3.2. Objektif Yoksulluk-Sübjektif Yoksulluk Ayrımı	51
2.3.2.1. Objektif (Nesnel) Yoksulluk	51
2.3.2.2. Sübjektif (Öznel) Yoksulluk	52
2.3.3. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk Ayrımı	53
2.3.3.1. Gelir Yoksulluğu	53
2.3.3.2. İnsani Yoksulluk	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

3.1. Küreselleşmenin Yoksulluk Üzerindeki Etkisine Yönelik Görüşler	56
3.1.1. Neoliberal Politikaların Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	67
3.2. Dünyanın Bölgelere Göre Sınıflandırılması	72
3.2.1. Doğu Asya Pasifik (DAP) Bölgesi	73
3.2.2. Avrupa ve Orta Asya Bölgesi	74
3.2.3. Latin Amerika ve Karayipler (LAK) Bölgesi	75
3.2.4. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi	76
3.2.5. Kuzey Amerika Bölgesi	76
3.2.6. Güney Asya Bölgesi	76
3.2.7. Sahra Altı Afrika Bölgesi	77
3.3. Yoksulluğun Ölçümü ve Refah Göstergeleri	78

3.3.1. Uluslararası Yoksulluk Sınırları	79
3.3.2. Ulusal Yoksulluk Sınırları	80
3.4. Doğrudan Yabancı Yatırımlar, İhracat ve GSYİH'nin Küreselleşmeyle İlişkisi	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL BÜYÜME, İHRACAT VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VERİ ANALİZİ

4.1. Birinci Dönem : 1990-2007	97
4.2. İkinci Dönem: 2008-2017	98
4.3. 1990-2017 Yılları Arasında İhracat	98
4.3.1. Dünya İhracatındaki Değişim	99
4.3.2. Doğu Asya&Pasifik Bölgesi İhracatındaki Değişim	100
4.3.3. Avrupa&Orta Asya Bölgesi İhracatındaki Değişim	101
4.3.4. Latin Amerika Bölgesi İhracatındaki Değişim	103
4.3.5. Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi İhracatındaki Değişim	104
4.3.6. Kuzey Amerika Bölgesi İhracatındaki Değişim	105
4.3.7. Güney Asya Bölgesi İhracatındaki Değişim	106
4.3.8. Sahra Altı Afrika Bölgesi İhracatındaki Değişim	107
4.4. 1990-2017 Yılları Arasında Kişi Başına Düşen GSYİH ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar	109
4.4.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	109
4.4.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri	110
4.4.1.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Çıkışları	111
4.4.2. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	112
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	118

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: KÜRESELLEŞME KAVRAMI: ÜÇ YAKLAŞIM	25
TABLO 2: DOĞU ASYA PASİFİK ÜLKELERİ.....	73
TABLO 3: AVRUPA VE ORTA ASYA ÜLKELERİ	74
TABLO 4: LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER ÜLKELERİ	75
TABLO 5: ORTA DOĞU VE KUZEY AFRIKA ÜLKELERİ.....	76
TABLO 6: KUZEY AMERİKA ÜLKELERİ	76
TABLO 7: GÜNEY ASYA ÜLKELERİ.....	77
TABLO 8: SAHRA ALTI AFRIKA BÖLGESİ ÜLKELERİ	77
TABLO 9: YOKSULLUK ORANI (GÜNLÜK 1.90\$)	81
TABLO 10: YOKSULLUK ORANI (GÜNLÜK 3.20\$)	82
TABLO 11: YOKSULLUK ORANI (GÜNLÜK 5.50\$)	82
TABLO 12: SEKTÖRLERE GÖRE İSTİHDAM (2000-2017)	83
TABLO 13: ÖLÜM SEBEBİ (2000-2016) (NÜFUSUN %'Sİ)	84
TABLO 14: DOĞUMDA BEKLENEN YAŞAM SÜRESİ, BEBEK ÖLÜM ORANI, YENİ DOĞAN ÖLÜM ORANI VE 5 YAŞ ALTI ÖLÜM ORANI	85
TABLO 15: SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİM.....	85
TABLO 16: TEMEL İÇME SUYU HİZMETLERİNE ERİŞİM (NÜFUSUN %'Sİ) (2000-2015)	86
TABLO 17: BÖLGELERE VE CİNSİYETE GÖRE OKUR-YAZAR ORANI (1990-2016).....	87
TABLO 18: BÖLGELERE GÖRE TOPLAM OKUR-YAZAR ORANI (1990-2016).....	87
TABLO 19: 1990-2017 YILLARI ARASINDA ORTALAMA YILLIK İHRACAT ARTIŞI	99
TABLO 20: DÜNYA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI	100
TABLO 21: DOĞU ASYA&PASİFİK İHRACAT BÜYÜME ORANLARI.....	101
TABLO 22: AVRUPA&ORTA ASYA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI	102
TABLO 23: LATİN AMERİKA&KARAYİPLER İHRACAT BÜYÜME ORANLARI	104
TABLO 24: ORTA DOĞU&KUZEY AFRIKA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI.....	105
TABLO 25: KUZEY AMERİKA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI	106
TABLO 26: GÜNEY ASYA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI.....	107
TABLO 27: SAHRA ALTI AFRIKA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI	108
TABLO 28: 1990-2017 ARASI KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYİH, DYY GİRİŞ VE DYY ÇIKIŞ BÜYÜME ORANLARI.....	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: 1800-1870 YILLARI ARASI KİLİT TARİHLERDE SANAYİ SEKTÖRLERİNDE ÇALIŞAN İŞGÜCÜ ORANLARI.....	12
ŞEKİL 2: 1800-1992 YILLARI ARASI ULUSLARARASI TİCARET (%GSYH).....	13
ŞEKİL 3: DÜNYADAKİ YABANCI YATIRIM STOKLARI (%GSYİH)	16
ŞEKİL 4: KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYİH BÜYÜME ORANLARI	89
ŞEKİL 5: DYY GİRİŞLERİ BÜYÜME ORANLARI.....	90
ŞEKİL 6: İHRACAT BÜYÜME ORANLARI.....	90

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

AGÜ: Azgelişmiş Ülkeler

BM: Birleşmiş Milletler

DB: Dünya Bankası

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

GSYİH: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GDP)

IBRD: Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası

ICSID: Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü Merkezi

IDA: Uluslararası Kalkınma Bankası

IFC: Uluslararası Finans Kurumu

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

MIGA: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı

UNCTAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

SDG: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Temelleri sanayi devrimi dönemine kadar uzanan ve ülkeler arasında anlaşma yolu ile değil, teknolojik devrimden dolayı kendiliğinden ortaya çıkan küreselleşme süreci en temel şekilde dünyada dış ticaret hacmi ve uluslararası sermaye hareketlerinin artışı olarak ifade edilebilir.

15.yy’da başlayan sömürgecilik faaliyetleri hammadde temini açısından bir sıkıntısı olmayan Avrupa devletlerinin sanayi devriminin de etkisiyle kısa zamanda üretim kapasitesini arttırmasına yol açmıştır. İktisadi anlamda güçlü bir konumda olan Avrupa ülkeleri bu durum vesilesiyle mevcut konumlarından çok daha iyi noktalara gelmiştir. Ancak yaşanan dünya savaşları ve 1929 Büyük Buhran gibi kriz süreçleri küreselleşmenin hız kaybetmesine ve bu yolla da ticari ve ekonomik ilişkilerin sekteye uğramasına sebep olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde küreselleşmenin hızlandığı ve bu şekilde yavaşladığı dönemler dalgalanmalar şeklinde yaşanmıştır.

Fakirlik, günümüzde dünyanın hemen hemen her bölgesinde yaşanan küresel bir sorundur. Giderek güçlenen küresel sermaye ve finansal yapıda meydana gelen değişimler ekonomik yapıların etkilenmesine yol açmış ve böylelikle fakirlik ulusal ve uluslararası seviyede iktisat literatüründe kendisine daha sık yer bulmaya başlamıştır.

Literatürde küreselleşmenin fakirliği azaltma yönünde etkili olduğuna yönelik çalışmalar kadar bu sürecin tam tersi fakirliği derinleştiren bir süreç olduğunu iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı küreselleşme olgusunun dünyada fakirliği hangi noktalarda ve nasıl etkilediğinin incelenmesidir. Bu incelemenin yapılabilmesi için öncelikle küreselleşme ve yoksulluk kavramları açıklanmış daha sonrasında ise bu iki kavram arasında ticaret hareketleri ve kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla üzerinden bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşmenin literatürdeki tanımlarına ve tarihsel gelişimine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise yoksulluk kavramı açıklanmış ve yoksulluğa yalnızca gelir yoksulluğu açısından bakılmasının bu kavramın açıklanması noktasında eksik bir analiz olacağı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde küreselleşme ve yoksulluk arasında refah göstergeleri ve ticaret verileri

üzerinden bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Son bölüme gelindiğinde ise önceki bölümlerde yapılan incelemeler de göz önüne alınarak 2008 yılında yaşanan küresel krizin küreselleşme açısından bir dönüm noktası olma özelliğinden dolayı küreselleşme süreci iki döneme ayrılmış ve bu dönemlerdeki Dünya Bankası resmi internet sitesinden alınan veriler ile hazırlanan kişi başına düşen GSYİH, ihracat ve doğrudan yabancı yatırımların büyüme oranları üzerinden veri analizi yapılmış, küreselleşmenin gelir yoksulluğunu hangi yönde etkilediği araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

‘Küreselleşme’ terimi yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar kullanılmamasına rağmen, daha uzun bir soyağacı vardır. İngilizcede, isim olarak 'küre' kelimesi 15.yüzyılda Latince'den türetilerek ortaya çıkmış ve birkaç yüzyıl önce dünyanın küresel bir temsilini göstermeye başlamıştır. 'Küresel' sıfatı ise 17.yüzyılın sonlarında literatüre girmiş ve bu kelime 19.yüzyılın sonlarında artık ‘gezegensel ölçek’i belirlemek için kullanılmıştır. “Küreselleşme (globalize)” fiili, 1940'larda “küreselleşme (globalism)” terimi ile ortaya çıktı. “Küreselleşme” sözcüğü bir süreç olarak ilk kez 1959'da İngilizce dilinde ortaya çıkmış ve iki yıl sonra da bir sözlüğe girmiştir. “Küresellik (globalization)” kavramları bir koşul olarak 1980'lerde konuşlmaya başlamıştır (Scholte, 2005, s. 50-51).

Küreselleşme konuşmaları, akademisyenler, gazeteciler, politikacılar, iş adamları, reklamcılar arasında çok yayılmış bir vaziyettedir. Gündelik konuşmalar artık içerisinde küresel pazarlara, küresel iletişimlere, küresel konferanslara, küresel tehditlere, küresel çevreye ve benzerlerine düzenli referanslar bulundurmaya başlamıştır.

Küresel kavramlar 1980'lerin başlarında çeşitli akademik alanlarda kabaca aynı anda ve birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. Sosyolojide, örneğin Roland Robertson 1983'te küreselliği yorumlamaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Eş zamanlı olarak Theodore Levitt iş çalışmalarında (Business Studies) ‘piyasaların küreselleşmesi’ni yazmıştır. Bu yıllarda ayrıca Uluslararası İlişkiler'deki bazı araştırmacılar odaklarını 'küresel karşılıklı bağımlılık' kavramına kaydırmışlardır. Ekonomistler, coğrafyacılar ve diğerleri ise küresel kavramları 1980'lerde daha sonradan incelemeye almışlardır. ABD Kongre Kütüphanesi tarafından yayınlanan başlıklarda ‘küreselleşme’ye yapılan atıf sayısı 1994 yılında 34 iken 1999'da 693'e ve 2005'in başında 5245'e ulaşmıştır (Scholte, 2005, s. 51).

Son dönemlerde, özellikle 1980'li yıllardan itibaren küreselleşme olgusuna yönelik olan ilgi giderek artma eğilimindedir. Dünya genelinde 1980'li yıllardan itibaren uygulanmaya başlayan neoliberal politikalar neticesinde hızlı bir gelişim gösteren

küreselleşme olgusu dünyada yaşanan hemen hemen her değişimde etkisini hissettirmektedir. Küreselleşmenin ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutlarından bahsedilebilir. Ancak literatürde çoğunlukla küreselleşmenin ülke ekonomilerini ne yönde etkilediği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Küreselleşme beraberinde ülkeler arasındaki ilişkilerin artmasını getirmekte ve toplumu etkileyen çeşitli değişkenlere sınır ötesi bir nitelik kazandırarak uluslararasılaşma sürecini başlatmaktadır.

Küreselleşmenin sebep olduğu ekonomik sonuçların doğru bir şekilde anlaşılıp incelenebilmesi adına, bu çalışmada öncelikle küreselleşme olgusunun tanımı yapılacak olup devamında da küreselleşmenin tarihsel gelişimi incelenecektir.

1.1. Küreselleşme Olgusuna Yönelik Yapılan Tanımlar

Küreselleşme kavramı, dünyada oluşan değişimlere paralel olarak son dönemlerde üzerine yoğunlaşılacak bir kavram haline gelmiştir. Küreselleşme düşünceleri yaygın olduğu kadar aynı zamanda da belirsizdir ve literatürde küreselleşme olgusunun standardize edilmiş tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun sebebi küreselleşmenin yalnızca tek bir alanı etkilemekten ziyade, dünyada gelişen hemen hemen tüm olayların merkezinde yer alıyor olmasıdır.

Küreselleşme kavramı, bölgeleri ve sınırları aşarak gittikçe esneyen toplumsal ilişkilerin çok daha ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Giderek artan bir hacimde ve yoğunlukta yaşanan küresel akışlar, faydalarının yanında devletlerin ve toplumların artan bir şekilde dünya çapında hakim olan sistemler ve etkileşim ağları içerisinde olumsuzluklar yaşamasına da sebep olmaktadır. Dünyanın başka bir ucunda meydana gelen gelişmeler yurt içerisinde çok ciddi olumsuz etkilere sebep olabileceği gibi, yurt içerisinde yaşanan yerel olaylar önemli küresel yankıların oluşmasına yol açabilir. Küreselleşme adeta önemli toplumsal ilişkilerin ve örgütlenmelerin bölgeler veya kıtalararasındaki mekânsal erişiminde bir kayış vazifesi görmektedir (Held & McGrew, 2008, s. 10).

Anthony Giddens “aslında çok sık kullanmamıza rağmen küreselleşme kadar zayıf bir biçimde kavramsallaştırdığımız az sayıda terim var” diyerek bu duruma yönelik gözlemini dile getirmiştir (Scholte, 2005, s. 52).

Küreselleşme kavramına yönelik olarak ekonomistler, felsefeciler, sosyologlar ve daha birçok farklı alandan yazarlarca çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

Demiröz kendi kitabında küreselleşmenin gözden geçirilmiş güncel tanımını yapmıştır. Bu tanıma göre; “Dünya ülkeleri ve dünya ülkelerinin gruplaşarak oluşturduğu farklı iktisadi entegrasyon bölgeleri arasında, herhangi bir uluslararası konsensüsle oluşturulmuş uluslararası kural ve normlara bağlı olmadan, spesifik faktörlerin ülkeler arası ve bölgeler arası tam hareketli ama sektörler arası hareketsiz ortak faktörlerin (mali sermaye istisna) ülkeler arası ve bölgeler arası sınırlı hareketli ama sektörler arası tam hareketli olduğu, spesifik faktör yoğun ürünler sınırsız serbest ticarete konu olurken ortak faktör yoğun ürünlerin sınırlı ticarete konu olduğu entegrasyon sürecine ‘Küreselleşme’ adı verilir.” (Demiröz, 2016, s. 17).

Şahin’e göre çok boyutlu olan küreselleşme; ekonomi teorisine, devlet teorisine, demokrasiye, barışa, dünyadaki hükümetler dışı kuruluşlara ilişkin farklı önermeler ve tezler içeren bir kavramdır. Dünya ekonomileri arasındaki üretim, dağıtım ve mal-hizmet kullanımının entegre edilmesi ekonomik anlamda küreselleşmenin tanımıdır (Şahin, s. 125).

Bir başka görüşe göre ise küreselleşme, ulusal piyasalar ile dünya piyasalarının adaptasyonu vesilesiyle alınacak olan ekonomik kararların belirlenmesinde dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamiklerinin etkin rol oynamasıdır (Yeldan, 2001, s. 13).

Friedman’a göre küreselleşmenin arkasında, idaresi piyasa kuvvetlerine bırakılmış, serbest ticarete ve rekabete açılmasına izin verilmiş bir ekonominin gelişerek etkinliğinin artacağı fikri yatmaktadır (Friedman, 2000, s. 31).

Marcuse küreselleşme olgusunun yeni bir kavram olmadığını, yalnızca yeni bir sözcük olduğunu belirtmiş ve küreselleşmeyi, enformasyon teknolojisindeki ilerleme, hava taşımacılığındaki yaygınlaşma, döviz kurlarında yaşanan spekülasyonlar, uluslararası sermaye akışlarındaki artışlar ve bunlar gibi farklı görünen her şeyin sıradan bir kataloğu olarak tanımlamıştır. Küreselleşmenin aslında yeni ortaya çıkan bir olgu olmadığını, kapitalizmin yeni bir biçimi olmaktan ve kapitalizmin yaygınlaşmasından ibaret olduğunu vurgulamıştır (Tartanoğlu, 2002, s. 1).

İçli'ye göre küreselleşme olgusu bir taraftan dünya toplumlarının birbirine benzeme ve bunun sonucunda da tek ve ortak bir küresel kültürün oluşması süreciyken diğer taraftan da toplulukların kendi farklılıklarını algılama, betimleme ve ifade etme sürecidir. Küreselleşme, yerellik ve evrenselliğin karşıt bir biçimde değil eş anlı bir biçimde hareket etmesi halidir (İçli, 2001, s. 163).

Boratav, küreselleşmenin genellikle gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmış uluslararası sermaye sebebiyle ortaya çıkan sömürünün çağdaş bir biçimde yeniden adlandırılması olmaktan öte gidemeyen bir olgu olduğunu belirtmiştir (Çeken, Ökten, & Ateşoğlu, 2008, s. 81).

Akman'a göre, kapitalist sistemin kendisini devam ettirebilmek için üretimi ve mal ve hizmet satışını arttırmak ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla, dünya pazarlarında serbestleşme ve sınırların kaldırılması durumu küreselleşmenin ideolojik tanımıdır. Küreselleşme, uluslararası kurallar ile düzenlenen mal ve hizmet ticareti, doğrudan sermaye yatırımları ve sermaye hareketlerindeki serbestinin sağlanması yoluyla dünyanın tek bir pazar haline gelmesidir (Akman, 1999, s. 9).

Güvenç, küreselleşmeyi daha çok somut bir kavram olarak görmüş ve insanlığın tarihsel süreç içerisinde yeni bir aşamaya geçişine sebebiyet veren bir dinamik olarak betimlemiştir. Öteden beri serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı ülkelerde küreselleşme olgusuna duyulan ihtiyaç ve daha önceleri komünizm ile yönetilen ülkelerde merkezden planlı ekonomiler yerine serbest piyasa ekonomisine geçişin ortaya çıkardığı ihtiyaçlar neticesinde küreselleşme süreci yaşanmaya başlamıştır (Güvenç, 1998, s. 13).

Gezgin'e göre küreselleşme, kapitalist ülkelere gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde "Yeni Dünya Düzeni" adı altında yaygınlaştırılmak istenen, tüm dünyanın homojen tek bir Pazar haline gelebilmesi amacıyla finansal açıdan güçlü durumda olan sanayileşmiş ülkeler ve çok uluslu şirketler tarafından uygulanan politikalar bütünüdür. Küreselleşmeyle esas hedeflenen tüketim alışkanlıkları özdeş -yani denetim gücünü elinde bulunduran çok uluslu şirketlerin ürettikleri mal ve hizmetleri tüketmek anlamında- , birbirinden farklı olmayan düşünce kalıpları üzerinde şekillenen bir küresel toplum inşa etmektir (Gezgin, 2005, s. 10).

Seyidoğlu ise küreselleşmeyi dünya ticaretinin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesi olarak tanımlamış ve ekonomik anlamda küreselleşmenin, 1947’de kurulmuş olan GATT ile birlikte gelişen ticari küreselleşme, sermaye akımlarındaki engellerin kaldırılması neticesinde ulusal pazarın dünya pazarı ile entegrasyonu ile ortaya çıkan mali küreselleşme ve sınır ötesinde yapılan üretim faaliyetlerinin artışı anlamına gelen üretimin küreselleşmesi olmak üzere üç temel olgu üzerine kurulu olduğunu açıklamıştır (Memiş, 2014, s. 145-146).

Stiglitz, küreselleşmenin esasen ülkelerin ve dünya halklarının birleşimi olduğunu belirtmiştir. Ona göre küreselleşmenin ortaya konuş amacı, iletişim ve ulaşım maliyetlerini azaltmasıdır. Küreselleşmeyi “...mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve (daha az ölçüde) insanların sınırları aşmasının önündeki yapay engellerin kaldırılması demektir.” şeklinde tanımlamıştır (Stiglitz, 2002, s. 31).

Alan Rugman’a göre ise küreselleşme, “doğrudan yabancı yatırım yapan çokuluslu girişimlerin faaliyetleri ve ulusal sınırların ötesinde değer yaratmak amacıyla iş ağlarının ortaya çıkması” durumudur (Rugman, 2004, s. 22).

Anthony Giddens, bir sosyolog olarak, küreselleşmenin yalnızca ekonomik yönden tanımının yapılmasının yeterli olmayacağını belirtmiş ve küreselleşmenin daha geniş bir açıdan tanımlanmasını yapmıştır. Giddens’a göre yeni ve devrimci olan küreselleşme, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda politik, teknik ve kültürel de bir olgudur. İletişim teknolojilerinde gözlemlenen gelişmeler sayesinde kolaylaşan kambiyo işlemlerindeki yoğun artışın küreselleşmenin doğuşundaki en büyük etken olduğunu ifade etmiştir (Rugman, 2004, s. 23). Giddens, küreselleşmeyi “Küreselleşme, yaşamımızı sürdürdüğümüz usulleri yeniden yapılandırmak demektir.” şeklinde tanımlamış ve temelinin Batı’dan geldiğini, Amerikan ekonomik ve siyasal gücünün etkisini taşıdığını, eşitsizliklere sebebiyet verebilecek bir yapıda olduğunu ifade etmiştir (Giddens, 2000, s. 15).

OECD küreselleşmeyi üç faktör üzerinden açıklayan bir tanımlamaya gitmiştir. Ulus- aşırı şirketler ve bu şirketlerin benzeri güçlü yapıların siyasal hayatta yer edinmesi, bilgisayar teknolojisinin yaşanan gelişmelere paralel olarak iletişim ve bilgi alanlarında yayılması ve ülkelerin çoğunda, sektörde verimliliğin arttırılması amacına

dayanan, devlet kısıtlamalarının ve hukuki düzenlemelerin azaltılması, devletin karar alma yetkisinin daraltılması anlamına gelen deregülasyon uygulamalarının benimsenmesi küreselleşme olarak tanımlanmıştır (Gürer, 2010, s. 5).

BM Yönetim Komisyonu'na göre küreselleşme; ulusötesi şirketler gibi yeni aktörlerin güç kazanması, iletişim ve bilişimde yaşanan hızlı değişiklikler, üretimin mekânsal açıdan yaygınlaşması, finansal piyasaların birleşmesi ve OECD'ye üye devletlerdeki serbestleşme girişimleri sonucu küresel bir piyasanın oluşması iken IMF ise 2002 yılında yayınladığı "World Economics Outlook" isimli raporunda küreselleşmenin basit bir tanımına gitmiş ve küreselleşmeyi finansman ve ticaretin entegrasyonu olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Dünya Bankası da benzer bir ifadeyle küreselleşmenin dünyada mevcut bulunan ekonomilerin ve toplulukların bütünleşmesi olduğunu belirtmiştir (Hablemitoğlu, 2005, s. 36).

Özkul, küreselleşmeyi yeryüzü tarihinde insanoğlunun avcılık ve toplayıcılık döneminden tarım dönemine geçişte yaşadığı devrimle benzer şekilde, tüm dünyanın başından geçen tarım ve sanayileşme dönemlerinin ardından kendisini gösteren iletişim ve bilişim dönemlerinin sonucu olarak ortaya çıkan bir olgu olarak nitelemiştir (Özkul, 2009, s. 120).

Mittleman küreselleşmeyi, ekonomik, milli, siyasi ve kültürel yapının bir dizi ulus ötesi gelişmeyle koalisyonu olarak tanımlamıştır. İdeolojik olarak ise küreselleşme her ülkenin bir diğer ülkeyi etkisi altına almasıdır (Dikici, 2004, s. 21).

Yukarıda yapılan birbirinden farklı tanımlamalardan da görüldüğü gibi, küreselleşme kavramının fikir birliğine varılmış net bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun en büyük sebebi bu kavramın gelişimini tamamlamış ve gelebileceği son noktaya ulaşmış bir olgu olmayıp sürekli gelişimini devam ettiren bir süreç olmasıdır. Küreselleşmenin ne olduğunu, ekonomilerin ve bireylerin durumlarında ne gibi değişikliklere sebep olduğunu daha iyi açıklayabilmek adına bu kavramın tarihsel süreçteki gelişimini incelemek gerekmektedir.

1.2.Küreselleşmenin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

Küreselleşmenin kapsamını ve etkilerini tartışabilmek için öncelikli olarak bu olgunun doğuşunu ve geçmişini irdelemek elzemdir. 1980’lerin ortasından itibaren yoğun ilgi görmeye başlayan küreselleşmenin, geçmişi olmayan yeni bir olgu mu olduğu, yoksa geçmişte var olmasına rağmen “küreselleşme” ismiyle adlandırılmadığı için yeni ortaya çıkmış bir kavram olarak mı algılandığı hususunda da herhangi bir fikir birliğine varılamamıştır. Literatürde, küreselleşme kavramının insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğunu savunanlar kadar bu kavramın modernleşen yeni dünya ile ortaya çıkmış yeni bir kavram olduğunu savunan yazarlar ve araştırmacılar da bulunmaktadır.

Küreselleşmenin modern dünyanın gerekleri neticesinde ortaya çıkan yeni bir kavram olmaktan ziyade, kapitalizmin zamanla biçim değiştirmiş bir versiyonu olduğunu iddia eden görüşlerden biri Wallerstein’a aittir. Wallerstein, küreselleşmeyi anlayabilmek için bu olguyu liberalizm ve kapitalizm ile birlikte değerlendirmek gerektiğini belirtmiştir (Gürer, 2010, s. 6). Kapitalizm olgusu bünyesinde giderek büyümeyi, yayılmayı ve genişlemeyi barındırır. Küresel pazarın tümüne hâkim olma düşüncesine dayanan kapitalizme baktığımızda, günümüzde küreselleşme olarak adlandırılan olgunun kapitalizmin ilerlemiş, seviye atlamış ve kendisini geliştirmiş bir hali olduğu görülmektedir (İlhan, 2003, s. 125).

Küreselleşmeye karşıt bir tutum sergileyenlere göre küreselleşme bir aldatmacadan ve geçmişte yaşanmış olan emperyalizm hareketlerinin günün koşullarına uyarlanmasından ibarettir. Gelişen sanayi ve teknoloji dünyada her bölgeye ve her ülkeye eşit şekilde dağılmamıştır. Bu sebeple de az gelişmiş ülkeler sömürülmekte ve çeşitli engeller ile daimî olarak az gelişmiş olarak kalmaya mahkum edilmektedir (Gezgin, 2005, s. 11).

Robertson, küreselleşmenin kendiliğinden ortaya çıkan bir olgu olmadığını ifade etmiştir. Küreselleşme, dünyayı yeniden inşa etmeye yönelik bir isteğin ve girişimin tarihsel bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve gelişmiş ülkelerin ekonomik, sosyal ve düşünsel olarak kendilerini az gelişmiş ülkelere empoze etmeleriyle başlayan bir olaydır (Dikici, 2004, s. 20).

Ritzer'e göre ise şu an yaşanan küreselleşme bu çağa özgü ve daha önce bir benzeri yaşanmamış insanlık tarihinin yeni bir aşamasıdır. Küreselci bakış açısına daha yakın bir ideoloji benimseyen Ritzer küreselleşmenin iktisadi, jeopolitik veya siyasi bir olay ile başladığını belirtmiş ve bu görüşlerini “Güncel Değişimler Hipotezi” ile aktarmıştır (Demiröz, 2016, s. 9).

Keyman, küreselleşme olgusunun yeni bir aşama olmadığını belirtmiş ve küreselleşmeye “evrimci” bir üslup ile yaklaşmanın doğru olmadığını ifade etmiştir. Ona göre küreselleşme yeni bir şartı ya da hali oluşturmamaktadır. Modernitenin zaman içerisinde artarak küreselleştiğini söylemenin yanlış olduğunu belirtmiş, bu şekilde bir söylemin, daha öncesinde modernite sanki çok daha az küreselmiş gibi doğru olmayan bir algı yaratacağını anlatmıştır (Karaca G. , 2007, s. 26).

Özkul'a göre, küreselleşme olgusunu yalnızca yaşadığımız çağ içerisinde ortaya çıkan yeni bir olgu olarak görmek yanlıştır. Küreselleşmenin dinamikleri 19.yüzyıl öncesi Osmanlı Devleti ve Bizans İmparatorluğu gibi dünyaya egemen olma isteklerine yönelik olarak faaliyetlerde bulunan hükümlarlıkların bu faaliyetlerinde kendisini göstermektedir (Özkul, 2009, s. 119).

Scholte küreselleşmenin insanlık tarihi boyunca devam eden uzun vadeli bir trend olmaktan ziyade insanın toplumsal evriminin uzun vadeli trendi etrafında döngüler şeklinde meydana gelen bir kavram olarak tanımlanması gerektiğini söylemiştir. Scholte'nin ortaya attığı “Küreselleşme Döngüleri Hipotezi”ne göre, küreselleşmenin konjonktürel dalgalanmaları vardır. İnsan toplulukları tarihin belli aralıklarında içe kapanma eğilimindeyken belli aralıklarında ise dışa açılma eğiliminde olurlar ve bu dışa açılma eğilimlerinin yaşandığı dönemlerde küreselleşme gerçekleşir. Küreselleşmenin yaşandığı bu dönem sonsuza kadar devam eden bir döngü değildir. Bu dönemi dışa kapanma evresi takip eder ve dışa kapanma evresinin ardından da tekrar dışa açılma eğilimlerinin yaşandığı dönem gerçekleşir. Scholte, bu dalgalanmalar içerisinde yaşanan her bir küreselleşme döngüsünün kendine has ve birbirinden farklı sebepleri olduğunu ifade etmiştir (Demiröz, 2016, s. 8).

Şu an yaşanmakta olan küreselleşmenin 19. ve 20.yüzyılda yaşanan küreselleşme ile aynı olduğunu savunanları eleştiren ve günümüzde yaşanmakta olan küreselleşmenin

geçmişteki küreselleşme evrelerinin daha gelişmiş bir hali olduğunu savunan Friedman’a göre, ilk küreselleşme evresi dünyayı “büyük” boydan “orta” boya indiren bir güçteyken, şimdiki küreselleşme evresi dünyanın “orta” boydan “küçük” boya inmesine sebep olmuştur (Friedman, 2000, s. 18).

Dünya Bankası küreselleşme sürecini dört döneme ayırarak incelemiştir (Gürer, 2010, s. 10); 1870-1914 yılları arasında ulaşım ve iletişim alanlarında yapılan önemli yenilikler ve teknolojik gelişmeler sebebiyle bu dönem ilk küreselleşme dönemi olarak kabul edilmiştir. 1914-1945 yılları arasındaki dönemde yaşanan dünya savaşları sebebiyle yükselen ulusçuluk hareketleri küreselleşmenin hız ve güç kaybetmesine sebep olmuştur. 1945-1980 arasında uluslararası kurumların ve çok uluslu şirketlerin etkisiyle serbest piyasa ekonomisi yaygınlaşmıştır. 1970’lerin sonlarına doğru uygulanmaya başlanan neoliberal politikaların etkisiyle küreselleşme süreci yeni bir boyuta evrilmiş ve bu gelişmelerin yaşandığı 1980 sonrası dönem yeni küreselleşme dönemi olarak adlandırılmıştır.

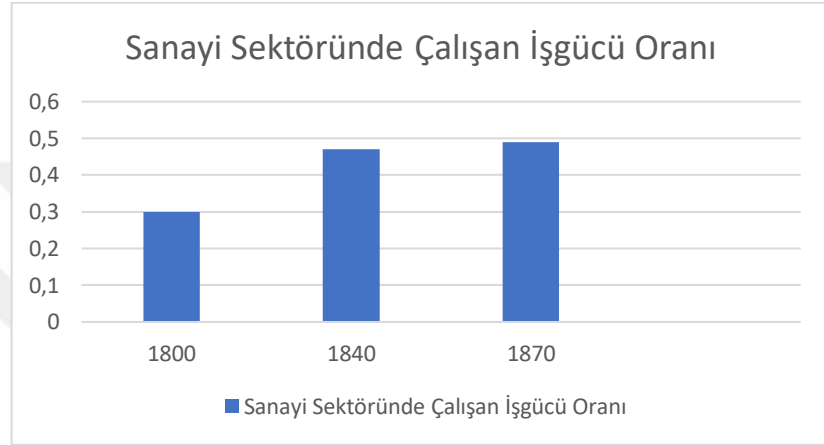
Bu çalışmada literatürde daha yaygın kullanım alanı olduğu için küreselleşmenin tarihsel gelişimi üç dönemde incelenecektir: İçerisinde Sanayi Devrimi’ni barındıran 19.yüzyılın sonlarından I.Dünya Savaşı’na kadar geçen dönem, 1914 I.Dünya Savaşı ile 1945 II.Dünya Savaşı arasında geçen dönem ve 1989 Berlin duvarının yıkılışı, SSCB’nin çöküşü gibi olayları da içerisinde barındıran II.Dünya Savaşı sonrası dönem (Bayar, 2008, s. 26).

1.2.1. Birinci Dönem:19.yy Sonları, 1870 Endüstri Devrimi - 1914 I. Dünya Savaşı Arası Dönem

Tarihsel gözlem yapıldığında 1730’lardan itibaren dokuma tezgahlarında yaşanan teknolojik ilerlemeler, 1820’li yıllarda demiryollarındaki gelişim nedeniyle ulaşım maliyetlerindeki azalış ve 1840’larda buhar gücü temelli okyanus ötesi gemi taşımacılığı ekonomik büyüme oranlarında sıçramalar yaşanmasına yol açmıştır. 1800’lü yılların başına kadar dikkate değer değişikliklerin yaşanmadığı ve yalnızca yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebilmesine imkan tanıyan bir gelir elde edilmesini sağlayan büyüme oranları, 19.yüzyıl süresince değişiklikler göstermiş ve %2 seviyelerinden 20.yüzyılın ikinci yarısında %3 seviyelerine erişmiştir. Aynı zamanda

yaşanan bu teknolojik gelişmeler sebebiyle işgücünün niteliği değişmiş, sanayi sektöründe çalışan işgücü oranında artışlar yaşanmıştır. Şekil 1’de de görüldüğü üzere İngiltere’de 1800’lerin başında %30 oranında olan sanayi sektöründe çalışan işgücü oranı 1840 yılında %47 ve 1870 yılında %49 olmuştur (Yeldan, 2001, s. 15).

Şekil 1:1800-1870 Yılları Arası Kilit Tarihlerde Sanayi Sektörlerinde Çalışan İşgücü Oranları

Kaynak: (Yeldan, 2001)

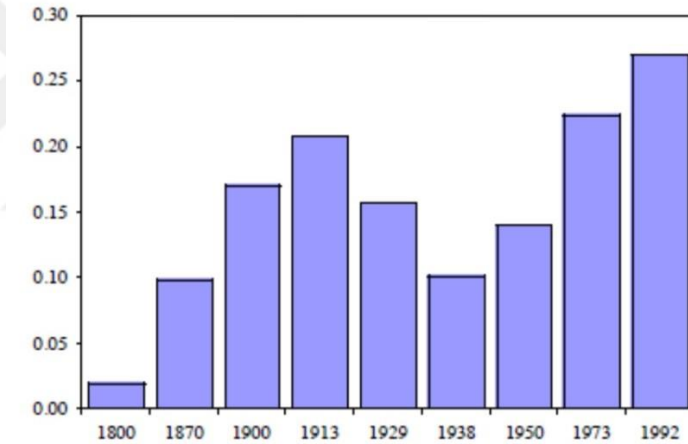
19.yüzyılın ikinci yarısında 1860’lı yıllardan beri denizaltı telgraf kabloları kıtalararası piyasaların birbirine bağlanmasını sağlamaktadır. Günümüzün elektronik ticaretiyle karşılaştırıldığında o tarihlerde binlerce kilometre uzaklıktaki yerlerle günlük ticaret yapılmasını ve fiyat belirlenmesini sağlayan bu kabloların çok daha büyük bir yenilik olduğunu söylemek mümkündür. Dolaşımdaki para miktarının üzerinde herhangi bir denetim ve kısıtlama olmadığı için 1866 yılında transatlantik kabloların döşenmesinin hemen ardından New York’ta yaşanan bankacılık ve finans krizleri aynı anda Londra ve Paris’i de etkiliyordu. 1800’lerin ortalarından 1920’lere kadar yaşanan bu küreselleşme çağı I.Dünya Savaşı, Rus Devrimi ve 1929 Büyük Buhran gibi olumsuzluklar sebebiyle yediği büyük darbeler sonucu parçalanmıştır (Dikici, 2004, s. 22-31).

Günümüzde uluslararası ekonomi 1860-1914 yılları arasındaki halinden daha az açık ve daha az bütünleşik haldedir. İddia edilenin aksine dünya ekonomisi küresel olmaktan uzaktır. Tüm dünyanın söz sahibi olduğu “küresel” bir ekonomiden ziyade ticaret, yatırım ve finansal hareketlerin daha ziyade Avrupa, Japonya ve Kuzey

Amerika üçgeninde yoğunlaştığı bir ekonomik yapı mevcuttur. Bu bahsi geçen büyük güçlerin ekonomik yönelimler ve finansal piyasalar üzerinde çok baskın bir etkisi vardır (Dikici, 2004, s. 23).

1870 yılında yaşanan endüstri devrimi ile birlikte kapitalizmde yaşanan sıçramalar sebebiyle ortaya çıkan değişikliklerin dünya kapitalizminin ilk küreselleşme aşaması olduğu söylenmektedir. İlk küreselleşme dalgası olarak kabul gören özellikle 1870-1914 tarihleri arasını niteleyen bu dönemde mal ve finans piyasalarında yaşanan küreselleşmenin esas özelliği para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinde kural olarak benimsenmiş bir altın standardının bulunmasıdır (Yeldan, 2001, s. 14).

Şekil 2: 1800-1992 Yılları Arası Uluslararası Ticaret (%GSYH)

Notes: Exports plus imports divided by output.
Source: Estevadeordal, Frantz, and Taylor (2003).

Kaynak: <https://www.nber.org/papers/w9326.pdf>

Şekil 2, 1800 yılından bu yana dünya ticaretinin dünyadaki GSYH'ye oranını kilit kriter tarihlerinde göstermektedir (Taylor A. M., 2002, s. 3). Ticaret hacminin yüksek değerlerde olmaması, ücretlendirme ve karşılaştırma yapabilme olanaklarının yetersizliği gibi faktörler sebebiyle 1800'lü yılların sonlarına kadar küreselleşme kavramı kapsamında karşılaştırma yapılabilecek sağlıklı verileri elde edebilmek güç bir hal almıştır (Elçin, 2012, s. 7-8).

Ticaret oranının ihracat artı ithalat olarak çıktıya bölünmesiyle ölçümünün yapıldığı grafikten de görüldüğü gibi 19.yüzyılda sürekli bir yükseliş yaşanmış, ardından

1913'te dünya ekonomik faaliyetinin bir parçası olarak ticaret bu dönemin zirve noktasına ulaşmıştır. 19.yüzyıl boyunca, dünya ticaretinin çıktiya oranı %2'den daha az bir seviyedeysen 1870 yılında %10 ve 19.yüzyılın son dönemlerinde %16'ya kadar yükselmiştir.

Sanayi Devrimi beraberinde yeni bir servet kazanma şeklini getirdi. Daha önceleri ekilip gelir elde edilen arazilerde fabrikalar inşa edildi. Bu çoğalan fabrika bacalarıyla birlikte yeni bir güç sistemi ve yeni bir yaşam biçimi oluştu. Hayatını toprağa göre yaşayan ve adeta esir konumunda olan köylü kesimi bu durumdan kurtularak kentli işçi sınıfına dönüştü (Dikici, 2004).

Erinç Yeldan, 19.yüzyıl sonlarından itibaren yaşanmakta olan sanayileşme evresinin yalnızca olumlu yansımaları üzerinde değil, "Üçüncü Dünya Ülkeleri" olarak adlandırılan ülkelere yaşanan olumsuz boyutları üzerinde de durulması gerektiğini belirtmiştir. Gözlemlenen bu sanayileşme aşamasının, bu tip ülkeler açısından "sanayisizleştirme" ve "geri bıraktırma" şeklinde yaşanarak ülkeler arası eşitsizliklerin artışında büyük bir etken olduğunu ifade etmiş ve Hindistan'ı örnek göstererek bu savını desteklemiştir. Hindistan 18.yüzyıla kadar tekstil imalatında dünya önderi konumundayken, 19.yüzyılın başlarında yaşanan sanayileşme aşamalarının sonrasında tekstil gereksiniminin %70'lik kısmını ithalatla karşılamaya başlayan ve karşılığında ham madde olarak kullanılan ham pamuk ihracatı yapan bir ülke konumuna gelmiştir (Yeldan, 2001, s. 16).

Emperyalizmin başladığı ve gelişim gösterdiği 18.yüzyılda ulaşım ve iletişim teknolojilerinin güçlenmesiyle sömürgeci ülke ve sömürge ülke arasındaki bağlar kuvvetlenmiş, aralarında gerçekleşen ticarete dış ticaret kotaları ve gümrük vergileri gibi kısıtlamalar ortadan kalkmış ve tam anlamıyla serbest dış ticaret yaşanmıştır. Bu serbestlik sonucunda sömürgeci ülke sanayi ürünlerini sömürge ülkenin pazarlarına sokmuş ve sömürge ülkelerin pazarlarını ele geçirmiş, sömürge ülkelere dış borç ve doğrudan yatırım şeklinde ülke yatırımlarını transfer etmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında bu dönemde küreselleşme sürecinin sömürgeci ülkeler ve sömürge ülkeler arasında hız kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır (Çeken, Ökten, & Ateşoğlu, 2008, s. 85). 1870'lerde başlayan dönüşüm noktası sonrasında yaşanan sömürgecilik, bu dönemdeki küreselleşmenin maliyeti olmuştur (Karaca G. , 2007, s. 29).

1870-1914 yılları arasındaki dönemde sömürgeci yönetimlerin aracılığıyla az gelişmiş ülkeler dünya ekonomisiyle bütünleşmeye adeta zorlanmışlardır. (Şenses, 2004, s. 11).

Uluslararası ticaretin önünde engel ve tarifelerin göz ardı edilebilecek seviyelere gerilemiş olması, küresel piyasaların bütünleşmesi, demiryolundaki teknolojik ilerlemeler ve okyanus ötesi buhar temelli gemi taşımacılığı vesilesiyle ulaşım maliyetlerinde yaşanan düşüşler, işgücü hareketliliğinde herhangi bir engelin bulunmayışı sebebiyle işgücünün serbest dolaşımının yaşandığı bu dönemde küreselleşme özellikle iktisadi olarak epey ileri bir seviyede yaşanmıştır denilebilir (Bayar, 2008, s. 26).

Yaşanan tüm bu küreselleşmeye yönelik gelişmeler 1913'ten sonra, 20.yüzyılda süren savaşlar, depresyonlar, ekonomik politikalar ve politik felsefelerde yaşanan düzensiz gidişattan etkilenerek yükselişindeki hızı kaybetmiştir.

1.2.2. İkinci Dönem: 1914 I. Dünya Savaşı – 1945-50 II. Dünya Savaşı Arası Dönem

İki dünya savaşının ve 1929 Büyük Buhran'ın yaşandığı 1914-1945 yılları arasındaki dönem, bir önceki dönemin tam tersi olarak hemen hemen her alanda içe dönük politikaların benimsendiği ve dünya ticaretinde daralmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde bazı Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye gibi siyasal açıdan bağımsız olan ülkeler sanayileşmeye dayalı kalkınma politikalarını uygulamaya koymuştur (Şenses, 2004, s. 11).

Bu ara dönemde küreselleşme süreci yavaşlayarak gücünü yitirmiştir (Yeldan, 2001, s. 14). Uluslararası ticaret faaliyetleri yaşanan dünya savaşları neticesiyle azalmıştır. Bu dönemde ekonomik manada korumacılık, kendi kendini idame ettirebilme eğilimlerinde artışlar gözlenmiştir.

Şekil 3, yaklaşık 1870 yılından bu yana dünyadaki seçilmiş ülkelerin ulaşılabilen verileri ışığında yabancı yatırım stoklarının GSYİH'ye oranını göstermektedir (Taylor A. M., 2002, s. 3). 1913 yılı civarında zirveye çıktıktan sonra yaşanan olumsuzlukların ekonomiye tesir etmesi ve belirlenen ekonomi politikaları sebebiyle küresel sermaye piyasası, 1980'lerde ve 1990'larda yenilenme amacıyla yapılan faaliyetlerden önceki son 60-70 yıl boyunca adeta sessiz kalmıştır.

Şekil 3:Dünyadaki Yabancı Yatırım Stokları (%GSYİH)

Source: Obstfeld and Taylor (2003).

Kaynak: <https://www.nber.org/papers/w9326.pdf>

1.2.3. Üçüncü Dönem: II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem

1917’de başlayan ve Doğu-Batı çekişmesinin bir ürünü haline gelen Soğuk Savaş’ın etkileri II.Dünya Savaşı’ndan sonra daha çok hissedilmeye başlandı. 1989’da bu savaşın temsilcisi konumunda olan Berlin Duvarı’nın yıkılması ve 1991’de SSCB’nin çöküşüyle sona eren Soğuk Savaş süreci içerisinde gerilimin arttığı ve azaldığı çeşitli dönemler yaşanmıştır. 1962 sonrası bir yumuşama dönemi içerisine giren süreç, Asya ve Afrika’da yaşanan karışıklıkların zirveye ulaşmasından dolayı yerini yeniden gerginliğe bırakmış ve 1980’lerin başında yeniden Soğuk Savaş dönemine girilmiştir. 1985 yılında Mikhail Gorbaçov’un SSCB Komünist Parti Genel Sekreterliği makamına gelişi ise yeniden bir yumuşama dönemine girilmesine sebebiyet vermiş ve 1989’da Doğu Avrupa’da yaşanmaya başlayan rejim değişiklikleri ve duvarın yıkılmasıyla II.Dünya Savaşı’ndan beri süregelen bu süreç sona ermeye başlamış, 1991’de SSCB’nin çökmesiyle ise tamamen sona ermiştir.

Soğuk savaş yerini şu an yaşamakta olduğumuz küreselleşme evresine bırakmıştır. I.Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'ın sonu arasında yaşanan dönem küreselleşme için uzun bir moladır diyebiliriz (Friedman, 2000, s. 16). Soğuk Savaş sonrası küreselleşme yeniden hızlanmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sosyalist Blok'un çöküşü küreselleşme sürecinin büyük bir hız kazanmasına sebep olmuştur. Sovyet Birliği dağılmadan önce dünya bir tarafta ABD'nin diğer tarafta Sovyet Birliği'nin bulunduğu iki kutuplu bir halde bulunmaktaydı (Dumanlı Kürkçü, 2013, s. 3). Küreselleşmenin hız kazanmasında yeni kurulan devletlerin kapitalist ekonomik sisteme entegre olma konusundaki hevesleri ve teknolojik ve bilimsel gelişmeler etkin olmuştur (Gözen, 1997, s. 79).

Soğuk Savaş'ın uluslararası sistemi, kapitalist Batı ile Komünist Doğu arasındaki üstünlük yarışına dayanıyordu (Friedman, 2000, s. 28). Soğuk Savaş dönemi dış ilişkilerinde çeşitli kurallar mevcuttu. ABD ve SSCB'den biri diğerinin nüfuz alanına müdahale etmesi mümkün değildi. Ekonomik alanda ise, az gelişmiş ülkeler kendi ulusal sanayilerini geliştirmek için çalışmalar yapmalı, gelişmekte olan ülkeler ise ihracata dayanan büyüme modellerine yoğunlaşmalıydı. Komünist ülkelerin otarşiye, kapitalist Batı ülkelerinin ise denetimli ticarete odaklanması gerekmekteydi. Bu dönemin ana konuları, komünizm ve kapitalizm arasındaki çatışmaların ve uluslararası arenada yaşanan gerginliklerin yumuşatılması, yaşanan bloklaşmaların ortadan kaldırılmasına yönelik bir şekil almıştır. Bu dönemde dünya komünist, kapitalist ve tarafsız bölgeler olmak üzere üçe bölünmüş bir haldeydi ve dünya üzerindeki her ülke bu alanlardan birine dahil konumdaydı. Soğuk Savaş döneminde nükleer silahlar ve ikinci sanayi devrimi gibi kendisine has tanımlayıcı teknolojiler hakimdi ancak gelişmekte olan ülkelerde orak ve çekicinin hala hatırı sayılır bir değeri vardı (Friedman, 2000, s. 30).

II.Dünya Savaşı'nın bitişinden 1970'li yılların sonuna kadar geçen dönemde, 1870-1913 yılları arasında yaşanan küreselleşme evresine benzer nitelikte gelişmeler yaşanmıştır. 1960 ve sonrası dönem küresel kurumların ortaya çıkmaya başlaması ve ticari faaliyetlerin hızla geliştiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Dumanlı Kürkçü, 2013, s. 3). Dış ticaretin liberalizasyonu yönünde önemli adımlar atılmış, çokuluslu şirketler önem kazanmış, üye ülkelerin iktisadi bütünleşmeleri maksadıyla

oluşturulmuş olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun dünya ekonomisindeki etkisi arttırılmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen, II.Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda bağımsızlığını yeni kazanan az gelişmiş ülkelerin serbest piyasa ağırlıklı bir politika aracılığı ile dış dünyayla bütünleşmek yönünde hamleler yapmak yerine devlet önderliğinde içe dönük sanayileşme politikaları uygulamaları ve sanayileşmiş kapitalist ülkeler olarak adlandırılan ülkelerin de Soğuk Savaş'ın etkilerinin maksimum düzeyde olduğu bu dönemde az gelişmiş ülkelerin bu şekilde gelişmelerine göz yummaları bu dönemin küreselleşme olarak nitelendirilmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Devletlerin birçoğunun doğrudan yabancı sermaye konusunda kuşkulu olmaları sebebiyle bu yola başvurmayıp dış yardımlar aracılığı ile devletten devlete borçlanmayı tercih etmeleri ve bu sebeple de uluslararası finans piyasalarının büyük ölçüde dışında kalmaları bu dönemde küreselleşmenin yavaşlamasının bir başka temel unsurudur (Şenses, 2004, s. 2).

Küreselleşmenin arka planındaki ana düşünce olan serbest piyasa kapitalizmine göre ekonominin büyümesinin yolu idarenin piyasa güçlerine bırakılmasından ve ekonominin rekabete açılmasından geçmektedir. Küreselleşme denen şey serbest piyasa kapitalizminin tüm dünyaya yayılmasıdır. Küreselleşmenin; dışa açılma, devletin idare üzerindeki denetiminin minimize edilmesi ve özelleştirme gibi temel kuralları, bilgisayarlaşma, minyatürleşme ve internet başta olmak üzere çeşitli tanımlayıcı teknolojileri ve sistemi homojenleştirme eğilimi vardır. Soğuk Savaş dönemi ile küreselleşme sürecini karşılaştırsak; Soğuk Savaş dönemi “bölünme”, küreselleşme süreci ise “bütünleşme” olarak tanımlanabilir. Soğuk Savaş dönemini herkesin birbirinden ayrışmasını simgeleyen “duvar” betimlerken, küreselleşme sürecini dünya çapında yaygın “iletişim ağı” simgelemektedir. Soğuk Savaş döneminin tanımlayıcı belgesi bir “Pakt” iken küreselleşme sürecinin tanımlayıcı belgesi yapılan “iş sözleşmeleri” dir. Soğuk Savaş dönemindeki kapitalizmi dizginleme çalışmalarının aksine küreselleşme çağında Schumpeter ve Andy Grove gibi iktisatçılar kapitalizmin dizginlerinden kurtarılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu görüşe göre, yaratılan en son buluşun eskimesi de adeta bir yıldız haline dönüşmesi de yıldırım hızında gerçekleşmektedir. Küreselleşme çağında ülkelerin zenginleşip kalkınabilmelerinin yolu ise devletlerin, kapitalizmin verimli çalışmayan şirketleri yok

etmesine ve bu şekilde serbest kalan paranın daha yaratıcı ve daha buluşçu olan şirketlere kaydırılmasına izin vermesinden geçmektedir (Dikici, 2004, s. 64-65).

Sovyetler Birliği'nce oluşturulan Varşova Pakti'nın dağılmasıyla birlikte bu dönemde tek kutuplu bir dünya ortaya çıkmış, ulaşım ve iletişim teknolojileri hızlı bir biçimde yayılmış, eski dönemlerle kıyaslandığında milli devlet sınırları önemini yitirmeye başlamıştır. Tüm bu hususlar neticesinde küreselleşmenin mühim bir gerçeklik kazandığını söylemek mümkündür (Özkul, 2009, s. 120).

Soğuk Savaş'ın en büyük ölçüsü nükleer füzelerin başlıklarının ağırlığıydı. Soğuk Savaş sonrası dünyada gelişimine devam eden küreselleşmenin ise en büyük ölçüsü ticarete, enformasyonda, iletişimde, yaratıcılıkta ve buluşçuluktaki hız olmuştur. Soğuk Savaş sırasında füzenin büyüklüğü esas mesele iken, küreselleşme çağında artık esas mesele modernin hızının ne ölçüde olduğudur (Friedman, 2000, s. 32).

1.3. Küresel Sistemin Ortaya Çıkışında Etkili Olan Faktörler

Genel itibariyle küresel çaplı bir kültürel sistemin ortaya çıkışını ifade eden küreselleşmeyi şekillendiren toplumsal ve kültürel gelişmeleri Gordon Marshall Sosyoloji Sözlüğü adlı eserinde sıralamıştır:

- i) Dünya çapında uydu haberleşme sisteminin varlığı; global tüketim ve tüketicilik kalıplarının ortaya çıkışı
- ii) Yaşam tarzlarının kozmopolitleşmesi; olimpiyat oyunları, dünya kupaları gibi dünya genelinde yapılan spor yarışmalarının artışı
- iii) Ulus devletin gücünün gerilemeye başlaması; tüm dünyaya yayılan çeşitli hastalıkların ortaya çıkması, askeri sistemin küreselleşmesi
- iv) Birleşmiş Milletler gibi dünya çapında faaliyet gösteren siyasal kurumların kuruluşu
- v) Birtakım ideolojik düşünce hareketlerinin yaygınlaşması; dünya dinleri arasındaki etkileşimlerde yaşanan gelişmeler ve insan hakları kavramının kapsamının derinleşmesi (Özkul, 2009, s. 121).

Tüm bu faktörleri teknolojik gelişmeler, ideolojik faktörler ve ekonomik faktörler şeklinde üç başlık altında incelemek mümkündür.

1.3.1. Teknolojik Gelişmeler

Teknolojiye yönelik ağır eleştiriler yapılmıştır fakat küreselleşmenin ortaya çıkışında teknolojinin etkisini göz ardı etmek yanlış olacaktır. Bilgi teknolojileri özellikle 1980'ler itibariyle yaygınlaşmış ve yaygınlaşan bu teknolojiler dünyadaki mesafe kavramının manasının ortadan kalkmasına sebep olmuş ve ilk önce finans piyasalarını etkilemiştir. Küreselleşme için teknolojik gelişmeler tek başına yeterlidir denilemez ancak olmazsa olmaz koşullarından biridir denilebilir. Teknolojik gelişmeler 1945 yılından bu yana okyanus ötesi nakliye maliyetlerinin %50, hava taşımacılığı maliyetlerinin %80 ve transatlantik telefon bedellerinin %99 oranında gerilemesine sebep olmuştur. 1999 yılında yayınlanan BM İnsani Kalkınma Raporu'na göre 1930 yılında 245 Dolar (1990 değeri ile) olan New York-Londra arası 3 dakikalık telefon görüşmesi bedeli, 1998 yılına gelindiğinde 35 Cent'e düşmüştür (Hablemitoğlu, 2005, s. 27-28).

1.3.2. İdeolojik Faktörler

Doğu bloğunun yıkılışı peşinden liberal piyasa ekonomisine olan güvenin artmasına neden olmuş ve kısa bir süre içerisinde maliyetler göz ardı edilerek devletçi ekonomi politikaları uygulayan devletler hızlı bir şekilde serbest ticaret imkanlarından faydalanmak amacıyla harekete geçmişlerdir (Hablemitoğlu, 2005, s. 28).

Devletçi ve müdahaleci uygulamalar tüm maliyetlere rağmen terk edilmeye başlanmış ve serbest ekonomiden yararlanabilmek için adımlar atılmıştır. Bu durum teknolojik üretim ve dağıtımı elinde bulunduran ülkeler için ise yeni pazarların kazanımı anlamına gelmiştir (Gezgin, 2005, s. 11).

Doğu bloğunun yıkılışı adeta küreselleşmenin önünde var olan hayali duvarı da yıkmış ve büyük bir engelden kurtulan küreselleşmenin yayılmaya başlamasına neden olmuştur. Asya'da yaşanan krizin ardından küreselleşmeye yönelik itiraz sesleri her ne kadar yükselmeye başlamış olsa da, neoliberal politikanın temel ilkelerine olan güven anlayışı içinde küreselleşmenin hızlandırılmış bir biçimde sürdürülmesine yönelik çabalar devam etmektedir ve ABD başta olmak üzere DTÖ, DB ve IMF gibi uluslararası kuruluşların da katkılarıyla sürdürülen küreselleşme süreci hız kazandıkça

antiküreselleşmecî akımların tepkileri de hız kazanmaya başlamıştır (Bozkurt, Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar, s. 8).

1.3.3. Ekonomik Faktörler

Gelişmiş ekonomilerin iç piyasalarında doyum noktasına gelinmesi ve 1973 Petrol Krizi sonrası dış piyasalara açılma isteğinin ekonomik faaliyetlerin hacimlerinde artışa yol açması sebebiyle küreselleşme süreci ortaya çıkmaya başlamıştır. Çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışı iş bölümünün uluslararasılaşması eliyle üretimin tüm dünyaya yayılmasına ve dünyadaki ülkelerin bütünleşmesine yol açmıştır. Finans piyasaları vesilesiyle her gün çok büyük miktarlarda para bir ülkeden başka ülkeye akmaya başlamıştır (Hablemitoğlu, 2005, s. 29).

Gümrük sınırlarının ortadan kalkması, dünya ekonomisinin serbestleşmeye başlaması gibi faktörler küreselleşmenin tüm dünya çapında yayılmasında etkin olan ekonomik faktörler olarak sayılabilir.

1.4. Küreselleşmeye Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Küreselleşme, üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanımının bulunmayışında olduğu gibi, kendisine taraftar bulma hususunda da ortak paydada buluşulmasını sağlayabilen bir olgu olamamıştır. Kimi kesim tarafından fanatik bir biçimde benimsenmiş, kimi kesim tarafından ise önyargılı bir şekilde reddedilmiş, karşısında durulmuştur. Genel itibariyle küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar küreselleşme olgusuna olumlu bir şekilde yaklaşanlar ve olumsuz yaklaşanlar olarak ikiye ayrılabilir. Olsa da bu çalışmada literatürdeki bazı çalışmalarda olduğu gibi kuşkucular, aşırı küreselleşmeciler ve dönüştürücüler olmak üzere üçlü bir ayrıma gidilmiştir.

1.4.1. Kuşkucular/Şüpheliler (Skeptical)

Küreselleşmeye kaygı ile yaklaşan bu grup yaşamakta olan dünyada hiçbir şeyin aslında yeni olmadığını, 19.yüzyılda da önemli bir seviyede para ve mal alışverişi yaşandığını belirtmişlerdir. Günümüzde çoğu ülkede uygulanmakta olan ulusal sınır kontrolleri ve kuralları baz alındığında şimdiki zamanın aksine 19.yüzyılda insanlar pasaport gereksizsin rahatça seyahat edebiliyordu. Küreselleşmenin 100 yıl önceki duruma benzer bir vaziyete geri dönüşten daha farklı bir şey olmadığını savunan ve küreselleşmeyi “kapitalizmin savaştığı olmayan işleyiş mantığı ya da jeo-ekonomik

emperyalizm” olarak değerlendiren şüpheciler, küreselleşmenin yeni bir süreç olduğunu reddederek bu kavramın bu kadar çok gündeme geliyor oluşunu zamanın ideolojisi haline getirilmesine bağlamışlar ve küreselleşmenin sürpriz bir olgu olmadığını fakat küreselleşmecilerce aşırı derecede abartılarak adeta bir efsane haline getirilmeye çalışıldığını belirtmişlerdir (Hablemitoğlu, 2005, s. 22). Onlara göre küreselleşme yaşanan teknolojik ve ekonomik gelişmeler sonucu ortaya çıkan bir olgu değil, yalnızca ideoloji temelli bir kavramdır.

Küreselleşmeyi “kapitalizmin savaşı olmayan yeni işleyiş mantığı” olarak değerlendiren düşünürlerden biri olan Chomsky’e göre küreselleşme, “kar peşinde koşan mega işletmelerin ve totaliter kurumların tiranlığı”dır. Kuşkucular bölgeselleşmeyi küreselleşmenin bir alternatifi olarak görmüşlerdir. Uluslar küresel bir uygarlık şeklinde bütünleşmekten ziyade yeni anlayışlar çerçevesinde bölünmeye doğru giden bir seyir içerisinde ve küreselleşme beraberinde bir bütünleşmeyi getiren bir olgu değil farklı yerel kültürler, uygarlıklar veya bölgeler arasında bölünmelerin ve yeni çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olacak bir olgudur (Bozkurt, Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar, s. 4).

Şüphecilere göre küreselleşmecilerin iddia ettikleri gibi tek bir küreselleşme evresi yaşanmamıştır. İnsanlık tarihinin gelişimi boyunca farklı zaman dilimlerinde farklı ağırlıklarla birden fazla küreselleşme aşaması gerçekleşmiştir. Küreselleşmeyi döngüler ile açıklamak en uygun olanıdır. Onlara göre küreselleşmeye yönelik yapılacak tek bir tanım gerçek olguların göz ardı edilerek durumun basitleştirilmesi yanlına düşülmesine sebebiyet verecektir (Demiröz, 2016, s. 7).

Küreselleşme kavramını baştan sona tartışmalı bulmuşlardır ve yaşanan küresel ekonominin sağladığı faydalar, kazandırdığı deneyimler ve getirmiş olduğu kötülükler ne olursa olsun şu an yaşananların eskiden var olan ekonomik düzenden daha farklı bir şey olmadığını, dünyanın işleyişinin hala eski dönemlerdeki gibi olduğunu, bir değişikliğin yaşanmadığını savunmuşlardır. Onlara göre çoğu ülke elde ettiği gelirlerin yalnızca küçük bir miktarını serbest dış ticaret vesilesiyle elde etmiştir. Küresel çapta bir ekonomik alışverişten bahsetmenin doğru olmadığını savunarak ekonomik alışverişin yalnızca yakın bölgeler arasında gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Küreselleşme refah sistemini ortadan kaldırmak ve kamu harcamalarını kısmak

isteğinde olan serbest piyasacıların ortaya attığı ideolojik bir kavramdır ve şu an yaşanmakta olan ekonomi, 19.yüzyılın sonlarında da yaşanmış ve para ticaretini de içerisinde barındıran yoğun ticaretin yapıldığı açık küresel ekonominin bir benzeridir (Giddens, 2000, s. 20).

Küreselleşme karşıtları düşüncelerinin merkezine Marksist kuramı almışlardır. Onlara göre küreselleşme süreci iddia edildiği gibi dünya genelinde küresel bir birlik yaratmamakta tam tersine sömürgeciliğin yeni bir boyuta ulaşmasına sebep olmaktadır (Gürer, 2010, s. 12-13).

Küreselleşmenin olumlu tarafları üzerine yoğunlaşmak yerine olumsuz noktaları üzerinde daha çok duran şüphecilere göre küreselleşme bir bütünleşmeyi meydana getirmekten ziyade tam aksi yönde yeni anlayışlarla birlikte bölünmelere, farklı uygarlıklar, farklı kültürler ve bölgeler arasında çatışmalar yaşanmasına ve bölünmelerin meydana gelmesine sebep olmaktadır (Hablemitoğlu, 2005, s. 23).

1.4.2. Aşırı Küreselleşmeciler (Hyperglobalist)

Küreselleşme taraftarı olan Küreselciler (Globalistler) küreselleşme sürecini; iletişim, bilişim ve üretim teknolojisinde meydana gelen yeniliklerin tüm dünyaya hızla yayılması vesilesiyle dünyada tüketim kalıplarının hızlı bir biçimde birbirine benzeştiği, tüketici tercihlerindeki farklılaşmaların ortadan kalkıp birbirine benzer tek tip tercihlerin ortaya çıktığı tek ve yaygın bir süreç olarak ifade etmektedirler (Demiröz, 2016, s. 7).

Küreselleşmenin tamamen yaşanmakta olan gerçek bir kavram olduğunu kabul eden aşırı küreselleşmeciler, yaşanan bu sürecin sonuçlarının istisna olmaksızın her yerde hissedilebilecek bir güç olduğunu belirtmişlerdir (Giddens, 2000, s. 21).

Radikaller olarak da adlandırılmaktadırlar ve ulus devletleri sanayi uygarlığının doğal bir ürünü olarak görürler. Onlara göre; küreselleşme süreci ulus devletlerin önemini yitirmesine yol açmış ve politikanın yerini artık ulus devletlerin hükümetlerinden daha rasyonel çalışan küresel piyasalar almıştır. Bölgesel otoritelerin ve diğer çeşitli kurumların etkinliklerinde ise büyük artışlar yaşanmıştır (Hablemitoğlu, 2005, s. 20).

Bu grup içerisinde yer alan neoliberraller de küresel rekabet sonucunda durumu kötüleşen gruplar bulunsada dahi küresel piyasalarda hemen hemen tüm ülkelerin

retiminde karşılaştırmalı üstün vaziyette olduğu mallar olması sebebiyle küresel iktisadi rekabetin sıfır toplamlı üretimde bulunmasının imknsız olduğuna dikkat çekmiştir (Hablemitoğlu, 2005).

Küreselleşmeyi savunanlar, bu sürecin toplumların refaha ve zenginliğe ulaşmasına büyük katkıları olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre bu süreç istisnasız tüm toplumlar için olumlu gelişmeleri ve refahı beraberinde getirecektir. Birçok alanda yaşanan ve yaşanmakta olan köklü değişiklikler dünyanın küresel bir uygarlığa doğru evirildiğinin en büyük göstergesidir (Gürer, 2010, s. 12-13).

1.4.3. Dönüşümcüler (Transformationalist)

Küreselleşmeyi, modern toplumların ve dünya düzeninin yeniden şekillenmesine yol açan siyasal, sosyal ve ekonomik değişimlerin arkasındaki esas g olarak gören dnşmclere göre artık uluslararası ilişkiler yani dış ilişkiler ile i ilişkiler arasında bir fark yoktur. şüphecilerin aksine 19.yüzyılda yaşanan para ve mal hareketlilikleri ile bu dönemde yaşanan mal alışverişinin karşılaştırılamayacak derecede farklı olduğunu, bundan 30-40 sene evveline göre dahi çok farklı düzeyde bir ekonomik dönemin yaşandığını savunmuşlardır. Hizmet sektörünün ekonomi içerisindeki payı artmış ve bilgi, boş zaman, iletişim, elektronik ve finans ekonomisini içeren hizmetler ekonomideki en önemli sektör noktasına ulaşmıştır. İletişim devrimiyle birlikte anında haberleşme imkanına kavuşulması kültürlerin birbirleriyle etkileşime girmesine yol açmıştır (Hablemitoğlu, 2005, s. 23).

Onlara göre, ulusal hükümetler güçlerini ve otoritelerini küreselleşmecilerin iddia ettiği gibi tamamen yitirmemiş fakat şüphecilerin de iddia ettiği gibi hiçbir şey değişmemiş değildir. Bir yeniden yapılanma sürecine girildiğini savunmaktadırlar (Hablemitoğlu, 2005, s. 24).

Dnşmclerin savundukları ve ortaya attıkları ifadeler incelendiğinde küreselleşme karşıtlarından ziyade küreselleşmecilere daha yakın bir bakış açısına sahip olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 1:Küreselleşme Kavramı: Üç Yaklaşım

	Küreselleşmeciler	Şüpheciler	Dönüşümcüler
Yeni Olan	Küresel bir çağ	Ticaret blokları Geçmiş dönemden daha zayıf jeo-yönetişim (geogovernance)	Tarihsel olarak benzersiz düzeyde küresel karşılıklı bağımlılık
Egemen Özellikler	Küresel kapitalizm Küresel yönetim Küresel sivil toplum	Dünyada daha az karşılıklı bağımlılık	Yoğun ve derin küreselleşme
Ulusal Hükümetlerin Gücü	Geriliyor ve aşınıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden inşa ediliyor Yeniden yapılıyor
Küreselleşmenin İşlevsel Gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernleşmenin birleştirici gücü
Tabakalaşma Kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşınması	Giderek artan bir şekilde Güney'in marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeniden inşası
Egemen Motif	Mc Donalds Madonna vb.	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun dönüşümü
Küreselleşme Kavramı	İnsan eylemlerinin çerçevesinin yeniden düzenlenmesi	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme	Belli bir mesafedeki eylemlerin ve bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi
Tarihsel Yönelim	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar Uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık: küresel bütünleşme ve bölünme
Kısaca	Ulus devletin sonu	Uluslararasılaşma	Küreselleşme devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor.

Kaynak: (Hablemitoğlu, 2005, s. 24-25).

1.5. Küreselleşme ve Ulus Devlet

Küreselleşme neticesinde giderek artan küresel boyutlu akışlar ulus devletin ekonomik, siyasi, toplumsal etkinliğini ve gücünü arttırmakta mıdır yoksa tam tersi bu etkinlik ve gücün kaybedilmesine mi yol açmaktadır? Küreselleşme olgusundan önceleri tüm dünyada hâkim olan devlet yapıları ve kurumlar mal ve faktör piyasalarının ulusal sınırlar içerisinde kalmasını ve ihtiyaç olduğunda Ritzer'in betimlediği “akıntılar”ın yani “insanların, malların, enformasyonun ve mekanların kısmen küresel engellerdeki gözeneklerin çoğalmasından kaynaklanan hareketleri”nin

uluslararası kurumların kontrolü altında olmasını sağlayan bir yapı kurulmuştu. Küreselleşmeyle birlikte ise, inşa edilen bu yapının sınırlarını meydana getiren ulusal gümrük sistemleri global dış ticareti arttırma yönünde esnekleşmiş ve bu yolla global bir finans piyasası oluşarak ulus devletlerin denetimleri ve belirleyici olma özellikleri azalmıştır. Tüm bunlar zamanla hızlanan bir seyir içerisinde mal, enformasyon, faktör ve para “akıntı”larına yol açmıştır (Demiröz, 2016, s. 3-4).

Radikaller olarak da adlandırılan aşırı küreselleşmecilere göre ulus devletler önemini yitirmiş, politikanın yerini artık hükümetlerden daha rasyonel çalışan piyasa mekanizması yani küresel piyasalar almıştır. Ülkelerin çoğunda vatandaşların politikaya olan ilgilerinin hızlı bir biçimde azalmasını ve uygulanan devlet politikalarının vatandaşların hayal kırıklığına uğramasına sebep olmasını küreselleşme sürecinin ulus devletin hakimiyetini zayıflatmasına bağlamışlardır. Aşırı küreselleşmecilere göre, geleneksel ulus devletlerin yerini dünya toplumu almaktadır ve yeni toplumsal örgütlenme biçimleri ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme sürecinden kazançlı çıkanlar kadar kayıplar verenler ve zarara uğrayanlar da vardır ancak bu olumsuzluğa rağmen küreselleşme süreci yürümeye devam edecektir ve burada hükümetlere küreselleşmenin bu sosyal sonuçlarını idare etme görevi düşmektedir (Bozkurt, Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar, s. 2-3)

Küreselleşme süreci hız kazandıkça evrensel değerler ve uluslararası kurumlar gittikçe yayılacak, ülke sınırları yavaş yavaş kaybolacak, ulus devletlerin siyasi güçleri zayıflayacak ve en sonunda küresel bir medeniyet doğacaktır. Bu değişim sürecinde çıkan problemler serbest piyasa mekanizmasının dinamiklerinin yardımıyla çözüme kavuşturulacak ve küreselleşme süreci yara almadan gelişimini sürdürmeye devam edecektir (Gürer, 2010, s. 12-13).

Küresel ekonomide mal, hizmet, para, faktör ve menkul kıymet akıntıları, karşılıklı bağlantılı, paralel, ters yönlü, çok yönlü, birbiriyle çatışan veya tersine akıntılar şeklinde ortaya çıkabilir. Güncel ve yüksek teknoloji kullanılan sektörler ile 20. Yüzyıldan kalan geleneksel sektörler arasında yaşanan çatışma çatışan akıntılar kavramına bir örnek teşkil etmektedir. Küreselleşmeyle birlikte bir yandan dünyadaki tüketim kalıpları ve yaşam tarzlarının birbirine yakınlaşmasıyla artık kendisini “Dünya Vatandaşı” olarak nitelendiren ekonomik aktörler gündeme gelmekte, bir yandan da

etnik, dini azınlık kimliklerini öne çıkarmaya çalışarak ulusal bütünlüğü reddeden gruplaşmalar ortaya çıkmaktadır. Aynı anda yaşanan bu zıtlıklar bize küreselleşmenin kendisiyle çatışan akımları besleyen bir süreç olduğunu da göstermektedir. Küreselleşmeyle birlikte mal, faktör, para, menkul kıymet ve üretim faktörlerinde yaşanan hareketlilikler bağımsız bir hareketlilikten ziyade ulus devletler, uluslararası haberleşme ve ulaştırma kuralları, ulaşım hatları ve küresel para ve menkul kıymet hareketlerini yönlendiren IMF, DB, DTÖ gibi kurumlar ve AB gibi bölgesel entegrasyon üzerine yoğunlaşan kurumlarca belirlenmiş bir rota üzerinden hareket etmektedir. Ülkeler arası hareketliliği yönlendiren bu küresel kurumlar Ritzer tarafından “akıntıları hızlandıran ağır yapılar” olarak betimlenmiş ve milli devletlerin kendi iç yapılarında karşı karşıya oldukları yasal düzenlemeler ve düzenleyici denetleyici kurumlar gibi kurumlar da “akıntılara engel olan ağır yapılar” şeklinde ifade edilmiştir (Demiröz, 2016, s. 5-6).

Küreselleşme tek bir süreç olmaktan ziyade karmaşık süreçlerin bir araya gelmesiyle oluşan bir olgu kümesidir denilebilir. Yerel topluluklar ellerinde bulundurdıkları gücü ve etkiyi küreselleşmeyle beraber yitirmiş, bu güç ve etkiler küresel arenaya aktarılmıştır. Küreselleşme öncesi sahip oldukları ekonomik gücün önemli bir kısmını yitirmeye başlayan uluslar artık büyük çaplı problemlere çözüm sağlayamayacak kadar küçük bir yapı, fakat aynı zamanda da küçük çaplı problemleri çözemeyecek kadar büyük yapılar haline gelmişlerdir (Giddens, 2000, s. 25).

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı olumsuzlukları yaşamamak için ülkelerde bulunması gereken esas yetenek “küyerelleşme” yeteneğidir. Kendisinden güçlü başka kültürler ile karşılaştığında kendisine en uygun olan ve kendisine en çok zenginliği katacak olan etkileri benimseyen, kendisine tamamen yabancı olanları ise reddeden bir kültür sağlıklı bir küyerelleşme yeteneğine sahiptir denilebilir. Küyerelleşmenin esas amacı, küreselleşmenin faydalı olan bazı yönlerini, ülkelerin büyümesine ve çeşitliliğine katkıda bulunacak şekilde, ülkelerin kültürlerini, milli benliklerini kaybetmelerine sebep olmasına izin vermeden içselleştirmelerini sağlamaktır. Küyerelcilik denilen kavram Helenizm ile karşılaşan yerel kültürlerin bu etkiye kapılmadan onu anlamaya, özümsemeye çalıştığı zamanlara kadar gitmektedir (Dikici,

2004, s. 74). Ancak küyereleilik tek başına ulus devletlerin milli kimliklerinin akıbetini küreselleşmeden korumaları için yeterli olmayacaktır.

Küreselleşme süreci ulusal hükümetlerin otoritelerinin büyük oranda sarsılmasına ve zayıflamasına yol açmıştır. Günümüz ekonomilerinde çokuluslu şirketler, DTÖ, DB, OECD ve IMF başta olmak üzere uluslararası örgütlerin aldığı kararlar ulusal otoriteler üzerinde bağlayıcı ve belirleyici bir konuma ulaşmıştır. Gelişmiş ekonomiler veya az gelişmiş ülkeler fark etmeksizin bu uluslararası kuruluşların kararlarına öncelikle bir ayak direme olmuştur ancak sonrasında bu ülkeler küresel piyasanın belirleyicisi konumunda olan bu kuruluşların kararlarına uymak ve uygulamalarına yer vermek mecburiyetinde kalmışlardır (Bozkurt, 2000, s. 196).

Günümüzde yaşanan sürecin yoğun bir küreselleşme süreci olduğunu savunanlar kadar bu sürecin küreselleşme şeklinde adlandırılabilir genel bir durum olmadığını, yaşananların bir uluslararasılaşma süreci olduğunu savunan araştırmacılar da bulunmaktadır. Yaşanan gelişmelerin küreselleşme olarak nitelendirilebilmesi için yeni bir yapının yani “küresel düzen” in varlığını tüm unsurlarıyla hissettirmesi gerekmektedir. Ekonomik denetimin artık ulus devletlerin müdahalesinden çıkıp DTÖ, IMF, Dünya Bankası gibi kurumların denetimine devredilmesi, çokuluslu şirketlerin ekonomi üzerindeki etkisinin giderek artıyor oluşu gibi değişiklikler yoğun bir küreselleşmenin yaşandığı bir dönemde olduğumuzu savunan araştırmacıların bu görüşlerini dayandırdıkları kanıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürecin uluslararasılaşma süreci olduğunu savunanlara göre ise, sanayileşmiş ülkeler başta olmak üzere çoğu ülkede hala ulus devletler varlıklarını ve etkinliklerini sürdürmektedir. Ekonomik ve siyasal bütünleşmenin çok ileri düzeyde olduğu AB ülkelerinde dış ticaretin bu birliğe üye ülkeler arasındaki mal akımlarına yoğunlaşmış olmasını ve birliğe dahil olmayan ülkeler ile yapılan dış ticaretin ise sınırlı bir seviyede olmasını bu durumun en önemli kanıtı olarak göstermişlerdir. Küreselleşme sonucu devletin küçültülmesi ve kısa dönemli sorunlar üzerine odaklanılması az gelişmiş ülkelerin sosyal politika alanında kendisine yeni yer bulmaya başlayan sosyal devlet anlayışının etkilerinin zayıflamasına ve az gelişmiş ülkelerin sanayileşmeye yönelik yapılan planlarının gündemden düşmesine neden olmuştur (Şenses, 2004, s. 12-15).

Sınırların ortadan kalktığını ve ortaya adeta küresel bir köyün çıktığını iddia eden küreselleşme taraftarları, profesyonel elit kesimin önündeki engellerin her geçen gün kaldırılmasına rağmen düşük vasıflı milyarlarca insanın önüne her gün yeni engeller koyulduğunu ve bu yüzden de dünyada herkesin bu köyün vatandaşı olamadığını göz ardı etmektedirler. Günümüzde büyük kar oranlarına sahip olan şirketlerin Hindistan gibi ülkelerden getirdikleri vasıflı işgücünü aynı uzmanlık bilgisine ve vasfına sahip olan ABD veya Batı Avrupa ülkelerindeki işgücünden daha düşük ücretlerle istihdam ettikleri iddia edilmektedir (Bozkurt, 2000, s. 190).

Noam Chomsky, Richard Falk, Samuel Huntingon, Immanuel Wallerstein ve Samir Amin gibi düşünürlere göre küreselleşme süreci esasında yoksulluğun küreselleşmesidir ve bu süreç ulus devletlerin egemenliklerini tehdit eden bir süreçtir (Gürer, 2010, s. 13).

1.6. Uluslararası Kuruluşların Küreselleşmeye Etkisi

Küreselleşme süreci inkâr edilemez bir şekilde günümüzün en önemli gerçekliğidir. Bu sürecin özellikle 1980'lerden sonra tüm dünya ülkelerini olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilemesinde en önemli pay sahipleri olarak çok uluslu şirketleri ve IMF, DB ve DTÖ gibi ulus üstü kuruluşları sayabilmemiz mümkündür. Küreselleşme sürecinin daha iyi aydınlatılabilmesi adına bu kuruluşları daha yakından incelemek faydalı olacaktır.

1.6.1. Uluslararası Para Fonu (IMF)

ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında 1944 yılı Temmuz ayında yapılan bir BM konferansında katılımcı olan 45 ülkenin 1929 yılında Büyük Buhran'da yaşanan karşılıklı devalüasyon yarışının tekrarının önlenmesi için yeni bir ekonomik işbirliği sisteminin oluşturulması gerekliliğine yönelik düşünceler ve istekler sonucu ortaya çıkan IMF, dünya genelinde parasal alanda işbirliğinin güçlendirilmesi, uluslararası ticaretin ve sürdürülebilir nitelikteki ekonomik büyümenin desteklenmesi, istihdamın artırılması ve yoksulluğun önlenmesi gibi amaçlar üzerine odaklanmıştır.

IMF'nin kurulduğu dönemde 1929 bunalımından daha yeni çıkmıştı ve çok önemli ve bir o kadar da zor olan küresel ekonomik istikrarın sağlanması görevi bu kuruma

verilmişti. 1929 yılından itibaren yaşanan kriz kapitalizmin şimdiye kadar geçirdiği en büyük ve ciddi krizlerden biri olmuştur. Tüm dünyayı etkisi altına alan kriz işsizlik rakamlarının daha önce hiç görülmemiş düzeylere ulaşmasına sebep olmuştur. Örneğin Amerika’da işgücünün dörtte birine yakın bir kısmı işsiz kalmıştır. Bretton Woods konferansında da bulunan iktisatçı John M.Keynes’in öne sürdüğü reçete ile sorun çözümlenmiştir. Keynes toplam talep yetersizliklerinin ekonomik çöküşlerin esas sebebi olduğunu açıklayarak devlet politikalarının toplam talebi teşvik edici şekilde düzenlenmesiyle ve para politikasının etkisini yitirdiği durumlarda devletlerin kamu harcamalarını arttırmak veya vergileri azaltmak yoluyla maliye politikasına başvurmasıyla krizin çözüme kavuşturulabileceğini savunmuştur. Keynes’in analizini dayandığı bu modeller sonradan eleştirilmiş ve düzeltilmiş olsa dahi piyasa güçlerinin ekonomiyi hemen tam istihdama ulaştırmada neden hızlı çalışmadığını daha iyi anlamayı sağlamış ve alınan dersler günümüzde hala geçerliliğini sürdürmektedir (Stiglitz, 2002, s. 33).

Küresel düzeyde bir bunalımın tekrar ortaya çıkmasını engellemekle görevlendirilen IMF bu görevi, küresel toplam talebi korumak için yapılması gerekenleri yapmayan ve kendi ekonomilerinin çöküşüne engel olamayan ülkelere uluslararası baskılar uygulayarak ve gerektiğinde de ekonomik çöküşle karşı karşıya kalan ve toplam talepteki düşüşleri kendi kaynaklarıyla canlandıramayan ülkelere likidite desteği sağlayarak yerine getirmekle mükelleftir (Stiglitz, 2002, s. 33).

IMF’nin başlıca hedefleri “Anlaşma Hükümleri” belgesindeki birinci maddede beş madde halinde sıralanmıştır (IMF, 2009):

- i) Parasal alanda uluslararası iş birliğini güçlendirmek,
- ii) Uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde artmasına yardımcı olmak,
- iii) Döviz kurlarının istikrarına katkıda bulunmak,
- iv) Çokuluslu bir ödeme sisteminin kurulmasına yardımcı olmak,
- v) Gerekli önlemler alındıktan sonra ödemeler dengesinde sorun yaşayan üye ülkelere kaynak temin etmek.

IMF kurulduğunda piyasaların çoğu zaman çok iyi çalışmadığı, yüksek işsizlik seviyelerinin oluşumuna sebebiyet verebileceği ve ülkelerin kendi ekonomilerini

düzeltebilmek adına fon sağlama konusunda yeterli olamayabileceği düşüncesine dayanıyordu. Ekonomik istikrarın sağlanması için küresel düzeyde etkin bir kolektif faaliyete ihtiyacın olduğu savından yola çıkılarak kurulan bu kuruluş dünya çapında vergi mükellefi olan vatandaşların ödediği paralar ile kurulan bir kamu kuruluşu olmasına rağmen kendisini finanse eden vatandaşlara ve yaşamını etkilediği insanlara rapor vermemekte, ülkelerin maliye bakanlıklarına ve merkez bankalarına rapor vermektedir. Yapılan küçük değişiklikler göz ardı edilirse hala ülkelerin II.Dünya Savaşı'nın sonundaki ekonomik durumlarına göre belirlenen başlıca gelişmiş ülkelere yönetilen ve yalnızca ABD'nin fiili veto hakkına sahip olduğu karmaşık bir oylama sistemi ile denetimi elinde tutmaktadır (Stiglitz, 2002, s. 33-34).

ABD tarafından 1947-1955 yılları arasında Batı Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasında Marshall Planı'nın daha etkin olacağının düşünülmesi sebebiyle IMF'nin kuruluşunda belirtilen görevlerini etkin olarak yerine getirememesi, ülkelere IMF tarafından sağlanan imkanların ABD'nin onayına bağlı olması ve fonun büyük miktarda ABD kaynaklarına bağlı çalışıyor oluşu IMF üzerindeki ABD etkisinin en büyük kanıtları niteliğindedir. ABD'nin yüksek oy oranı ve doların tek para birimi olması fon üzerinde bu kadar baskınlık kurabilmesinin en büyük sebeplerindendir. 1950'lerde Sovyet Birliği'nin üyeliğinin askıya alınması ve bu olaydan birkaç yıl sonra da Çekoslovakya ve Polonya'nın IMF ve IBRD'den uzaklaştırılmış olması kurumun tarafsızlığının sorgulanmasına neden olmuştur (Gürer, 2010, s. 18).

Kuruluşunun üzerinden geçen yarım asrı aşkın zamana rağmen IMF'nin misyonunda başarısız olduğunu söylemek mümkündür. Stiglitz ekonomik açıdan bir çöküşle karşı karşıya kalan ülkelerin kendilerini yenilemeleri ve tam istihdam seviyesine yaklaşabilmelerini sağlayacak fonların teminini sağlama görevini yerine getiremeyen IMF'nin, dünyanın dört bir tarafında krizlerin çok daha sık ve çok daha ağır gerçekleşmesine engel olamadığını ve hatta vakitsiz sermaye piyasası serbestleştirme politikası gibi dayattığı politikaların birçoğu yüzünden küresel istikrarsızlıkta pay sahibi olduğunu ifade etmiştir. Kriz yaşayan ülkelere uygulanan IMF politikaları ve fonları istikrarın sağlanması bir yana tam tersi yoksulların durumunun daha da kötüleşmesine yol açmıştır (Stiglitz, 2002, s. 36).

1.6.2. Dünya Bankası (DB)

1944 yılında Bretton Woods kasabasında yapılan BM Para ve Maliye Konferansı sonucu kurulan kurumlardan bir diğeri Dünya Bankası olmuştur. Gerçek adı “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası” olan DB’nin kredileri aslında II.Dünya Savaşı sonrasında harap bir halde olan ülkelerin yeniden inşa edilmesine yardımcı olmak maksadıyla verilmiştir fakat zaman içerisinde bu kredilerin odağı barajlar, elektrik şebekeleri, sulama sistemleri ve yollar gibi altyapıya büyük önem verilmesiyle yeniden yapılanmaya destek noktasından kalkınmaya doğru kaymıştır. 1944 yılında kurulan DB zamanla beş kalkınma kurumunu kapsayan bir grup haline gelmiştir. 1956 yılında Uluslararası Finans Kurumu olan IFC’nin kurulmasıyla birlikte kurum geliştirmekte olan ülkelerdeki özel şirketlere ve finansal kurumlara borç verebilmeye başlamıştır. 1960’da Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) yoksulluğun ortadan kaldırılmasına doğru istikrarlı bir kayma sürecinin en önemli parçası olan en yoksul ülkelere daha fazla önem verilmesi amacıyla kurulmuştur. Küresel finansal kaynakları geliştirmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarına bağlamak maksadıyla DB, “Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü Merkezi (ICSID)” ve “Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)” kuruluşlarını da gruba dahil etmiştir. Son 70 yılda dünya ekonomisinde yaşanan değişimlere ülkelerin uyum sağlayabilmesi adına Dünya Bankası 100’den fazla geliştirmekte olan ülkeye krediler, özel bilgi ve tavsiyeler sunmuştur. Ülke hükümetleri, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, bölgesel kalkınma bankaları, düşünce kuruluşları ve iklim değişikliği, çatışma ve gıda güvenliğinden eğitim, tarım, finans ve ticarete kadar değişen konularda diğer uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışmaktadır. Dünya Bankası çalışmalarının ve çabalarının esas amacının 2030 yılına kadar aşırı yoksulluğun sona erdirilmesi ve tüm ülkelerdeki nüfusun en yoksul %40’lık kısmının ortak refahının artırılması olduğunu ifade etmiştir (The World Bank, History).

DB’nin esas amacı geliştirmekte olan ülkelere kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için üyelere toplanan aidatlar ve uluslararası sermaye

piyasalarından alınan borçlar ile finanse edilmek üzere düşük faizli kredi temin etmektir. Dünya Bankası ana sözleşmesinde bu esas amaca ek diğer amaçlar birinci maddede sıralanmıştır (Gürer, 2010, s. 20-21);

- i) Verimli sermaye yatırımları kanalıyla üye ülkelere savaş sebebiyle meydana gelen yıkımın düzeltilmesi de dahil olmak üzere bu ülkelerin kalkınma ve yeniden inşa çabalarını destekleyici yardımlarda bulunmak, gelişme yolundaki ülkelerin kaynaklarının ve verimli imkanlarının geliştirilmesi yönünde teşviklerde bulunmak,
- ii) Özel yabancı yatırımlara garanti vererek veya krediye katılımda bulunarak teşvik ve desteklerde bulunmak,
- iii) Uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve ödemeler dengesi istikrarının sürdürülebilmesi için kalkınma maksatlı uluslararası yatırımların özendirilmesi,
- iv) Farklı kanallardan elde edilen kredilerin yeniden düzenlenmesi veya garanti edilmesi yoluyla daha faydalı ve daha acil projeler için öncelikli olarak kullanımının sağlanması,
- v) Savaş döneminden barış dönemine geçiş sürecinde mümkün olabilecek en uygun şartların sağlanmasına yönelik olan uluslararası yatırımların yönetilmesi.

1968’de Dünya Bankası başkanlığına atanan ve azgelişmiş ülkelerde gördüğü yoksulluktan etkilenmiş olan Robert McNamara, danışmanı Amerika’nın en saygın ekonomistlerinden Hollis Chenery ile birlikte dünyanın her yerinden birinci sınıf ekonomistleri toplayarak DB’nin yoksulluğu ortadan kaldırma çabalarına yeni bir yön vermeye çalışmıştır. Chenery ve ekibi gelişmekte olan ülkelerde piyasaların başarısızlığa uğrama nedenleri, devletlerin bu başarısızlıklar karşısında ne yapabileceği ve yoksulluğun azaltılması için yapılması gerekenlerin ne olduğu üzerine yoğunlaşmışlardır. 1981 yılına gelindiğinde ise yeni başkan William Clausen ve baş ekonomist Ann Krauger ortaya çıkan yoksulluk için devletlerin kendisini suçlamış ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun önüne geçilmesinin ancak serbest piyasa ekonomisi ile olabileceğini savunmuşlardır (Stiglitz, 2002, s. 34-35).

Dünya Bankası yoksullukla ilgili faaliyetler ve yapısal dengeden sorumlu iken IMF temel olarak makro ekonomik işlerden sorumludur ve iki kurum arasında bir sorumluluk dağılımı mevcuttur. Ancak 1980’li yıllara gelindiğinde bu iki kurumun faaliyetleri gittikçe birbirinin içine girmeye başlamıştır. Yalnızca baraj ve yol projeleri gibi projelere kredi sağlama görevini aşmaya başlayan DB bu dönemde yapısal uyum kredileri adı altında daha geniş kapsamlı krediler vermeye başlamıştır. Fakat bu krediler yalnızca IMF’nin onayı altında verilebildiği için krediye başvuran ülkeler bu kredileri alabilmek için öncelikli olarak IMF’nin öne sürdüğü şartlara boyun eğmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Dünya Bankası IMF’nin dayattığı programların ışığında krizlerde onlarca milyar dolar acil destek sağlamak için çağrılan adeta ikinci derece bir ortak konumuna gelmiştir. Prensipte IMF’nin ilgisinin makro ekonomik meselelerle sınırlı olduğu, DB’nin ise ilgisinin devletin parayı nereye harcadığı ya da emek piyasasının ne durumda olduğu gibi yapısal meselelerle sınırlı olduğu bir iş bölümü vardır. Ancak IMF gittikçe emperyalist bir açıdan meseleye yaklaşmaya başlamış ve her konuyu kendi ilgi alanı içerisinde görerek DB’nin politikaların uygunluğu üzerine yaptığı tartışmalara karşı tahammülsüz davranmıştır (Stiglitz, 2002, s. 35-36).

Dünya Bankası’nın yoksullukla mücadele kapsamında uyguladığı politikalar zaman içerisinde değişiklikler göstermiştir. 1960’lı yıllarda birçok kalkınma iktisatçısı yoksulluğun azaltılması için izlenmesi gereken en iyi yolun gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesini hızlandırıcı uygulamaların teşvik edilmesi ve altyapıya yönelik yatırımların artırılması olduğunu ifade etmiştir. 1970’li yıllara gelindiğinde kırsal gelişmeye verilen önem artmış, 1980’li yıllarda ise gelişmekte olan ülkelerin birçoğunun borçlarındaki artış ve döviz gelirlerindeki azalış bu ülkelerin çok önemli makro ekonomik sorunlarla karşı karşıya gelmesine sebep olmuş ve banka odak noktasını yoksullukla mücadeleden çıkarıp bu makro iktisadi sorunların giderilip ekonomik dengenin yeniden sağlanması amacıyla neoliberal politikaların uygulanması gerekliliğini savunarak piyasanın rolünün artması ve devletin ekonomik ağırlığının azaltılması gibi politikaları içeren reform programlarını desteklemeye başlamıştır. 1990’lı yıllara gelindiğinde ise banka yoksullukla mücadeleyi tekrar gündemine almış

ve özel olarak bu konuya ayrılan bir Dünya Kalkınma Raporu hazırlamıştır (Uzun, 2003, s. 159).

Yoksulluğun azaltılması yönünde birçok çalışma yapmasına rağmen Dünya Bankası bu hususta kesin ve net bir politika belirleyememiş ve yapılan tüm çalışmalara rağmen birçok ülkede yoksulluk hala en önemli sorunların başında gelmeye devam etmektedir.

1.6.3. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

1929 yılında yaşanan bunalımda ülkelerin kendi ekonomilerini korumak adına komşu ülkelerin ekonomilerinin kötüleşmesini umursamaksızın gümrük tarifelerini arttırmaya yönelik uyguladıkları ticaret politikaları (komşunu fakirleştir politikası) bunalımın yayılmasında ve ağırlaşmasında bu ülkelerin büyük ölçüde pay sahibi olmasına sebep olmuştur. Bu uygulamaların tekrarlanmasının önüne geçebilmek, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını teşvik edebilmek adına Bretton Woods Konferansı'nda Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) adında üçüncü bir uluslararası ekonomik örgütün kurulmasına karar verilmiştir (Stiglitz, 2002, s. 37). Ancak ticaretin uluslararası bir kurum tarafından düzenlenmesi fikri bazı ülkelerin kendi iç ekonomik politikalarına da müdahale edileceği endişesine kapılmalarından dolayı kabul edilmemiştir. Uluslararası ticaretin serbest bir yapıda düzenlenmesi amacıyla bir örgüt kurulamamış olsa da Havana'da yapılan toplantılar sonucunda ülkelerin tüm endişelere rağmen ticaretin serbestleştirilmesine duydukları ilgi sebebiyle birbirleriyle tarifeler üzerinde anlaşmaları üzerine 1947 tarihinde bir geçici tarife sözleşmesi olan Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) ortaya çıkmıştır. 1995 yılında ise GATT'ın devamı niteliğinde DTÖ kurulmuştur. Fakat DTÖ'nün iyi bir şekilde incelenebilmesi için GATT sürecinde yaşananların öncelikli olarak iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Seyidoğlu, 2003, s. 193).

GATT sürecinde dünya ticaretinin serbestleştirilmesi yönündeki çalışmalar üye ülkeler arasında belirli zaman aralıkları arasında yapılan ve ticaret yapan her iki ülke tarafının da birbirlerine bir dizi mal üzerinde tarife indirimlerinde bulunmayı kabul ettikleri “karşılıklı ödün tekniği” olarak adlandırılan ve ülkeler arasındaki pazarlık ortamının dengeli bir şekilde yürütmesinde yarar sağlayan bir ilkeye dayanan çok yanlı tarife görüşmeleri yoluyla yürütülmüştür. Fakat bu işin görünen yüzüdür. Gerçekte

GATT görüşmelerinde pazarlıklar ABD ile AB ya da Japonya gibi gelişmiş ülkeler arasında yapılmış ve bu gruplar arasında sağlanan tarife uzlaşmaları daha sonrasında genel bir tarife anlaşması ile tüm üyelere yaygınlaştırılmıştır (Seyidoğlu, 2003, s. 194).

Dış ticaretin serbestleşmesi hedefi doğrultusunda faaliyet göstermiş olan GATT, dış ticaretin önünde engel teşkil eden gümrük tarifelerinin düşürülmesi ve tarife dışı engellerin kaldırılması yoluyla dış ticarete rekabetin artacağı, fiyatların düşeceği ve böylece dış ticaret hacminin artacağı düşüncesiyle faaliyetlerde bulunmuştur. GATT rekabeti bozucu, ticareti kısıtlayıcı engelleri ortadan kaldırma hedeflerine yönelik çalışmış ve dünya ticaretinde önemli artışların kaydedilmesine sebep olmuştur (Karaca N. , 2003, s. 84).

GATT'ın amaçları genel amaçlar ve özel amaçlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Üye ülkelerin hayat seviyelerinin yükseltilmesi, reel gelir ve efektif talepte istikrarlı bir büyüme, dünya kaynaklarının etkin ve tam kullanımının sağlanması, üretimin ve uluslararası ticaretin gelişimine yardımcı olabilecek politikalar uygulanması yönünde çalışmalar yapılması genel amaçlarını oluştururken bu genel amaçlara ulaşmak maksadıyla tarifeler ve uluslararası ticaret üzerine konan diğer ayrımcı engellerin azaltılması yönünde çalışmalar yapılması özel amaçları arasında sayılmıştır (Karaca N. , 2003, s. 85).

DTÖ'yü kuran 15 Nisan 1994 tarihli Marakeş Anlaşması'nda bu örgütün amaçları maddeler halinde açıklanmıştır (Karaca N. , 2003, s. 88);

- i) Bireylerin yaşam standardının yükseltilmesi, üretim ve ticaretin geliştirilmesi ve bu gelişim esnasında dünya kaynaklarının etkin ve tam kullanımının sağlanması, tam istihdam ve istikrarlı bir şekilde artış gösteren gelir dağılımının sağlanması, talep hacminin genişlemesi, çevrenin korunması ve farklı ekonomik seviyelerdeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap verilmesi,
- ii) Gelişmekte olan ülkeler ve de özellikle az gelişmiş ülkelerin artan dünya ticaretinden ihtiyaçları doğrultusunda pay alabilmelerinin sağlanması,

- iii) Belirlenen hedeflere ulaşılabilmesine yardımcı olmak için uluslararası ticari ilişkilerde yapılabilecek ayrımcılıkların ortadan kaldırılabilmesi adına karşılıklı anlaşmaların yapılması,
- iv) Çok taraflı ticaret sisteminin temel ilkelerinin korunması,
- v) GATT ve Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'nin sonuçlarına uygun uygulanabilir ve kalıcı nitelikte bir çok taraflı ticaret sisteminin geliştirilmesi.

Az gelişmiş ülkeler GATT'ın dayandığı serbest ticaret ilkelerini özellikle geçmiş dönemlerde kalkınma çabalarıyla çelişkili bulmuş ve bu sebeple bu kuruluşun faaliyete geçtiği ilk yıllarda adeta bir “zenginler kulübü” olduğunu ifade etmişlerdir (Seyidoğlu, 2003, s. 197).

DTÖ'nün GATT'a ek olarak tarım ürünleri ve hizmetler ticaretinin serbestleşmesi, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarına karşı konulmuş olan engelleri kaldırma ve sınai ve fikri mülkiyet haklarını korumak gibi faaliyetleri de bulunmaktadır (Seyidoğlu, 2003, s. 201).

DTÖ kuralları kendisi koymamaktadır. Ticaret pazarlıklarının yapıldığı bir forum oluşturarak anlaşmalara uyulmasını sağlamakta ve de bu yönüyle diğer iki örgütten - IMF ve DB'den- ayrılmaktadır (Stiglitz, 2002, s. 37).

Merkez ülkelerin DTÖ, IMF ve DB gibi uluslararası kuruluşları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları kendi ülkelerinde uygulamadıkları politikaları bu kurumlar aracılığıyla çevre ülkelere dayatabilme gücünü elde edebilmeleri sonucunu doğurmaktadır. DTÖ, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri sanayileşmiş merkez ülkeler ile eşit olmayan bir ortamda rekabete zorlaması dolayısıyla sürecin bu ülkelerin aleyhine işlemesine sebep olmaktadır (Gürer, 2010, s. 28).

Barışı korumayı esas amacı olarak belirleyen BM, 1919 yılında kurulan ve dünya genelinde gündemini “düzgün iş” mottosu çerçevesinde oluşturmuş olan ILO, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki sağlık koşullarının iyileştirilmesi amacını güden WHO gibi uluslararası kuruluşların küreselleşmeye olan ilgileri son dönemlerde yaşanan gelişmeler ışığında revize edilmiştir denilebilir (Stiglitz, 2002, s. 31).

IMF, DTÖ ve DB gibi kurumların uyguladıkları politikalar eliyle gelişmiş ülkelerin zenginliklerinin ve refahlarının daha da artmasına yol açtığı diğer taraftan az gelişmiş ülkelerin üzerinde ise bir baskı yarattığı iddia edilmektedir. Günümüzde IMF ve DB ülkelerin talep ettikleri kredileri alabilmeleri için çeşitli şartları sağlamaları gerektiğini belirtmektedir. ABD'nin söylemlerine de paralel olarak ülkelerin demokratikleşmesinin gerekliliği ve yönetimde şeffaflık bu şartlar arasında sayılabilir. Yönetimde şeffaflığın ve demokrasinin olmadığı ülkelerde bu kurumlarca verilen borçlar halkın menfaatleri için kullanılmayıp yönetimde söz sahibi olan kişiler ve bu kişilerin yakınlarının hesabına aktarılacağı için kurumların talep ettiği bu şartlarda haklı olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Ancak DB ve IMF kâğıt üzerinde talep ettikleri ve fiili olarak yaptıkları arasında çelişkiler bulunmaktadır. 1960'ların başında DB Brezilya'da göreve demokratik seçimler sonucu gelen Goulart hükümetine borç vermeyi reddederken 1964 yılında Brezilya'da yaşanan askeri darbe sonrası 1970'lere kadar aynı ülkeye yıllık ortalama 73 milyon dolar borç vermeyi kabul etmiştir. Benzer bir durum Şili'de de yaşanmıştır. 1970-1973 yılları arasında yönetimde olan ve demokratik bir seçimle görev başına geçen Allende hükümeti DB'den borç talep etmiştir fakat talep ettiği bu borcu alamamıştır. 1973 senesinde yaşanan askeri darbe ile yönetimi ele geçiren Pinochet ise bankadan borç alabilmeyi başarmıştır (Gürer, 2010, s. 35-36). Görüldüğü gibi DB ve IMF gibi uluslararası kurumlar borç verirken baştan belirlediklerini iddia ettikleri şartlara göre borç vermemektedirler.

Uluslararası kurumlar ellerinde bulundurdukları maddi imkanlar vesilesiyle ülkelerin yönetim şekillerini bile değiştirebilecek güce sahip bir konumdadırlar. Bu kurumların az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkeye krediler sağladığı ve bu ülkelerin aldıkları borçlar sayesinde yeni yatırımlar yapabilme gücü elde ettikleri yadsınamaz bir gerçektir. Bu kurumlar kalkınmayı öncelikli hedef olarak belirlemişlerdir fakat ülkelerin kalkınması için sağladıkları kredilerin aynı zamanda ülke içerisinde yaşanan yoksulluğun azalmasına da sebep olacağını ifade etmektedirler. Alınan krediler sayesinde ülkelerde kalkınma gerçekleşse dahi bu vaziyetten fayda sağlayanlar çoğunlukla ülkedeki sermaye sahipleri olduğu için halk yoksulluk içerisinde yaşamına devam etmektedir.

Banka daha önce kalkınma çalışmalarını, yoksulluğu azaltmak için bir programın parçası ve paketi olarak görmemişti. Ancak 1968 yılında DB başkanlığı görevine gelen McNamara, gelişmekte olan ülkelerde servet dağılımında eşitsizliğin artmasına karşı adımlar atılmadığı takdirde, zaman zaman merkezdeki kapitalist ülkeleri tehdit eden halk ayaklanmaları olacağına ikna edildi. Toussaint, DB'nin yoksulluk ve eşitsizlik olgularına tamamen kayıtsız kalmamasının esas nedeninin yoksul ülkelerde yaşanan sıkıntılar olmadığını, merkez ülkelerin çıkarlarına zarar verebilecek bu ayaklanmaların önüne geçebilmek olduğunu söylemiştir (Toussaint, 1999, s. 124).

IMF ve DB verdikleri kredilerin geri ödemesini kendi kararlaştırdıkları zamanda talep ettikleri ve borçlara çok yüksek oranlarda faiz uyguladıkları için bu kredilerden faydalanmak zorunda kalan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler borç batağından adeta hiçbir zaman çıkamaz bir hale gelmektedir.

Birçok ülke bu kurumların dayattığı politikaları yıllarca uygulamak zorunda kalmış ve hala da uygulamaya devam etmektedirler. Kurumların uyguladıkları politikalar kredi verdikleri ülkelerin kendilerine tam bağımlı bir vaziyette hareket etmeleri zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Malezya, Tayvan ve Güney Kore gibi ülkelerin serbest ticaret sayesinde yararlar sağlayıp geliştikleri iddia edilse de aslında bu ülkeler devlet müdahalesine dayalı bir model çerçevesinde ticaretin kontrol edilmesi, hükümetçe yatırımların desteklenmesi ve belirli sektörlerle yönelik destek adımlarıyla gelişmeyi başarmışlardır (Danaher, 2005, s. 53).

IMF ve DB'nin ülkelerin serbest piyasa modelini uygulamaları yönündeki yönlendirmeleri ve baskıları ülkeleri sürekli bir borç döngüsüne sokmuş ve gelişmelerinin önünde engel teşkil etmiştir. Afrika'daki çoğu ülkede serbest piyasa modeli bir yarar sağlamanın aksine büyük miktarda zenginliğin kıta dışına çıkarılmasına, dış borçların giderek yükselmesine, sosyal hizmetlerin kalitesinin ve reel ücretlerin düşmesine, çevre tahribatlarının artmasına ve umutsuzluğun dünya geneline yayılmasına sebep olmuştur (Danaher, 2005, s. 52).

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

Günümüzde dünya genelinde çoğu bireyin yaşantısını olumsuz bir biçimde etkileyen yoksulluk kavramının üzerinde fikir birliğine varılmış kesin ve net bir tanım bulunmamaktadır. Bu bölümde ilk olarak yoksulluğun literatürde yapılan tanımlarına yer verilecek ve daha sonrasında uluslararası kurumların yoksulluğa bakış açısı incelenecek ve son olarak da yoksulluğun yalnızca gelir yoksulluğundan ibaret olmadığının ispat edilebilmesi adına yoksullukla ilgili kavramlar açıklanacaktır.

2.1.Yoksulluk Olgusu ve Yoksulluğa Yönelik Yapılan Tanımlar

Yoksulluk olgusunun ortaya çıkışında tek bir faktörün etkili olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyindeki ve iç dinamiklerindeki farklılıklar sebebiyle, demografik, sosyal, kültürel ve ekonomik nitelikler benzerlik göstermiyor olsa da yoksulluğun ortaya çıkışına genel bir neden atfetmek istersek bunun üretimdeki yetersizlik ve bu yetersiz üretim neticesinde ortaya çıkan kıymetlerin adaletsiz dağılımı, vergi sistemindeki adaletsizlikler, miras yolu ile elde edilen kazanımların gelir dağılımında yarattığı adaletsizlikler, işsizlik ve piyasada yaşanan enflasyon gibi faktörler olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Tireli, 2009, s. 32).

Yoksulluk yalnızca ekonomik anlamda ülkeleri zedeleyen bir olgu olmaktan ziyade sosyal anlamda da ortaya çeşitli sorunların çıkmasına sebebiyet verdiği için, ekonomik gelişmişlik anlamında ileri seviyede olan gelişmiş ülkeler de başta olmak üzere çoğu ülkenin ortak sorunu haline gelmiştir.

Sübjektif bir kavram olan yoksulluğun literatürde kesin ve net bir tanımı bulunmamaktadır. Değişik bakış açılarına göre yoksulluk tanımlarının çeşitleniyor oluşu ve her ülkede farklı parametrelerin esas alınması yoksulluk olgusu üzerinde görüş birliğine varılmış evrensel ve tek bir tanımın bulunması önünde engel teşkil etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana geçen yıllarda refahın egemen anlamı ve ölçümü mevcut bağlam ve kalkınma pratiği ile şekillenmiştir. Gelişme çalışmaları ekonomik bir arayıştan çok disiplinli yaklaşımlara doğru evirildikçe, refah ve yoksulluk

tanımlamaları da salt ekonomik tanımlamalar olmaktan çıkıp çok boyutlu hale gelmiştir (Sumner, 2004, s. 3). Yapılacak çalışmada hangi boyuta ağırlık verilmek isteniyorsa yoksulluğun ona göre tanımlanması gerekmektedir. Çünkü seçilecek yoksulluk tanımı ile birlikte yoksulluğun ve refahın hangi yöntem ile ölçüleceği de belirlenmiş olacaktır. Örneğin, yoksulluğun yaşamın idame ettirilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlar üzerinden bir tanımlamasına gidilirse bu ekonomik bir tanımlama olup ölçüm yöntemleri de ona göre belirlenecektir. Ancak son 50 yılda literatürde kendisine yer bulmaya başlayan ve bireylerin haklarının saptanması şeklinde kavramlaştırılan yoksulluk tanımlarında ise ekonomik olmaktan ziyade daha sosyolojik ve psikolojik faktörlerce belirlenen ölçüm yöntemlerinin kullanılması çok daha isabetli olacaktır (Kaya, 2011, s. 7).

Özellikle 1990'lı yıllardan bu yana yoksulluğa yönelik ilgi daha çok artmıştır. Bunun en büyük nedeninin, Dünya Bankası'nın 1990 yılında hazırladığı 'Yoksulluk' başlıklı Dünya Kalkınma Raporu olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Dünya Bankası'nın hazırladığı bu raporda yoksulluğu ana merkezine alması, yoksulluğu sebepleri ve yol açtığı olumsuzluklar çerçevesinde incelemesi sonucunda yoksulluğa yönelik farkındalık artmış, bu durum uluslararası birçok kurumun da bu alanda çalışmalar ve incelemeler yapmaya başlamasına sebebiyet vermiştir.

Genel olarak, hayatta kalabilmek için normal şartlarda dahi kendilerine uygun yiyecek ve giyecek bulma hususunda sıkıntılar çeken ve bu sebepler sonucu ölüm riskiyle karşı karşıya kalan bireyler yoksul olarak nitelendirilmiştir. Ancak yapılan bu genel tanım her ülke tipi için uygun olan bir tanımlama değildir. Dünya üzerinde kişi başına düşen gelirin çok düşük olduğu ve yoksulluğun çok yüksek düzeylerde olduğu ülkeler bulunduğu gibi kişi başına düşen gelir değerlerinin çok yükseklerde seyrettiği ve de yoksulluk değerlerinin çok düşük seviyelerde olduğu ülkeler de bulunmaktadır. Bu sebeple ülkelerin gelişmişlik düzeyleri yani refah düzeylerine göre yoksulluk tanımı farklılık göstermelidir. Daha yüksek yaşam seviyelerinin elde edildiği ülkelerde refah yalnızca açlık sebebiyle oluşabilecek ölüm riskinden kurtulmak manasında değil, sosyal ve politik anlamda yaşanan gelişmelerden toplum içerisinde yaşayan en fakir insanın bile yararlanması ve sahip olması gereken yaşam kalitesine değer katılması manasında daha göreceli ve daha değişken bir şekilde kullanılmaya başlandığı için

yoksulluğa yönelik yapılan genel tanım artık kabul edilemez hale gelmiştir (Dixon & Macarov, 1998, s. 1-2).

1970’li yıllarda refah, yiyecek, barınma ve kamu malları gibi fiziksel gerekliliklerin yanı sıra bunları istihdam yoluyla elde etmenin yolları manasına gelen temel ihtiyaçların karşılanmasıyla aynı anlamda kullanılmaya başlamıştır (Sumner, 2004, s. 4). Refahın yapılmış olan bu tanımından yola çıkarak yoksulluğun ekonomik anlamda en temel şekliyle, yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanamama durumu olduğunu söyleyebiliriz.

Yoksulluk, belirli bir asgari seviyenin üzerine çıkabilmek için yeterli gelir ve tüketime sahip olmayan bireylerin içerisinde bulunduğu durum olarak tanımlanabilir (Haughton & Khandker, 2009). Mingione, toplumun bir kısmının farklı dönemlerde, çeşitli sebeplerle, tarih ve coğrafya gibi belirli bazı değişkenlere göre tespit edilen asgari yaşam standardını sağlayabilmek için gerekli olan kaynaklara yeterli derecede ulaşamaması sonucu yoksulluğun ortaya çıktığını belirtmiştir (Mingione, 1993).

Bir asır önce -1901 yılında- York şehrinde Seeböhm Rowntree, kaynakların yeterliliğini ve yoksulluğun yaygınlığını ölçebilmek için bir eşik belirlenmesinin gerekliliğinden yola çıkarak bütçe standartları yaklaşımını geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre, bilimsel ve davranışsal kanıtlar bir araya getirilerek normatif yargıların da kullanılmasıyla bir mal listesi hazırlanır. Hazırlanan bu mal listesi fiyatlandırılır ve bir gelir/gider standardı olarak kullanılır. Rowntree ortaya koymuş olduğu bütçe standartları yaklaşımı ışığında yoksulluğu tanımlamış ve belirlenen standardın altında yaşayan bireyleri yoksul olarak nitelendirmiştir (Bradshaw, s. 2).

Drewnowski yoksulluğu, insanların ihtiyaçlarını yeterli kabul edilenden daha az derecede tatmin ettiğinde ortaya çıkan durum olarak tanımlamıştır (Drewnowski, 1977, s. 183). Yeterli düzeyde ihtiyaç memnuniyetinin ne olduğu ve bunun nasıl oluşturulduğu konusundaki temel sorunun cevaplandırılabilmesi için ise yoksulluğu subjektif yoksulluk, göreceli yoksulluk ve mutlak yoksulluk olarak üçe ayırmış ve bu ayırım üzerinden yaptığı çalışmalar ile yoksulluğu ölçümlemeye çalışmıştır (Kaya, 2011, s. 8).

Başka bir yaklaşım yoksulluğu “genellikle insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu veya çok benzer biçimlerde mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu ve yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanmaması durumu” olarak tanımlanmaktadır (Şenses, 2001, s. 62-63).

2.2. Uluslararası Kurumların Yoksulluğa Bakışı ve Yoksullukla Mücadele İçin Yaptıkları Çalışmalar

2.2.1. Dünya Bankası (DB)

Dünya Bankası yoksulluk olgusuna yönelik çalışmalarına 1978 yılında yayınladığı ‘Büyüme İçin Beklentiler ve Yoksulluğun Önlenmesi’ adlı rapor ile başlamıştır. Bu raporda gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı bir dizi temel sorun ve uluslararası ekonomide yaşanmakta olan temel eğilimlerle ilişkileri incelenmiştir. Rapor, 1950’lerden itibaren yaşanan son değişim ve gelişmelere rağmen yaklaşık 800 milyon kadar insanın mutlak yoksulluk olarak adlandırılan yetersiz beslenme, okuma yazma bilmeme, düşük yaşam beklentisi, hastalık, yüksek bebek ölüm oranları ve kötü çevre koşulları gibi insanlık için mevcut bulunması gereken en temel gerekliliklerden dahi yoksun bir şekilde yaşamlarını sürdürmeye devam ettiklerine dikkat çekmektedir (World Development Report, 1978).

Yoksulluğun azaltılması ve büyümenin artırılması yönündeki beklentilere ve bu beklentileri hayata geçirebilmek adına uygulanabilecek politikalara yer veren bu rapor yoksulluğa ve yoksulluğun giderilmesi için yapılabilecek uygulamalara yönelik ilginin ve araştırmaların artacağına adeta habercisi niteliğinde olmuştur.

1980’li yıllarda yaşanan borç krizleri ve küresel durgunluk sebebiyle yoksulluk ile mücadele üzerinde piyasa güçlerinin etkisi artmıştır. Banka, 1980 yılında Yoksulluk ve İnsani Gelişim adlı bir rapor daha yayınlamış ve büyümenin yavaşlamasına dikkat çekerek kalkınmada insanların önemi üzerinde durmuştur. Raporun birinci bölümünde uygulanan yerel politikaların yoksullar üzerinde büyük bir etkisi olduğu ifade edilmiştir (Tireli, 2009, s. 113).

1990 yılında Yoksulluk adı ile yayınlanan raporun ise ana konusu ve hazırlanış amacı gelişmekte olan dünyadaki yoksulluktur. Merkezine dünyadaki fakirlerin en fakirlerini

alan rapora göre ilk yapılması gereken, yoksulluğun niceliksel ve niteliksel olarak ölçülmesi ve akabinde de yoksulluğu azaltmada başarıya ulaşmış olan ülkelerin tecrübelerinden ders çıkarmaktır. Zengin ve fakir fark etmeksizin tüm hükümetlerin yirminci yüzyılın son on yılında ilk hedefleri ‘yoksullukla başa çıkmak’ olmalıdır (World Development Report, 1990).

Dünya Bankası yoksulluğu asgari bir yaşam standardına erişememe hali olarak tanımlar. Yapılan bu tanımın daha verimli olabilmesi için öncelikli olarak cevaplandırılması gereken üç soru vardır (World Development Report, 1990);

- i) Yaşam standardı nasıl ölçülebilir?
- ii) Asgari yaşam standardı ile aslında kastedilen nedir?
- iii) Toplam yoksulluk şiddeti tek bir ölçütle veyahut tek bir endeksle nasıl ifade edilebilir?

Hane halkı gelirleri ve kişi başına düşen harcamalar dünyadaki yoksulların çoğu için büyük önem arz eden ferdi üretimlerini de içerdği sürece yaşam standardı belirlenmesi ve ölçülmesi için yeterli ölçütler olarak görülebilir. Ancak hane halkı gelirleri ve kişi başına düşen harcamaları baz alarak yapılan ölçümler kişinin hayat standardı için büyük öneme sahip olan sağlık, yaşam beklentisi, okuryazarlık ve kamu mallarına veya ortak mülkiyet haklarına erişim gibi refah boyutlarını yakalamada eksik kalmaktadır. Ücretsiz kamu hizmetlerine erişimi olan haneler ile gelir ve harcamaları aynı olsa dahi bu ücretsiz sağlanan kamu hizmetlerine erişimi olmayan haneler aynı yaşam standardında kabul edilemez. Tüm bu hususlar ışığında Dünya Bankası yayınladığı raporda (1990) yoksulluk ölçümü yaparken beslenme, yaşam beklentisi, 5 yaş altı ölüm oranı ve okula kayıt oranları gibi aynı zamanda tüketime dayalı bir yoksulluk ölçütü kullanmaktadır.

Asgari yaşam standardından kastedilen ise, yeterli kalori alımı ve diğer ihtiyaçların giderilmesi için gerekli olan gıdaların fiyatlarına bakılarak bir maliyet oluşturulması ve bu maliyetin asgari yaşam standardı olarak belirlenmesidir.

Dünya bankası 2000 yılında bir rapor daha yayınlayarak yoksulluk ve nedenlerinin anlaşılmasını genişletmeyi amaçlamış ve yoksulluktan arınmış bir dünya yaratma yönünde atılması gereken adımları ortaya atmıştır. 2000 yılında yayınlanan

‘Yoksullukla Mücadele’ ya da ‘Yoksulluğa Saldırı’ şeklinde Türkçeye çevirebileceğimiz “*Attacking Poverty*” başlıklı bu rapor 60 ülkede yoksulluk içerisinde yaşayan 60.000’den fazla erkek ve kadının görüşü alınarak hazırlanan ‘Fakirlerin Sesi (*Voices of the Poor*)’ adlı çalışmaya dayanmaktadır.

1990 yılında yayınladığı rapordaki yoksulluk tanımını genişleterek, yoksulluğu yalnızca düşük gelir ve beraberinde gelen düşük tüketim olmaktan ziyade aynı zamanda sağlık, eğitim beslenme ve diğer insani gelişme alanlarına erişimdeki başarısızlığı da kapsayan geniş ve derin bir olgu olarak tanımlamıştır. Dünya Bankası bu tanımlamayı yaparken yoksulluğun bireyler tarafından kırılganlık, korku, sessizlik ve güçsüzlük olarak algılandığını da yoksulluk tanımına eklemiştir (World Development Report, s. v).

Bankanın bu zamana kadar yayınladığı yoksulluk temalı raporlarının tümüne bakıldığında, her geçen yıl yoksulluğun içeriğini daha da derinleştirdiği, yoksulluğa salt ekonomik temelli bakmak yerine bu olgunun insanlar üzerinde yarattığı psikolojik ve sosyolojik etkilerine de odaklandığı ve yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik olarak önerilen politikaların içine tüm bu unsurların da dahil edildiği görülmektedir.

2.2.2. Birleşmiş Milletler (BM)

Uluslararası gündemde 1990’lı yılların başından itibaren kendisine daha geniş yer bulmaya başlayan yoksullukla mücadele- her ne kadar en başlarda yoksulluğun artışına yönelik salt içi doldurulmamış bir tepki olmanın ötesine geçememiş olsa da- Birleşmiş Milletler’in attığı bir dizi adım vesilesiyle daha çok konuşulan bir husus haline gelmiştir (Özdek, 2002, s. 2).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu öncelikle 1992 yılında yapılan 93.Genel Kurul Toplantısı’nda, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde yoksulluk ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasının teşviki yönünde halkın bilinçlendirilmesi gerektiğini dikkate alarak 17 Ekim gününün uluslararası bir gün olarak 1993 yılından itibaren “Yoksulluğun Yok Edilmesi Günü” olarak ilan edilmesine ve bu gün için yapılacak olan aktivitelerin desteklenmesine karar vermiştir (BM 93.Genel Kurul Toplantısı, 1992).

Ardından 1993 yılında “Uluslararası Yoksulluğun Yok Edilmesi Yılı” başlıklı bir genel kurul toplantısı yapılmıştır. Toplantıya göre, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde yoksulluğun yok edilmesi sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla 1990’lı yıllarda öncelikli kalkınma hedeflerinden biri haline gelmiştir. Bu yıllarda yoksulluğun ortadan kaldırılmasını sağlayabilmek adına Sahra altı Afrika ülkeleri ve yoğun yoksulluğun yaşandığı diğer ülkeler başta olmak üzere özellikle en az gelişmiş olan ülkelerde ulusal ve uluslararası düzeyde çabalar gösterilmiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında ticaret başta olmak üzere hükümetler arası ekonomik anlamda yapılacak olan uluslararası iş birliğinin yoksullukla mücadele konusundaki önemi vurgulanmış ve 1996 yılı “Uluslararası Yoksulluğun Yok Edilmesi Yılı” olarak ilan edilmiştir. Bu yılın gözlemlenebilmesi için ana faaliyetlerin yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilmesi gerektiğine karar verilmiş ve bu hususta Birleşmiş Milletler sisteminde yardım sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, yoksulluğun ortadan kaldırılmasının barışı güçlendirecek ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak esas mesele olduğu konusunda farkındalık yaratmaya çalışmıştır (BM 86.Genel Kurul Toplantısı, 1993).

1996 yılına gelindiğinde ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1997-2006 yılları arasını “İlk Birleşmiş Milletler Yoksullukla Mücadele On Yılı” olarak ilan etmiştir. İlan edilen bu on yılda tüm hükümetler ve BM sistemi de dahil olmak üzere tüm uluslararası aktörler yoksulluğun ortadan kaldırılması hedefinin gerçekleştirilebilmesi için oluşturulan planların ciddiye alınması ve bu konuda gerekli desteklerin verilmesi konusunda uyarılmıştır. Toplantıda alınan kararlara göre bu on yılda hedeflendiği şekilde yoksullukla mücadele edebilmek için belirlenecek olan stratejiler ve programlar, yoksulluk içinde yaşayan bireylerin tam ve etkin katılımı ile tasarlanmalı, uygulanmalı ve izlenmelidir. Yoksul bireylerin bizzat katılımı olmaksızın yapılacak planlar ve uygulamaların etkin sonuç doğuramayacağı vurgulanmıştır. Ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma, adil bir sosyal gelişme ve çevre koruma sürdürülebilir kalkınmanın bileşenlerini güçlendiren, tüm insanların daha yüksek yaşam koşullarına ulaşabilmeleri için gerekli olan, birbirine bağımlı ve yoksullukla mücadeleden sonuç alınabilmesi için eş anlı sağlanması gereken unsurlar olduğu belirtilmiş ve planlamalar bu husus çerçevesinde şekillenmiştir (BM Genel Kurul Toplantısı, 1996).

Kalkınma gündeminde yoksullukla mücadelenin yer bulmasında ise 1995 yılında BM tarafından Kopenhag’da gerçekleştirilen “Toplumsal Kalkınma Dünya Zirvesi” en aktif rolü oynamıştır. Bu zirvede yoksulluğun ortadan kaldırılması insanlık için etik, sosyal, politik ve ekonomik bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Yoksulluk artışının kabul gördüğü bu zirvede bir taraftan da serbest piyasa ideolojisini ve küresel piyasaları teşvik eden politikalar benimsenmiştir. Plan olarak ise, gelişmiş ülkelerin milli gelirlerinin %0.7 kadarını kalkınma yardımı kapsamında azgelişmiş ülkelere aktarımının sağlanmasının taahhüt edilmesi suretiyle kalkınmanın sağlanması ve toplumda zenginler ile fakirler arasındaki açıklar sebebiyle şekillenmiş olan adaletsizliklerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir (Özdek, 2002, s. 2).

2000 yılına gelindiğinde BM Genel Kurulu’nda 147 devlet başkanı ve 189 üye ile birlikte “Binyıl Bildirgesi” ilan edilmiştir. Küresel düzeyde insan onuru, eşitlik ve esenlik kavramlarının 2015 yılına kadar hayata geçirilmesi adına; aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi, kadın-erkek eşitliği, çocuk ölüm oranlarının azalması, anne sağlığı, HIV/AIDS sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınma amaçlı küresel ortaklık olmak üzere toplam sekiz adet Binyıl Kalkınma Hedefi belirlenmiştir. Belirlenen bu hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla atılan adımlar neticesinde ilköğretim eğitiminin ücretsiz verilmesi yönünde küresel bir hareket başlamış, çocuk ölüm oranlarında büyük oranda azalmalar yaşanmış ve AIDS, verem gibi hastalıkların bulaşma oranında %40’lık bir düşüş gerçekleşmiştir (Birleşmiş Milleler).

2012 yılında toplanan BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı’nda yoksullukla mücadele edebilmek için temeli Binyıl Kalkınma Hedefleri’ne dayanan 17 maddeden oluşan “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” bir diğer adıyla “Küresel Hedefler” programı oluşturulmuştur. 2016 yılında yürürlüğe giren bu programda 2030 yılına kadar ulaşılması hedeflenen 17 madde şu şekilde sıralanmıştır (UNDP, 2016);

- i) Yoksulluğa Son
- ii) Açlığa Son
- iii) Sağlıklı Bireyler
- iv) Nitelikli Eğitim
- v) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

- vi) Temiz Su ve Sıhhi Koşullar
- vii) Erişilebilir ve Temiz Enerji
- viii) İnsana Yakışır Bir Ekonomik Büyüme
- ix) Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
- x) Eşitsizliklerin Azaltılması
- xi) Sürdürülebilir Şehir ve Yaşam Alanları
- xii) Sorumlu Tüketim ve Üretim
- xiii) İklim Eylemi
- xiv) Sudaki Yaşam
- xv) Karasal Yaşam
- xvi) Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar
- xvii) Hedefler İçin Ortaklıklar

Yoksullukla mücadele edebilmek için hazırlanan bu 17 hedef, iklim, barış ve çevresel faktörler gibi daha önceki hedeflerde yer verilmeyen yeni alanları da içerisinde barındırmasıyla farklılaşmaktadır. Yoksulluğun azaltılması BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) açısından çok önemlidir. SDG1.1 hedefi bu konuda oldukça iddialıdır. BM, 2030 itibarıyla şu anda günde 1.25\$'ın altında yaşayan insanlar olarak ölçülen aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılmasını, tüm ülkelerin ve ülkelerin içindeki bölgeler ve grupların aynı uluslararası yoksulluk sınırında sıfır yoksulluk elde etmelerini istemektedir. SDG 1'in diğer hedeflerini de sıralamak BM'nin yoksulluk konusuna verdiği önemi anlayabilmek adına faydalı olacaktır (The United Nations, 2017);

- i) 2030 yılına gelindiğinde, yoksulluk içinde yaşayan her yaştan erkek, kadın ve çocuk oranını ulusal tanımlara göre en az yarı yarıya azaltmak (SDG 1.2.).
- ii) Herkes için ulusal olarak uygun olan sosyal koruma sistemleri ve önlemleri uygulamak ve 2030'a kadar yoksul ve savunmasız kişilerin önemli ölçüde korunmasını sağlamak (SDG 1.3.).
- iii) 2030 yılına kadar tüm erkek ve kadınların, özellikle yoksul ve savunmasız olanların, ekonomik kaynaklar için eşit haklara sahip olmalarını sağlamanın yanı sıra, temel hizmetlere erişim, toprak ve miras, doğal

kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikrofinans da dahil olmak üzere finansal hizmetler gibi diğer mülkiyet biçimleri üzerinde mülkiyet ve kontrollerini sağlamak (SDG 1.4.).

- iv) 2030'a kadar, yoksul ve hassas durumdaki bireylerin dirençlerini arttırmak, iklimle ilgili aşırı olaylara, ekonomik, sosyal ve çevresel şoklara ve felaketlere maruz kalmalarını engellemeye çalışmak ve bu olaylar karşısındaki kırılganlıklarını azaltmak (SDG 1.5.).
- v) Gelişmekte olan ülkelere, özellikle en az gelişmiş ülkelere yönelik olarak yoksulluğu tüm boyutlarıyla sonlandıracak program ve politikalar uygulamak için yeterli ve öngörülebilir araçlar sağlamak amacıyla gelişmiş kalkınma işbirlikleri dahil olmak üzere kaynakların kayda değer bir şekilde mobilize edilmesini sağlamak (SDG 1.A.).
- vi) Yoksulluğun azaltılması faaliyetlerine daha hızlı yatırım yapılmasını desteklemek için yoksulların tarafını tutan ve cinsiyete duyarlı kalkınma stratejilerine dayanan, ulusal bölgesel ve uluslararası düzeylerde sağlam politika çerçeveleri oluşturmak (SDG 1.B.).

BM'nin yoksulluğa yönelik yaptığı çalışmalar genel bir çerçevede incelendiğinde, yoksulluğu salt ekonomik bağlamda açıklanabilecek bir kavram olarak görmekten ziyade, insani kalkınma yönünden ele aldığı ve Dünya Bankası'nın yaptığı çalışmalarla paralel olarak yoksulluğun önlenmesi için bu olguya çok boyutlu bir biçimde bakılması gerekliliğine vurgu yaptığı görülmektedir.

2.3. Yoksullukla İlgili Kavramlar

2.3.1. Mutlak Yoksulluk-Görelî Yoksulluk Ayrımı

2.3.1.1. Mutlak Yoksulluk

Temeli gelir/tüketim harcamaları kıstasına dayanan mutlak yoksulluk kavramı, bir bireyin yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamaması halidir. En sade şekli ile belirli bir geçim düzeyinin altında yaşamaktır.

Mutlak yoksulluk olgusu, yalnızca gıda harcamaları veri alınarak veyahut gıda dışı harcamalarının da dikkate alınması ile farklı şekillerde ölçülebilir. Gıda

harcamalarının esas alındığı mutlak açlık sınırı ölçülürken, ihtiyaçlar veri alınarak günlük tüketilmesi gereken bir kalori miktarı belirlenir ve bir günde bu kalori miktarına ulaşacak maddi gücü olmayan bireyler yoksul kabul edilir.

Ülkelerin kendi aralarındaki öznel yapılarından dolayı mutlak yoksulluk yaklaşımında her ülke için ayrı bir kalori ihtiyacı belirlenerek çeşitli yoksulluk sınırlarına ulaşılabilir. Ülkeler arasındaki fiyat farklılıklarının yapılan analizleri etkilemesinin önüne geçebilmek adına günlük tüketim değeri dolar cinsinden belirlenmekte ve karşılaştırmalar buna göre yapılmaktadır.

Özellikle Dünya Bankası ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yaptığı çalışmalarda kullanılan, yoksulluğu gıda, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel gereksinimlerin karşılanması temeline dayandırarak açıklayan ve az gelişmiş ülkelerde de sıklıkla yoksulluk sınırı belirlenmesinde kullanılan Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı da bir mutlak yoksulluk yaklaşımıdır.

Mutlak yoksulluk yaklaşımı, yalnızca az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bir yaklaşım olmanın ötesinde gelişmişlik düzeyi yüksek olan ABD gibi ülkelerde de analiz ve değerlendirme yapabilmek adına sıklıkla uygulanan bir yaklaşımdır.

Mutlak yoksulluk yaklaşımı yoksulluğun nitelendirilmesi ve ölçülmesi açısından en sade yaklaşım olarak görülse dahi ölçülmesinde ihtiyaç duyulan verilerin toplanmasındaki güçlükler, yapılan anketlerin ülke içerisindeki her kesimi dikkate alıp almadığı yönündeki şüpheler ve ülkeler arasındaki farklılıkların içselleştirilmesi gibi önemli sorunlara çözüm getirememektedir (Şenses, 2001, s. 68-73).

2.3.1.2. Göreli Yoksulluk

Tanımının kökeni Adam Smith'e dayanan ve sosyal dışlanma olarak da adlandırılan göreli yoksulluk, temel ihtiyaçların mutlak olarak karşılanabilmesi, fakat kişisel gereksinimler hususunda kaynakların eksikliği nedeniyle toplumun genel refah seviyesine ulaşamaması durumu olarak tanımlanır. Göreli yoksulluk kavramı, içerisinde referans bir grup barındırır. Referans grup olarak adlandırılan toplumun geliriyle karşılaştırıldığında genel refah seviyesinin altında bir refah seviyesine sahip olan göreli yoksullar, birinci derecede yoksul olarak değil, toplumca genel kabul

görmüş çeşitli sosyal etkinliklere katılımı sağlayabilecek gelir seviyesine ve yaşamsal konfora sahip olamadıkları veya bu unsurlara sahip olabilmek için ekstra efor sarf etmeleri gerektiği için ikinci derecede yoksul olarak kabul edilebilirler.

Mutlak yoksulluk yaklaşımında yoksulluğu belirleyen unsur kişinin yalnızca sahip olduğu kendi geliri iken görel yoksulluk yaklaşımında kişinin geliri yanında toplumdaki diğer bireylerin gelirleri de önem arz etmektedir. Mutlak yoksulluk yaklaşımında toplumda yoksul olarak nitelendirilebilecek bir kesim bulunmayabilir. Ancak görel yoksulluk yaklaşımında toplumda her daim yoksul olan bir kesim bulunacaktır (Şenses, 2001, s. 92).

Görel yoksulluk kavramı toplumda bulunan diğer grupların elde ettiği mutlak gelire değil, toplum içerisinde gelir ve refahın dağılımındaki farklılıkları merkezine alan bir olgudur. Bir görel yoksulluk çizgisi oluşturabilmek için öncelikle toplumun gelir düzeyini ve tüketim düzeyini ölçü alan bir ortalama refah seviyesi belirlenir ve akabinde bu ortalama refah seviyesinin altında kalanlar yoksul olarak kabul edilir (Arpacıoğlu & Yıldırım, 2011, s. 63).

2.3.2. Objektif Yoksulluk-Sübjektif Yoksulluk Ayrımı

2.3.2.1. Objektif (Nesnel) Yoksulluk

Objektif yaklaşım (refah yaklaşımı), yoksulluğu meydana getiren olguların neler olduğu ve bireylerin yoksulluktan kurtarılması için gerekli olan hususların önceden bu konuda uzmanlaşmış kişilerce belirlenen normatif değerlendirmeleri içeren bir kavramdır. Objektif yoksulluk, mutlak veya görel olarak belirli standartlara erişememe hali olarak da tanımlanabilir (Tosuner, 2007, s. 6).

Kişilerin kendi değerlendirmeleri yerine bilirkişiler tarafından üzerinde fikir birliğine varılan gereksinimler esas alınarak belirlenmiş olan mal ve hizmetlerin alınabilmesi için gerekli minimum maliyeti yansıttığı için literatürde nesnel yoksulluk çizgisi olarak da isimlendirilmektedir (Şenses, 2001, s. 63).

Refah yaklaşımı olarak adlandırılan bu yaklaşımda, yoksulluğun ölçümü kalori miktarı, gelir ve tüketim harcamaları gibi somut ölçütlerin kullanılmasıyla yapılmaktadır. Toplumdaki bireylerin faydalarının ölçülmesinde yaşanan sıkıntılardan dolayı, her ne kadar içerisinde hala değer yargılarına yer veriyor olsa da bireylerin

kendi değerlendirmeleri yerine alanında uzmanlaşmış kişilerce belirlenen kriterlere göre yoksulluğun ölçümü yapıldığı için iktisatıllarca daha çok tercih edilen bir yaklaşım haline gelmiştir. Townsend ve Sen gibi bu yaklaşımın savunucusu olan iktisatıllar, bireylerin kendileri için neyin daha iyi olduğunu her zaman bilip tercihlerini bu yönde dzenleyemeyebileceklerini belirtmişlerdir. Her bireyin değerlendirme ve tercihlerinin farklı yönlerde olmasından dolayı bireylerin bir kısmı varlığının devamı için gerekli olan yiyecek sepetine yönelirken, bazı bireyler yaşamlarını devam ettirmeleri için şart olmayan yiyecek sepetlerini tercih edebilir. Bu sebeple, nesnel yaklaşımda varsayılan ihtiyaçlar uzmanlarca belirlenen mal ve hizmetlerin satın alınabilmesi için gerekli olan en az maliyeti yansıtan asgari ihtiyaç düzeyi olarak kararlaştırılmaktadır (Kaya, 2011, s. 34).

2.3.2.2. Sübjektif (znel) Yoksulluk

Klasik iktisat teorisine göre piyasaya herhangi bir müdahale olmadığı takdirde, zaman içerisinde piyasanın kendi dinamikleri ile dengeye ulaşılır ve tam istihdam sağlanır. Tam istihdam ile birlikte yoksulluğun ortadan kalkacağının kabul edilmesi sebebiyle klasik iktisadın konuları arasında yoksulluk kendisine yer bulamamıştır. Fakat Adam Smith bu duruma rağmen yoksulluk kavramı için bir tanımlamada bulunmuş ve bireyin yapamadıkları ve erişemedikleri sebebiyle çevresinden ve kendisinden utanma sınırını yoksulluk sınırı olarak adlandırmıştır. Adam Smith'in yapmış olduğu bu yoksulluk tanımı, günümüzde “sübjektif yoksulluk” olarak adlandırılan olgunun temeli niteliğindedir. Literatürde “znel yoksulluk” şeklinde de kendine yer bulan bu yoksulluk tanımında kendini yoksul olarak tanımlayan bireyler “sübjektif yoksul” olarak belirlenmektedir (Yüce & zbek, 2006, s. 3).

Sübjektif yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğu tanımlarken bireylerin yaptıkları tercihleri esas aldığı için daha çok bireye özel bir kavramdır.

Öznel yaklaşım, nesnel yaklaşım kadar somut, kesin ve net ölçülebilir verilerzerine kurulmayıp daha katılımcı olması nedeniyle çoğunlukla iktisat harici sosyal bilimler tarafından benimsenmiştir. Bu yaklaşımda, yoksulluk olgusunun bir süreç olduğu kabul edilmiş ve yoksulların asgari temel ihtiyaçlarını giderip gideremedikleri hususunda kendi değerlendirmeleri ne çıkarılmış, yoksullar ile birlikte yapılacak

karşılıklı müzakereler yoluyla, refah ve yoksulluğun ana unsur ve kaynaklarının yoksulların kendi değerlendirmeleri neticesinde belirlenmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşım uzmanlarca dışarıdan belirlenen bir yaşam düzeyinden ziyade, bu hususu en iyi bilmesi ve değerlendirmesi beklenen insanlar tarafından kendi yaşam düzeylerinin gereklerinin belirlenmesini ön plana çıkarmasıyla literatüre katkıda bulunmuştur (Şenses, 2001, s. 93).

Bireylerin kendilerini tanımlamalarına ve toplum içerisinde yer edindikleri konumlarını değerlendirmelerini mümkün kılan sübjektif yoksulluk olgusunda da aynı mutlak yoksulluk ve görelî yoksullukta olduğu gibi mevcut bir yoksulluk seviyesini ölçebilmek adına bir yoksulluk çizgisi oluşturulmalıdır. Yoksul olanlar ile yoksul olmayanları birbirinden ayırmaya yarayan bu sınıra göre, kendisini yoksul olarak niteleyen bireyler bu sınırın altında, yoksul olarak tanımlamayan bireyler ise bu yoksulluk sınırının üzerinde yer alır (Kaya, 2011, s. 32-33).

Sübjektif yoksulluk çizgileri, genellikle toplum içerisinde yaşayan bireylere çeşitli sorular sorularak yapılan anketler vasıtasıyla belirlenir. Anketler ve çeşitli ölçüm yöntemleri ile toplanan verilerin bir araya getirilmesindeki güçlükler ve anketler için sorulan soruların ülkeler arasında hatta aynı ülkenin çeşitli bölgelerinde dahi yapıldığı bölgeye özgü olması ve farklı algılanması sebebiyle kıyaslama yapılmasında, genelleştirilmiş bir yoksulluk olgusunun belirlenmesinde güçlükler yaşanmaktadır (Şenses, 2001, s. 94-95).

2.3.3. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk Ayrımı

2.3.3.1. Gelir Yoksulluğu

Asgari yaşam standardının karşılanması ve yaşamın sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla bireyin ihtiyaç duyduğu ana gereksinimlerin karşılanabilmesi için gerekli olan gelir seviyesine ulaşamaması durumu gelir yoksulluğu olarak tanımlanır. Gelir yoksulluğu, satın alım gücünden yoksunluk ve başka bir ifade ile yeterli paraya sahip olamama durumudur (Tosuner, 2007, s. 8).

Gelir yoksulluğu (income poverty) hesaplamalarında asgari yaşam düzeyini karşılayabilmek adına lüzumlu olan gelir yoksulluk sınırı olarak belirlenir ve geliri bu sınırın altında kalan bireyler yoksul kabul edilir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine

bakılmaksızın hemen hemen dünya üzerindeki tüm ülkelerde mevcut bulunan gelir yoksulluğu, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde kronik boyutlara ulaşarak etkisini daha çok hissettirmektedir. Hızlı nüfus artışı, doğa ve iklim koşulları, toplumda çalışma ahlakının temellendirilememesi ve ekonomik büyüme/kalkınma oranlarının yeterli seviyede olmaması gibi sebepler devamında gelir yoksulluğunu kaçınılmaz kılmaktadır (Aktan C. , Hastalığın Adı: Gelir Yoksulluğu, 2001).

2.3.3.2. İnsani Yoksulluk

1990 yılından bu yana BM tarafından her yıl yayınlanan İnsani Gelişme Raporu, insan refahını geliştirmek için yeni bir yaklaşım ortaya atmıştır. İnsani gelişme ya da insani gelişme yaklaşımı olarak adlandırılan bu olgu, insanın yaşadığı ekonominin zenginliğinden ziyade insan yaşamının zenginliğini arttırmaya odaklı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsani yoksulluk kavramı, literatürde ilk kez BM tarafından yayınlanan 1997 İnsani Gelişme Raporu'nda açıklanmıştır (Arpacıoğlu & Yıldırım, 2011, s. 63). Toplumdaki bireylerin bir kısmının insanca yaşam imkanlarına sahip olamama durumu insani yoksulluk olarak adlandırılır (Aktan C. , 2001).

Yapılmış diğer yoksulluk tanımlamalarının aksine insani yoksulluk, temeline kişinin elde ettiği gelir miktarını almamış, onun yerine uzun ve sağlıklı bir yaşam, eğitim ve okuma-yazma oranı gibi olgular üzerine odaklanmıştır. Yoksulluğu yalnızca elde edilen gelir bazlı düşünmek, yoksulluğun ortaya çıkışındaki diğer etkenlerin göz ardı edilmesine sebebiyet vererek, yoksulluğun tam anlamıyla algılanmasının ve ölçülmesinin önünde bir engel teşkil edecektir.

BM yayınladığı bu raporda insani yoksulluğun ölçülebilmesi için, yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden faydalanamama ve tahsis edilen özel ve kamusal kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişimin dışında kalmış insanların oranlarını ölçen İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI) kavramını ortaya atmıştır (Aktan & Vural, 2002, s. 7).

Ekonomik büyüme ve sosyoekonomik göstergeler arasında ilişki kuran ve gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin vaziyetlerini bir arada inceleyen

İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI), insani yoksulluğun ve gelişmenin uluslararası alanda karşılaştırmalar yapılarak incelenebilmesini sağlamaktadır (Şenses, 2001, s. 100).

BM, gelişmekte olan ülkeler, az gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler için 3 kriterden yola çıkarak İnsani Yoksulluk Endeksi'ni hesaplamıştır (Gürer, 2010). Az gelişmiş ülkeler için bu 3 kriter;

- i) Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfusun oranı
- ii) Temel sağlık imkanlarından yoksun olan nüfusun oranı
- iii) 5 yaşın altı yeterli beslenemeyen çocuk nüfusun oranı

Gelişmekte olan ülkeler için belirlenen endeks kriterleri;

- i) Doğumdan 40 yaşına kadar yaşam beklentisi olmayanların oranı
- ii) Okuma yazma bilmeyen yetişkin bireylerin oranı
- iii) Makul bir yaşam standardına ulaşamayan bireylerin oranı

Gelişmiş ülkeler için belirlenen endeks kriterleri;

- i) Doğumdan 60 yaşına kadar yaşam beklentisi olmayanların oranı
- ii) OECD tarafından tanımlanan fonksiyonel cahillik oranı
- iii) Yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı
- iv) Uzun süreli işsizlik oranı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

18.yüzyıla gelindiğinde İngiltere, kıtadaki rakiplerini yenerek Avrupa'nın en önemli ticaret merkezi konumuna gelmişti ve ülke sonunda nakliye ve tüccarlık hizmetlerinden dev bir görünmez kazanç akışı oluşturmıştı (Taylor A. M., 2002, s. 5). Dönemin en önemli gücü konumunda olan ve bu sebeple de küreselleşmenin beraberinde getirdiği avantajlardan en fazla fayda sağlayabilme niteliğine sahip olan ülke İngiltere olmuştur.

Entegrasyonu ve ulusların birbiriyle etkileşimindeki artışı ifade eden küreselleşme bu avantajlarını tüm ülkelerde özdeş olarak gösterememiş, gücü yeterli seviyede olmayan ülkelerin güçlü ülkelere olan bağımlılıklarının artmasına yol açmıştır. Endüstri devrimi sonrası İngiltere'nin elindeki mevcut sermaye ve sömürgeleri aracılığıyla meydana getirdiği ticaret güzergahları küreselleşmenin avantajlarından mümkün olabilecek en yüksek seviyede yararlanmasının nedenlerindendir (Gürer, 2010, s. 8).

Bu bölümde ilk olarak literatürde küreselliğin yoksulluğu azaltıcı bir etkisi olduğunu savunanlar ile tam tersi yönde bir etkiye sebebiyet verdiğini savunan yazarların görüşlerine yer verilecek ve sonrasında da küreselleşme ile beraber gelişen dış ticaret vesilesiyle dünyada kişi başına düşen GSYİH değerlerindeki değişimler ve çeşitli refah göstergeleri bölge bazlı incelenerek bu veriler ışığında küreselleşme ve yoksulluk arasında bir nedensellik bağı kurulmaya çalışılacaktır.

3.1. Küreselleşmenin Yoksulluk Üzerindeki Etkisine Yönelik Görüşler

Ülkelerde yaşanan yüksek oranlı enflasyon, işsizlik, fakirlik, gelir dağılımında adaletsizlik gibi toplumsal maliyetlerin küreselleşmeyle birlikte gelişen serbest piyasa modelinin bir sonucu olduğunu savunan görüşler bulunmaktadır (Şenses, 2004, s. 7).

Küreselleşmenin kaynakların etkin kullanımını, ekonomik etkinliği ve yüksek büyümeyi arttıran bir süreç olduğunu iddia edip bu sürecin olumlu etkileri üzerine yoğunlaşan bir taraf olduğu kadar, bu sürecin aslında işsizliğin artmasına yol açan, sendikaların rekabet gücünü kıran bir süreç olduğunu iddia ederek yaşanan olumsuzlukların çok daha baskın olduğunu savunan bir taraf da bulunmaktadır.

Küreselleşmenin, eşitsizlik ve güvensizliği arttırdığı, orta sınıfların giderek zayıflamasına ve yok olmasına sebebiyet verdiği, zengin ve fakir arasındaki uçurumun açılmasında etkin bir rol oynadığı ve ülkelerdeki toplumsal bütünleşmeyi tehdit ettiği iddia edilmektedir. Küreselleşme süreci iki zıt sonuca yol açabilme kapasitesine sahiptir. Bu sürece uyum sağlayabilen toplumlar zamanla geleneksel bağlarından koparak küresel bir bütünleşme sürecine dahil olacaktır. Ancak bu sürece adapte olamayan toplumlar ise tam tersi bir tutum sergileyerek köklerine dönüşe yönelecek, ulus devletin gücünü daha da arttırabilmek adına adeta “cihat” seçeneğini tercih ederek altın çağ arayışına gireceklerdir (Bozkurt, 2000, s. 191-195).

Küreselleşmenin yoksulluğa ve adaletsizliklere yol açtığı görüşü literatürde kendisine büyük bir yer edinmiştir. Hablemitoğlu kitabında küreselleşmeye sert bir dille kaşı çıkmış küreselleşmenin adaletsizliklere yol açtığını belirtmiştir. Kapitalizm, terör ve savaş gibi etmenlerle özgür ve bağımsız yaşamı yavaşça ortadan kaldırdığını, bireyleri belirlenmiş sınırlar içerisinde yaşamaya mecbur kılan riskleri ile birlikte gerçekleşmekte olan teknolojik, ekonomik ve politik bir süreç olduğunu belirtmiştir. O’na göre esas sorun küreselleşmenin kendisinde değildir. Esas sorun küreselleşmenin yeryüzündeki uygulayıcılarıdır (Hablemitoğlu, 2005, s. 10). IMF ve DTÖ gibi kurumlarca yönlendirilen sermaye hareketleri az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında adil bir dağılımı engelleyen ağır yapılar konumundadır.

UNCTAD 1998 yılında yayınladığı Ticaret ve Kalkınma Raporu’nda, Gini katsayısının 1965’te 0.66, 1980’de 0.68, 1990’da 0.74’e çıktığını göstermiştir. Bu rapordaki verilere göre küreselleşmenin derinleşmesi beraberinde uluslararası gelir dağılımında eşitsizliğin artmasını getirmiştir. Aynı dönemdeki kişi başına düşen ulusal gelir rakamlarına da bakıldığında zengin ve fakir arasındaki uçurumun artarak arttığı gözükmemektedir; 1965’te en yoksul %20’lik kesimin kişi başına düşen yıllık ortalama geliri 74\$ iken en zengin %20’lik nüfusunki 2281\$ olarak hesaplanmıştır. 1990 yılına gelindiğinde ise en yoksul %20’lik kesimin kişi başına düşen yıllık ortalama geliri 283\$, en yoksul %20’lik nüfusunki ise 17065\$ olarak ölçülmüştür. Görüldüğü gibi en zengin ve en fakir arasındaki gelir farkı artarak artmıştır. 19.yüzyılda yaşanan küreselleşme akımı 20.yüzyıla eşitsizliği ve marjinalleşmeyi miras olarak bırakmıştır.

Bu mirasın üzerine kurulan 20.yüzyılda yaşanan ikinci küreselleşme dalgası ise aldığı mirası yani eşitsizliği daha da derinleştirmiştir (Yeldan, 2001, s. 18).

Küreselleşme karşıtları, dünya ekonomisi içerisinde yaşanan eşitsizliğin neoliberallerin iddia ettiği gibi dünyada küresel bir uygarlığın doğmasına değil, saldırgan nitelikte bir milliyetçiliğin doğmasına ve kökten dinciliğin yayılmasına sebep olacağını savunmaktadırlar (Hablemitoğlu, 2005, s. 23).

Stiglitz'e göre küreselleşme süreci beraberinde faydalar da zararlar da getiren bir süreç olmuştur. Küreselleşmenin zararlarını görmezden gelip yalnızca faydaları üzerine odaklanmak kadar faydalarını göz önünde bulundurmuyup yalnızca yarattığı zararlar üzerinden bu sürecin tamamen kötü olduğunu söylemek de yanlış olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde çoğu insanda tecrit edilmişlik duygusunun azalmasını ve bu ülkelerin bilgiye, iletişime bir yüzyıl önceyle kıyaslandığında o dönemin en zengin bireylerinden bile daha üst seviyede erişebilmeyi sağlayan bu süreç iyi organize edilmiş toplumsal baskılar sayesinde uluslararası toplulukların dünyanın en fakir ülkelerinden bazılarının borçlarını silme yönünde baskı altına alınmasına yol açarak olumlu gelişmelerin yaşanmasında rol oynamıştır. Ancak küreselleşme az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yarar sağlama konusunda vaat ettiği kadar başarılı olamamıştır. Küreselleşme yandaşları ise bu durumu kabul etmeyerek az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eğer gelişmek ve yoksullukla mücadele etmek istiyorlarsa bu süreci kabul etmek zorunda olduklarını ve ilerlemenin yolunun ancak ve ancak küreselleşmeden geçtiğini savunmuşlardır (Stiglitz, 2002, s. 26-27).

Kızılcılık kendi kitabında, küreselleşmenin yalnızca kapitalist modernlikle birlikte düşünülebilecek ve açıklanabilecek bir kavram olduğunu söylemiş ve küreselleşmeyi modernliğin temelini oluşturan kapitalizmin yayılıp dünyayı kuşatması durumu olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada küreselleşmenin dünya genelinde sömürüye, yoksulluğa, eşitsizliğe, açlık sorununa ve adaletsizliklere sebebiyet veren, toplumları ve kültürleri yok oluşa sürükleyen bir olgu olduğu savunulmuş ve bu sürecin “Batılı zalim toplumlar” lehine işlev görürken “Batı dışı mazlum toplumlar” ın ise tahrip edildiği bir ortam oluşturduğu iddia edilmiş, küreselleşme sonucu yıpratılan bu Batı dışı toplumların yeniden kazanımı, tam bağımsızlık ve özgürlüğün temini ve her türlü eşitsizliğin ortadan kaldırılması için insani değerlerin merkeze konduğu, ulus devletin

ve yerelliğin esas alındığı politikaların uygulanmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir (Kızılçelik, 2018).

Küreselleşmeye yönelik yapılan eleştirilerden şüphesiz ki en yaygın olanı eşitsizlik ve toplumsal adaletsizliğe yol açan bir süreç olmasıdır. Eşitsizlik aslında kapitalizmin doğasında var olan toplumsal bir maliyettir. Yani eşitsizlik ve adaletsizliğin küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni bir durum olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Ancak küreselleşme beraberinde getirdiği serbest rekabet anlayışıyla rekabet gücü olan gelişmiş ülkeler ile rekabet gücü bulunmayan az gelişmiş ülkeler arasındaki makasın daha fazla açılmasına, eşitsizliğin ve adaletsizliğin daha da artmasına sebebiyet veren bir süreç haline gelmiştir (Bozkurt, 2000, s. 188).

Küreselleşme sürecinde yaşanan dengesizlikler yalnızca azgelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında yaşanmamaktadır. Sanayileşmiş ülkelerin arasında da -Avrupa ve Kuzey Amerika dışında yaşayan topluluklar arasında- ABD lehine bir dengesizliğin söz konusu olduğuna yönelik düşünceler olmasından dolayı küreselleşme süreci 'Batılılaştırma' ya da Amerika'nın son dönemlerde küresel düzeyde sağladığı hakimiyetler ışığında 'Amerikanlaştırma' olarak görülmektedir ve küreselleşmeye karşı bir tavır sergilenmektedir (Bozkurt, 2000, s. 189).

Çok uluslu büyük şirketlerin çoğu Amerika'da ya da diğer zengin ülkelerdedir. Bu sebeple de küreselleşme olgusunda gelişmekte olan ülkelerin ve azgelişmiş ülkelerin bir etkisi olmamakta, bu olgu tamamen sanayi ülkelerinin bir meselesi konumundadır. Küreselleşmenin, yalnızca azınlıkta kalan bir kesimin refahının hızlı bir biçimde arttığı, geride kalan çoğunluğun ise umutsuzluk ve yoksulluk içerisinde yaşamaya devam etmek zorunda kaldığı bir kazananlar ve kaybedenler dünyasını ortaya çıkardığını savunanlar, küreselleşmenin ulusal kültürlerin yok edilmesi ve eşitsizliklerin artışı sebebiyle yoksulların daha da yoksullaşmasına neden olmaktan başka bir şeye yaramadığını ifade etmişlerdir (Giddens, 2000, s. 27). Küreselleşmeyi bağımsızlığı tehdit eden bir güç olarak gören ve bu sürecin aslında mandacılığın tezahürü olduğunu iddia eden bu görüşe göre, küreselleşme milli kültür, milli egemenlik, milli devlet gibi unsurları ortadan kaldırmaya çalışarak milliyetçiliği tehdit eden bir unsurdur (Dikici, 2004, s. 14).

Wallerstein’a göre küreselleşmede merkezi rol oynayan, gücü elinde bulunduran ülkeler az gelişmiş ülkeleri ekonomik, politik ve sosyal anlamda adeta boyunduruk altına almakta ve bu ülkelerin küreselleşme süreci içerisinde hiçbir zaman merkezi bir rol oynayamayacak olmasına yol açmaktadır. Orta Doğu, Asya ve Afrika daha doğrusu tüm dünya Avrupa tarafından kontrol edilmekte ve bu bölgelerde bulunan az gelişmiş ülkeler güçlü efendilerin nesnesi konumunda olmalarından dolayı köleleri temsil etmektedirler. Gücü elinde bulunduran devletler, ekonomiden insan haklarına kadar hemen hemen her konuda az gelişmiş ülkeleri etkilemeye ve bu devletlerde yaşayan toplumların kendileri için iyi olanın ne olduğunu empoze etmeye çalışmaktadırlar (Dikici, 2004, s. 19).

Dünya nüfusunun en yoksul beşte birlik kısmının küresel gelirden aldığı pay 1989 yılında %2.3 iken 1998 yılına gelindiğinde %1.4’e gerilemiş ve aynı tarihlerde dünya nüfusunun en zengin beşte birlik kısmının küresel gelirden aldığı paylar ise artmıştır. Azgelişmiş ülkelerin çoğunda çevre düzenlemeleri ve güvenlik hizmetleri ya yok denecek kadar az bir düzeydedir ya da gerçekten hiç yoktur. Uluslararası şirketlerin bazıları gelişmiş sanayi ülkelerinde denetlendikten sonra kalitesiz olduğu için ya da yüksek oranda zararlı madde ve türevleri içerdiği için bu ülkelerde yasaklanan malları azgelişmiş ülke pazarlarında satarlar. Giddens bu durumu; “Bunun küresel bir köyden ziyade küresel bir yağmaya benzediği söylenebilir.” şeklinde betimlemiştir (Giddens, 2000, s. 27).

Ulusal ekonomilerin küreselleşmeyle birlikte birbirleriyle bütünleşmesi, toplumsal sorunların da geçmiş dönemlerde görülmemiş bir derecede küresel düzeye ulaşmasına ve küreselleşmenin sonuçlarından etkilenmesine yol açmıştır (Bozkurt, 2000, s. 187).

Anthony Giddens küreselleşme olgusunu dünyada hüküm süren kapitalist ekonomi, ulus-devlet sistemi, uluslararası iş bölümü ve dünya askeri düzeni bağlamında ele almış, en önemli rolün ise küresel olarak kendisini etkin kılan kapitalist ekonomiye ait olduğunu vurgulamıştır. O’na göre küreselleşme kapitalizmin dünyayı etkisi altına alma çabasıdır ve ulus-devlet sistemi küreselleştirmenin ikinci boyutudur. Ülkelerin küreselleşmeyi yönlendirmek üzerinde sahip olduğu etki elinde bulundurduğu askeri güç ve refah düzeyi ile ilintilidir. Giddens’a göre küreselleşme sıfırdan ortaya çıkan

yeni bir olgu değildir. Küreselleşme kapitalist modernitenin yeniden şekillenmiş halidir (Dikici, 2004, s. 18).

Küreselleşme beraberinde riskleri de getiren bir süreç olmuştur. Ülkelerin yakın çevresinde bulunan komşu ulus devletlerden gelen tehditler kadar internetten, piyasalardan ve bireylerden gelen tehditler de söz konusudur ve bu tehditleri fark edebilmek çok kolay olmamaktadır (Dikici, 2004, s. 72). Risk faktörlerinin çok fazla olduğu dünya pazarında tutunabilmek için satabileceği sınırlı ürünler ile ayakta kalmaya çalışan ülke veya bölge, fiyat dalgalanmaları, teknolojik değişiklikler gibi etkenler karşısında son derece hassas bir durumda olacaktır (Giddens, 2000, s. 28-29). AGÜ'lerin küreselleşmeden beklenen faydayı sağlayamamalarının hatta zararlı çıkmalarının en büyük sebeplerinden biri bu risk faktörleri karşısında tutunabilecek imkanlarının olmaması ve yeterli bir oryantasyon sürecinden geçmeden direkt küresel pazara atılım yönünde baskılanmalarıdır.

Küreselleşme kişisel ekonomik risklerin artmasına sebep olmuştur. Bu artan risk ortamı yalnızca az gelişmiş ülke toplumlarının değil gelişmiş ülke toplumlarının da güvensizlik, artan belirsizlik ve kaygı yaşamalarına sebep olmuştur. Gelir düzeyi düşük olan kesim kadar orta kesimde de geleceğin bugünden daha iyi bir durumda olmayacağı kaygısı giderek yaygınlaşmaktadır. Örneğin, küreselleşmenin çok yoğun yaşandığı ve bu süreci kendi lehine yönlendirebilecek derecede güçlü ve gelişmiş bir ülke konumunda olan Amerika'da yapılan bir araştırmada insanlara küreselleşmenin iyi bir şey mi yoksa kötü bir şey mi olduğunu düşündükleri sorulmuştur ve bu araştırma sonucunda Amerikan liderlerin %87'si küreselleşmenin iyi bir şey olduğunu kabul ederken vatandaşların ise yalnızca %54'ü bu sürecin iyi olduğunu, geriye kalan %46'lık kesim ise küreselleşmenin genelde daha kötü olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir (Bozkurt, 2000, s. 192).

Held ve McGrew'a göre, küreselleşme sürecinin medeniyetlerin ve kültürlerin artan bir şekilde bir noktada buluştuğu evrensel bir küresel bütünleşme süreci ve adeta uyumlu bir dünya toplumunun ortaya çıkışının müjdecisi olarak okunması yanlıştır. Küreselleşme dünya nüfusunun önemli bir çoğunluğuna doğrudan tesir edememiş ve derinden bölücü bir biçimde bu çoğunluğun küreselleşmeyle birlikte gelen faydalardan dışlanmasına sebep olmuştur (Held & McGrew, 2008, s. 11).

Dünyada küreselleşme artış gösterdikçe ihtiyacı olan her şeye sahip olanlar ile hiçbir şeyi olmayanlar arasında var olan uçurum da gittikçe büyümektedir. Hablemitoğlu'na göre küreselleşme iddia ettiği gibi yeni bir “biz” kavramı yaratmaktan ziyade herkesi bulunduğu noktada kalmaya, yoksul aileleri giderek daha da yoksullaşan ülkelerinde kalmalarına zorlamaktadır. Yoksulluğu giderek artan ve giderek güç kaybeden bireyler refaha, yiyeceğe, sağlığa, eğitime ve insani koşulların iyi olduğu ülkelere ulaşabilmek için büyük meblağlarda ödemeler yaparak insani olmayan şartlar altında yolculuklara çıkıyorlar ve belki de bu yolculuklarda yaşamlarını kaybediyorlar. Ancak aynı anda bu yoksul insanların ulaşmak istedikleri refah toplumlarında yaşayan bireyler ise havayollarının en kaliteli uçaklarının birinci sınıf koltuklarında seyahat ederek küreselleşmenin getirilerinden yararlanıyorlar (Hablemitoğlu, 2005, s. 16).

Neo-Marksistler ve radikaller ise küresel kapitalizmin hem ulusların birbirleriyle olan karşılaştırmalarında hem de ulusların kendi iç dinamiklerinde bir eşitsizliğin ortaya çıkmasına yol açtığını ifade etmişlerdir (Hablemitoğlu, 2005, s. 21). Aşırı küreselleşmeciler grubu içerisinde birlikte yer almalarına rağmen neoliberaler, neomarksistler ve de radikallerin küreselleşmenin gerekliliği ve sebep oldukları üzerinde birbirinden farklı görüşler benimsiyor olmaları küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi arasındaki nedensellik bağı hususunda net bir ayrım yapmanın güçlüğüne gözler önüne sermektedir.

Küreselleşmenin eşitsizliği arttıran bir süreç olduğunu ve hatta bu sürecin en baştan eşitsiz bir şekilde yola çıktığını savunanlara göre, küreselleşmenin savunucuları ve yayılması için elinden gelen her şeyi yapmakta olanlar 3.dünya ülkeleri olarak adlandırılan azgelişmiş ülkeler değil tam tersi sömürgecilik isteklerini içinde barındıran zengin gelişmiş ülkelerdir. Bölüşümdeki adaletsizlik ülkeler arasında olduğu kadar toplumlar arasında da çeşitli tehlikelere yol açmaktadır. Hablemitoğlu küreselleşmeyi “her şeyi vaad eden, bunun içine, geçmiş ve geleceğin kapılarını açacak altın bir anahtar da koyan, ama sonuçta kocaman bir düş kırıklığı sunan dramatik bir süreç” olarak nitelemiştir (Hablemitoğlu, 2005, s. 32). Küreselleşmenin beraberinde getirdiği eşitsizlik ve bu eşitsizliğin sonucunda oluşan yoksulluğun esas sebebi hem ülkeler arasında yaşanan hem de bir ülke içerisinde o ülkenin bölgeleri arasında yaşanan bölüşüm sorunlarıdır denilebilir.

Dikici, küreselleşmenin liberal ekonominin işleyişini kolaylaştırmak ve pazarlara girişin önündeki engelleri kaldırmak haricinde bir faydasının henüz gözlemlenmediğini belirterek küreselleşmenin kapitalist ekonominin devamı için gerekli olan unsurların yerine getirilebilmesinin önündeki engellerin kaldırılması süreci olmaktan ibaret bir durum olduğunu söylemiştir (Dikici, 2004, s. 13).

Küreselleşme süreci emek yerine sermayenin ikame edildiği bir perspektifte gelişimini sürdürmektedir. Sanayi üretimi, sermaye stoku, teknolojik imkanlar, dış ticaret kapasitesi gibi faktörler bir araya geldiğinde az gelişmiş ülkelerin sanayileşmiş ülkeler karşısında küresel ekonomide gücü ve hareket alanı çok kısıtlı bir seviyededir. Gelişmiş sanayi ülkeleri ihracat ve ithalatlarının çok büyük bir kısmını birbirlerine yönlendirmekteyken, sanayileşmiş ülkelerle rekabet edebilme gücü olmayan az gelişmiş ülkelerin ihracat ve ithalat hareketlerinin çoğu sanayileşmiş ülkeler üzerinde yoğunlaşmış bir vaziyettedir. Bir görüşe göre, güç dengesi içerisinde hakim konumda olan ve bu gücü etkin devlet müdahaleleri ve korumacı politikalar yoluyla elde eden sanayileşmiş ülkeler aynı politikaları uygulayarak güçlenmek isteyen az gelişmiş ülkelerin önünü neoliberal politikaların uygulanması yönündeki baskılarıyla kapatmaktadırlar. Sanayileşmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere birçok konuda çifte standart uygulandığı söylenebilir. İşgücü piyasalarının esnekleştirilmesi gerekliliğini savunan sanayileşmiş ülkeler bu savın tam aksine az gelişmiş ülkeler söz konusu olduğunda bu ülkelerde emek standartlarını vurgulayarak korumacı bir eğilim içerisine girmektedirler. Az gelişmiş ülkelere bu ülkelerin gelişmelerinin ve büyümelerinin sekteye uğraması pahasına çevrenin korunması için çeşitli düzenlemeler öneren ve çevreciliğe büyük bir önem atfettiğini ifade eden sanayileşmiş ülkeler ABD söz konusu olduğunda, ABD'nin hızlı sanayileşme süreci içerisindeyken -19. ve 20.yüzyılda- çevrede yarattığı tahribatı ve ortaya çıkan zararlı atıkların az gelişmiş ülkelere yönlendirilmesini görmezlikten gelmiştir (Şenses, 2004, s. 5).

Dikici'ye göre dünyada ülkeler arasında yaşanan gelişmişlik düzeyi farklılıkları ve yoksulluk-zenginlik uçurumu giderek büyümekte ve maalesef bu büyüme eğiliminin tersine dönmesi ihtimalinden bahsedebilmek pek mümkün olamamaktadır. Küreselleşmeyi tamamlanmış ve toplumların lehine sonuçlanmış bir süreç olarak gören görüşün aksine küreselleşme halen devam etmekte olan, eşitsizliği ve fakirliği

arttıran bir süreçtir ve küreselleşen ekonominin ortaya çıkardığı sonuçları şu şekilde ifade edebiliriz (Dikici, 2004, s. 22-24);

- i) Küreselleşmiş olan ekonominin yönetiminde temel bir açmaz ortaya çıkar. Toplumsal kimliğinden soyutlanan küresel piyasaların düzenlenmesi ulusal piyasalara nazaran daha zordur. Küresel piyasa güçleriyle başa çıkabilmek için etkin ve bütünlükli uluslararası ve ulusal kamu politikası modellerinin oluşturulmaması bundaki en büyük etkidir. Yalnızca az gelişmiş ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de bağımlı olmayan ve kontrol dışı olan küresel piyasa güçlerinin insiyatifine kalmıştır.
- ii) Küreselleşme sonucu çok uluslu şirketler ulus-ötesi şirketlere dönüşmüşlerdir. Uluslararasılaşmamış bir yönetime sahip olan, dünyada nerede en güvenli şekilde kazancını maksimize edebilirse oraya yerleşmeyi veya taşınmayı uman, ulusal bir kimliği olmayan ve gerçekten serbest bir sermaye olan ulus-ötesi şirketler, stratejilerin ve fırsatların dayattığı şekilde üretir, kaynak tahsis eder ve küresel düzeyde pazarlama yapar.
- iii) Küreselleşme, örgütlü emeğin ekonomik alanda yaptığı pazarlığın gücünün ve politik etkisinin azalmasına yol açmıştır. Küreselleşmenin ve ulus-ötesi şirketlerin bir tezahürü olarak ortaya çıkan açık bir dünya emek piyasası, ülkeden ülkeye gerçek bir emek hareketliliğinden ziyade emek maliyeti ve emek arzı açısından en uygun/karlı bölgeleri seçen hareketli sermaye eliyle işlemektedir.

Tüm negatifliklerine rağmen küreselleşmenin beraberinde getirdiği avantajlardan da bahsetmek gerekmektedir.

Yukarıda açıklanan küreselleşmenin olumsuz yönlerine vurgu yapan görüşlerin aksine Neoliberal hareket, küresel rekabet piyasalarında her ülkenin üretiminde karşılaştırmalı üstünlük sahibi olduğu en az bir mal olduğu için küreselleşmeyi kazanan ve kaybeden arasında kutuplaşmaya yol açan bir süreç olarak görmeyerek iyimser bir tablo çizmektedir.

Küreselleşmeyi savunanlar küreselleşmenin beraberinde insan haklarına saygıyı, küresel barışı ve küresel istikrarı getirdiğini iddia etmektedirler. Bu üç olguyu zedeleyici hareketlerde bulunan ülkelerin ise küreselleşme sürecinin dışına itileceğini belirtmişlerdir (Dikici, 2004, s. 21).

Bilgisayarlaşma, telekomünikasyon ve dijitalleşme akımlarında yaşanan yenilikler vesilesiyle teknolojinin demokratikleşmesi de küreselleşmenin olumlu etkilerine bir örnektir. Dünyanın her yerindeki insanlara birbirleriyle hiç olmadığı kadar hızlı ve kolay iletişim kurabilme, enformasyon, para, haber ve benzeri şeylerde alışverişte bulunabilme imkanı vermiştir. NBC News'un eski başkanı olan Lawrence Grossman, matbaanın herkesi okuyucu, fotokopi teknolojisinin ise herkesi yayıncı yaptığını, televizyon sayesinde herkesin izleyici olduğunu belirtmiştir (Dikici, 2004, s. 30).

Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasında bulunan sermaye hareketliliğine getirilen sınırlamalar azaltılmıştır. Liberalizasyon, iletişim ve bilgisayar teknolojilerinde yaşanan yenilikler uluslararası finansın gelişmesine yol açmış ve bu gelişme de beraberinde ülke katılımcılarının hemen hemen tüm ülkelerin piyasalarında işlem yapabilmelerine olanak vererek sermaye maliyetlerinin azalmasına yol açmıştır (Dikici, 2004, s. 65-66).

Telekomünikasyonun ucuzlaması, önceden alışverişinin yapılmasının mümkün olmadığı tıbbi danışmanlık, yazılım, veri işleme gibi hizmetlerin küresel düzeyde alışverişini, şirketlerin üretim ve araştırma-geliştirme faaliyetlerini dünyanın geneline yayabilmelerini, etkin yürütülecek iktisadi politikalar ile gelişmekte olan ülkelerin dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan gelişmiş teknolojileri kullanarak Batı'ya hammadde ihraç edip yine Batı'dan bitmiş ürünlerin ithalatını yapan ülke konumundan çıkıp kendi ürünlerini üretip ihracatını yapan büyük üreticiler haline gelerek gelişmelerinin ve kalkınmalarının önünü açmalarını mümkün kılmaktadır. The Economist'e göre, 1930'da New York-Londra arasında yapılan üç dakikalık telefon görüşmesi 1996 yılı değeriyle 300 dolar tutarken şimdi gelişen teknolojinin beraberinde getirdiği internet sayesinde bedavaya gelmektedir (Friedman, 2000, s. 17).

Mali piyasalarda yaşanan gelişmeler olan yakınlaşma ve küreselleşmenin son yüzyılda dünya ekonomisinde meydana getirdiği en önemli gelişmelerden biri de finansın uluslararasılaşmasına yol açmasıdır. Finansal kurumlar, finansal araçlar ve çeşitli ülkelerin mali piyasaları arasında artan rekabet ve daha önceleri mevcut olan farklılıkların ortadan kalkmaya, önemsiz hale gelmeye başlaması durumu “yakınlaşma” olarak adlandırılır. Mali piyasalarda uluslararası düzeyde yaşanan serbestleşme hareketleri sonrasında firmalar belli bazı açılardan daha avantajlı olduğunu düşündükleri merkezlere yönelmişlerdir. Uluslararası piyasaların daha düşük maliyetli bir hale gelmesi ve ülke paralarının değerlerinin değişkenliği liberalizasyon vesilesiyle kurumların daha iyi işleyen piyasa ve paralara yönelmesine sebep olmuştur. Ülkeler, diğer ülkeleri kendi piyasalarına çekme konusunda ve de kendi ülke piyasasında bulunan diğer ülkelerin başka piyasalara yönelmesini engelleme konusunda çeşitli düzenlemeler ve teşvikler uygulayarak ekonomik sistemlerini geliştirmeye çalışmışlardır. Ortaya çıkan yeni teknolojiler, ulusal ve uluslararası piyasaların serbestleşmesi hareketleri, yeni finansal ürünlerin ortaya çıkışı ve de peşinden bu ürünlerin takipçisi olan yeni yatırımcıların ortaya çıkışı finansal işlemlerin uluslararasılaşmasını ve bu finansal işlemlerin 24 saat aralıksız devam eder hale gelmesini mümkün kılmıştır (Dikici, 2004, s. 82).

Yakınlaşma ve küreselleşme ile beraber körüklenen rekabet ortamı, yeni finansal merkezlerin ortaya çıkmasına yol açtığı kadar hali hazırda mevcut bulunan merkezlerin konumları için bir tehdit haline de gelmiştir. Karmaşık, statik olmayan ve sürekli bir değişim içerisinde olan finansal piyasa, bu özellikleri vesilesiyle rekabetin artmasında bir teşvik olmuş, firmaların yeni finansal ürünler geliştirmek için uğraşı vermesine, mevcut olan ürünlerin gelişimi ve etkinliği için çalışmasına, maliyet ve etkinlik bakımından en uygunu bulmaya zorlamıştır (Dikici, 2004, s. 83).

Küreselleşme sonucu yaşanan ulusal paraların değişim hadlerindeki belirsizlik beraberinde spekülasyon olanakları, ülkelerin döviz rezervlerinin hareketliliğinin giriş ve çıkış aşamalarında yaşanan kısa vadeciliği ve ulusal finans piyasalarının gittikçe daha çok spekülasyon saldırılara açık bir hale gelmesi sonucunda belirsizlik ve risk ortamının artmasını getirmiştir. Ulusal merkez bankalarının yüksek reel faiz maliyetleri pahasına giderek daha yüksek miktarlarda rezerv tutmaya zorlanması reel fiziki yatırımlara

ayrılması gereken kaynakların gittikçe daraltılmasına sebep olmaktadır (Yeldan, 2001, s. 20).

Kapitalist düzende yoksulluğun toplumsal gündem içerisinde kendisine yer bulabilmesi için bu yoksulluğun toplumun zengin kesimlerinin sağlığını ya da kamu düzenini tehdit edecek boyutlara ulaşması gerekmektedir. Bu düzeyde olmayan yoksulluk, yoksul kesimin kendisinin yüksek bir örgütlenme düzeyine erişememesinin ve aynı zamanda bu sorunla mücadele edecek güçlü bir taraftar bulunamamasının da etkisiyle daha da artmaya devam edecektir (Şenses, 2004, s. 6).

3.1.1. Neoliberal Politikaların Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

1970'lerin sonunda özdeş amaçlar için birlikte hareket etmeye başlayan IMF ve Dünya Bankası, mal ve faktör piyasalarında fiyatlara müdahalelerin kaldırılması, finans piyasalarının ve dış ticaretin serbestleştirilmesi, sağlık ve eğitim başta olmak üzere sosyal hizmet alanlarının ve KİT'lerin özelleştirilmesi gibi amaçları içeren neoliberal ekonomi politikalarının az gelişmiş ülkelerde yayılmasında ve bu vesileyle bu ekonomilerin dışa açık serbest piyasa ekonomilerine dönüşmesi konusunda öncü olmuştur. Küreselleşme sürecinin gittikçe hızlanmasında etkin olan neoliberal iktisat politikaları ise zamanla olumsuz sonuçların ortaya çıkmasında etkin rol oynamıştır. Neoliberal iktisat politikalarının savunucuları bu yaklaşımın hatalarından ve yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliğinden bahsetmek yerine, bu olumsuz sonuçların çıkmasının sebebinin uygulanan politikanın kendisinin değil uygulayan az gelişmiş ülkelerin uygulamadaki başarısızlıkları ve yetersizlikleri olduğunu ifade etmişlerdir (Şenses, 2004, s. 3-4).

Küreselleşmeyle birlikte sanayileşmiş ülkelerin ekonomik yapısında yaşanan değişiklikler ve bu değişikliklere paralel olarak istihdam yapısının değişmesi sonucu yoksulluk oranlarında artışlar yaşanmıştır. Ancak bu ülkelere göre yoksulluğun nedeni kendi uyguladıkları politikalar değil yoksul kesimin aldıkları sosyal güvenlik yardımlarının çalışmamayı özendirici etkisi ve yoksulların kendisidir (Şenses, 2004, s. 15).

Neoliberal küreselleşme çağı öncesinde uygulanan devlet müdahalesinin ön planda olduğu içe dönük ekonomi politikaları piyasa başarısızlığına dayanıyordu. Son yıllarda geniş bir uygulama alanı bulan neoliberal politikalar ise müdahaleci politikaların rant peşinde koşan toplum ve devletin başarısızlığı sebebiyle olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına yol açtığı ve bu yüzden piyasanın serbestleştirilmesi gerekliliği savına dayanmaktadır. Neoliberal politikaların derinleşmesi beraberinde sermaye akımlarının finansal serbestleşmesini de getirmiştir ancak bu gelişmelerin yaşandığı son dönemler IMF başta olmak üzere uluslararası finans kuruluşlarının başarısızlıklarını da gözler önüne sermiştir. Kültürel ve ekonomik açıdan birbirinden çok farklı özelliklere sahip olan ülkelere yerel durumlarına hakim olmadan özdeş iktisat politikalarının dayatılması, bu kuruluşların politikalarına çok geniş bir ölçüde müdahalede bulundukları ülkelerin çıkarları için mi bu kadar müdahaleci oldukları yoksa sanayileşmiş ülkelerin çıkarlarını arttırmak amacıyla mı olduklarına yönelik şüpheler ve bu kuruluşların geçmiş tecrübelerden ders almaksızın yapılan yanlış politikaların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları görmezden gelmeleri, sorumluluk üstlenmemeleri ve bu politikaları tekrar uygulamadaki ısrarları gibi sebepler hedeflenen sonuçlara ulaşılmasının önünde büyük bir engel olmuş ve uluslararası kuruluşların başarısız olmasına yol açmıştır (Şenses, 2004, s. 10).

Küreselleşme dış ticarete etkisini büyük ölçüde hissettirmektedir. Gelişmiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan tüm ülkeler küreselleşmenin bir sonucu olarak pazara dayalı bir politika izleyerek piyasalarını dış rekabete açmak zorunda kalmış ve bir şekilde dış ticarete bağımlı hale gelmişlerdir. DTÖ benimsediği bazı kurallar vesilesiyle gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkelerin sanayicilerine aynı şartlarda rekabet imkânı sağladığını iddia etmektedir (Karaca N. , 2003, s. 98). Ancak kalkınmanın ve geçişin henüz ilk aşamasında olan gelişmekte olan ülkeler için bu tip liberalizasyon politikaları iddia edildiği gibi etkin olmamıştır. Merkez konumda olan ülkeler kendi ticaretlerini serbestleştirmeyi adım adım yaparak belirli bir zamana yayarken gelişmekte olan ülkelere ise bu serbestleştirme sürecini bir an önce gerçekleştirmeleri yönünde baskılarda bulunmuşlardır. Bu durum DTÖ'nün uyguladığı politikaların az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına sebep olmaktan ziyade yabancı sermayeye bağımlılıklarının artmasına sebep olduğunun bir

kanıtı niteliğindedir. ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülkeler sanayilerinin bir kısmını yabancı şirketler ile rekabet edebilecek güce gelinceye kadar korumacı politikalar ışığında geliştirmeye çalışmışlardır. Nasıl ki sınırsız bir korumacılık ülkelerin çoğunlukla işine yaramayan bir uygulama ise aynı şekilde ticaretin çok hızlı bir şekilde liberalleştirilmesinin de etkin olmaktan uzak olduğu için, henüz işçilere yönelik hiçbir güvenlik ağı oluşturulmadan hızla serbestleştirilen ticaret insanların işlerini kaybetmelerine ve yoksulluğa mahkûm olmalarına sebebiyet vermiştir (Stiglitz, 2002, s. 38).

Neoliberal küreselleşme politikalarının yaygınlaşması aynı zamanda beraberinde az gelişmiş ülkelerin sanayileşme hedefinin rafa kaldırılmasını da getirmiştir. Doğu Asya ülkelerinin -Japonya başta olmak üzere- gerçekleştirmiş olduğu sanayi atılımları da dahil tarihsel süreç içerisinde neoliberal politikalar ile şekillenen bir sanayileşme deneyiminin hiç yaşanmamış olması neoliberalizm ve sanayileşme hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi arasında pozitif yönlü bir ilişki olmadığının kanıtı niteliğindedir. Sanayileşmiş ülkelerin sanayileşme hedeflerini neoliberal politikalar ile değil aksine korumacı dış ticaretin dayatıldığı müdahaleci devlet politikaları ile gerçekleştirmiş olmaları da ikinci bir kanıt olarak ifade edilebilir (Şenses, 2004, s. 15).

1970’li yıllarda çok uluslu şirketlerin dünyayı ekonomik yönden etkileme kapasitelerinin artması küreselleşme sürecini hızlandıran en önemli etmenlerden biri haline gelmelerine yol açmıştır. 1980’lerde iletişim teknolojilerinde Batı’nın büyük ilerlemeler kaydetmesi ve 1990’lı yıllarda SSCB’nin dağılışı küreselleşme süreci içinde yaşanan önemli gelişmeler olarak sayılabilir. Dünya genelinde yaşanan küresel krizler neoliberal politikalara yönelimi arttırmış ve uluslararası kurumların etki alanlarını genişletmelerine yol açmıştır. Artan neoliberal politikalar ve etkin uluslararası kurumlar da beraberinde küreselleşme sürecinin hızlanmasını getirmiştir (Gürer, 2010, s. 11).

Giderek serbestleşen ve bütünleşen sermaye piyasaları az gelişmiş ülkelerin finansman ihtiyaçlarını karşılama konusunda olumlu bir sonuç doğuracakmış algısı yaratmasına rağmen tam tersine finansal akımların miktarının ve akış yönünün belirsizliği ve bu sürece gerekli kurumsal denetim mekanizmalarını inşa ederek hazır bir şekilde girme imkanı bulamamaları gibi sebeplerle krizlerin patlak vermesine ve ekonomik

istikrarsızlıklar yaşanmasına sebep olmuştur. Meksika, Doğu Asya ülkeleri, Rusya, Arjantin, Türkiye gibi ülkelerde yaşanan bu krizler serbestleşen ve bütünleşen sermaye piyasaları aracılığıyla diğer ülkeleri de etkilemiştir. IMF programlarını uygulayarak krizden çıkmaya çalışan ülkeler, bütçe içerisinde zaten çok fazla yer bulamayan sosyal harcamaların payının daha da kısılması ve yoksullukla mücadelenin bireylerin kendi çabalarına terk edilmesi gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır (Şenses, 2004, s. 17-18). Küreselleşme süreci dünyanın güçlü olanlar ve güçsüz olanlar şeklinde iki kutba ayrılmasına yol açmıştır. Güçlü olan sanayileşmiş, gelişmiş ülkeler küreselleşme sürecinden büyük faydalar sağlayarak gücüne güç katmış, az gelişmiş güçsüz ülkeler ise ayak uyduramadıkları bu süreçte daha çok güçsüzleşmiş ve yoksullaşmışlardır.

Şenses, neoliberal küreselleşme ve kalkınma amacı arasında büyük bir çelişki olduğunu söylemiş ve kalkınmanın nihai amaçlarından biri olan büyümenin kapitalizmin devrevi hareketlerine duyarlı olan yabancı sermaye ve finansal akımlara bağlı bir belirsizlik içine itildiğini ifade etmiştir. Sanayileşmiş ülkeler kendi yanlarına yeni ülkelerin katılması hususunda engelleyici nitelikte tutumlar sergilemişlerdir. Tarihsel süreç incelendiğinde sanayileşmiş ülke grubuna, bu grupta bulunan ülkelere sosyalizmin Asya kıtasına yayılmasını önlemek vb. unsurları içeren siyasi çıkar maksatlı verilen desteklerden yararlanan Japonya ve kısmen Güney Kore'den başka katılımın yaşanmamış olması bunun en büyük kanıtı niteliğindedir (Şenses, 2004, s. 19).

Çeyrek yüzyılı aşkın bir süredir yaşanan neoliberal küreselleşme sürecinin olumsuz etkilerini görmezden gelerek bu sürece kayıtsız şartsız kapılmanın yanlış olduğunu belirten Şenses, olumsuz etkileri ayrıştırarak bu olumsuzlukların çözümü için politikalar belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Küreselleşme sürecinde neoliberalizmin taraftarlığını yapmayı bir kenara bırakıp sanayileşme gibi belirli kalkınma amaçlarının uygulanmasında devlet müdahalesi ve ekonomik ve sosyal öğrenme sonuçlarına yol açarak yenileşme işlevi üstlenebilecek konumda olan kamu girişimciliği ile şekillenmiş bir sentez model kurulmasının daha etkin olumlu sonuçların ortaya çıkmasına yol açabileceğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Sosyalizm deneyimi siyasi özgürlüğün engellenmesi gibi çeşitli eksiklikleri bünyesinde barındırmıştır ancak bu deneyim esnasında hızlı sanayileşme temeline

dayanan hızlı bir büyümenin yaşanması, makroekonomik istikrar ve tam istihdam başta olmak üzere ekonomik alanda gelişmelerin yaşanması ve eğitim, sağlık gibi sosyal alanda ilerlemelerin kaydedilmesi başarılarını görmezlikten gelmek doğru olmamaktadır (Şenses, 2004, s. 24).

Amin, küreselleşmiş bir değer yasasınca şekillendirilen ve daraltılmış bir dünya piyasasında işleyen sermaye birikimi sürecinin küresel ölçekte zorunlu bir kutuplaşmayı beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Ülkeler arasında yaşanan kutuplaşmalar kapitalizmin karakterinin bir parçasıdır ve bu kutuplaşmanın içsel veya dışsal etkenler ile açıklanması mümkün değildir (Amin, 1993).

Küreselleşme sonucu uluslararası ticarete açılmak çoğu ülkenin hızlı bir şekilde kalkınmasına yol açmıştır. Ancak uluslararası ticaretin kalkınmayı sağlayabilmesi için ülkenin yaptığı ihracatın ekonomik büyümeyi körüklemesi gerekir. Asya'nın büyük bölümünün yapılan uluslararası ticaret ile büyümesinin ve zenginleşmesinin esas sebebi burada ihracat güdümlü bir büyüme politikasının uygulanmış olmasıdır (Stiglitz, 2002, s. 26).

Rusya gibi komünizmden çıkıp piyasa ekonomisine geçiş yapan diğer ülkelerde küreselleşme ve piyasa ekonomisiyle tanışma Batı'nın vaat ettiği gibi beraberinde benzersiz refah artışlarını değil eş benzeri görülmemiş bir yoksulluğu getirmiştir. Rusya'nın piyasa ekonomisine geçişi uluslararası kuruluşlar tarafından tasarlanmıştı. Çin ise ülkenin iç dinamiklerini politikaların merkezine alarak bu geçişi kendisi yönetmekteydi. 1990'da GSYİH'si Rusya'nın ancak %60'ı konumuna ulaşabilirken on yılın sonunda Çin bu durumu tersine çevirmeyi başarabildi. Rusya yoksulluk rakamlarında görülmedik bir artışa tanıklık ederken aynı anda Çin ise bu rakamlarda görülmemiş bir azalışa tanıklık ediyordu (Stiglitz, 2002, s. 28).

Küreselleşme sürecinin adaletsizliklerin artışına sebebiyet verdiğini savunan ve Batı'yı iki yüzlülük yapmakla itham eden küreselleşme karşıtları bu argümanlarını yaşanan bazı gelişmelere dayandırmaktadır. Batılı ülkeler az gelişmiş ve gelişmekte olan yoksul ülkeleri ticaret engellerini kaldırmaya zorlamıştır fakat kendilerine yönelik olan engelleri kaldırmayarak gelişmekte olan ülkelerin tarım ürünlerinin ihracatını yapmalarını engellemişler ve bu ülkelerin en çok ihtiyaç duydukları ihracat

gelirlerinden mahrum kalmalarına sebep olmuşlardır. Sanayileşmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin piyasalarını zengin ülkelerin mallarına açmaları yönünde baskı uygularken kendi piyasalarını bu ülkelerin mallarına açmayı reddetmişlerdir. Gelişmiş sanayi ülkeleri tarımsal ürünler için uyguladıkları sübvansiyonlara devam etmesine rağmen gelişmekte olan ülkelerin sanayi ürünleri üzerindeki sübvansiyonların kaldırılması yönünde yapılan baskılar bu ülkelerin rekabet gücünün kırılması ve durumlarının daha da kötüye gitmesi sonucunu doğurmuştur (Stiglitz, 2002, s. 28-29).

Stiglitz'e göre Doğu Asya'da yaşanan başarılı kalkınmanın dünyanın diğer bölgelerinde de sağlanması çok önemlidir. Küresel istikrarsızlık devam ettikçe beraberinde çok büyük maliyetler getirmektedir. Baştan şekillendirilen ve gerektiği gibi adil bir şekilde yürütülen, ülkelere kendilerini etkileyen politikalarla ilgili söz hakkının verildiği bir küreselleşme beraberinde sürekli ve daha kalıcı bir büyümeyi getirecektir ve bu şekilde büyümenin meyvelerinin daha eşit bir şekilde bölüşülebildiği küresel bir ekonomi yaratılabilecektir (Stiglitz, 2002, s. 43).

3.2. Dünyanın Bölgelere Göre Sınıflandırılması

Dünya Bankası araştırmacıların ilgilendiği istatistiksel verilerin toplanması, gruplandırılması ve karşılaştırılması işlemlerinin kolaylaştırılması adına bankaya üye olan 189 ülkeyi ve 28 diğer ekonomiyi çeşitli sınıflandırmalara tabi tutmuştur. Dünya Bankası kullandığı bu sınıflandırmaları şu şekilde sıralayabiliriz; ülkelerin coğrafi bölgelerine göre sınıflandırma, gelir gruplarına göre sınıflandırma ve DB Grubu'nun operasyonel kredi kategorilerine göre sınıflandırma (The World Bank). Bu çalışmada ise dünyada yaşanan fakirliğin boyutlarını ve küreselleşmenin bu hususta hangi konumda olduğunu daha net gözlemlemek amacıyla DB'nin coğrafi bölgeler sınıflandırması kullanılacaktır. Coğrafi bölgeler sınıflandırmasında gruplamalar öncelikle DB tarafından idari amaçla kullanılan bölgelere dayanmaktadır. Bölgeler, tüm ekonomilerin bulunduğu bir değişken ve yüksek gelirli ekonomilerin hariç tutulduğu diğer bir değişken olmak üzere iki ana varyant üzerinden analiz edilmektedir.

DB coğrafi olarak dünyayı 7 bölgeye ayırmıştır. Bunlar; Doğu Asya Pasifik, Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Kuzey Amerika, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya ve son olarak da Sahra Altı Afrika'dır (The World Bank).

Çalışmada verilerin gruplandırılmasında Dünya Bankası'nın kullandığı coğrafi bölge sınıflandırmasının tercih edilmesinden dolayı bu bölgelerde bulunan ülkelerin hangi ülkeler olduğunun tanınımının yapılması verilerin analizi ve yorumlanması açısından gereklilik arz etmektedir.

3.2.1. Doğu Asya Pasifik (DAP) Bölgesi

Küresel ekonomik büyümenin yaklaşık beşte ikisini oluşturan ve dünya ekonomisinin ana itici güçlerinden biri olan Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi'nde 38 ülke bulunmaktadır.

Tablo 2: Doğu Asya Pasifik Ülkeleri

Amerikan Samoası	Macau SAR, Çin	Tayvan, Çin	Guam	Yeni Kaledonya
Kore Cumhuriyeti	Singapur	Fiji	Myanmar	Tuvalu
Filipinler	Kamboçya	Mikronezya Federal Devletleri	Papua Yeni Gine	Japonya
Avustralya	Malezya	Tayland	Hong Kong SAR, Çin	Yeni Zelanda
Lao PDR	Solomon Adaları	Fransız Polinezyası	Nauru	Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti
Samoa	Çin	Moğolistan	Tonga	Palau
Brunei Sultanlığı	Marshall Adaları	Timor-Leste	Endonezya	
Vanuatu	Kiribati	Kuzey Mariana Adaları	Vietnam	

Kaynak: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> kaynağından düzenlenmiştir.

DB, gelişmekte olan DAP'daki büyümenin 2017 yılında beklenenden daha hızlı bir şekilde gerçekleştiğini ifade etmiştir. 2018 yılında Çin ekonomisinin kredi genişlemesini yavaşlatmaya ve büyümenin kalitesini artırmaya odaklı politikalar ile yatırımdan uzak ve iç tüketime doğru dengelemeye devam etmesi sebebiyle kademeli olarak büyümesinin yavaşlamasını yansıtan hafif bir düşüşe rağmen DB, güçlü iç talep ve geniş çaplı küresel toparlanmaya dair beklentilerin de etkisiyle DAP için %6.2 oranında bir büyüme tahmini açıklamıştır. DB verilerine göre 1990-2013 yılları arasında bölgede aşırı yoksulluk içinde yaşayan insan sayısında 920 milyonun üzerinde bir düşüş sağlanmıştır. Bu düşüşe ise işgücü gelirlerindeki hızlı büyüme,

düşük işsizlik oranları, emekli aylıkları, nakit transferleri ve işsizlik sigortası vb. kamu transferleri, yapısal dönüşümler ve kamusal yatırımlar sebep olmuştur. Tüm bu iyi göstergeler bir yana bölge nüfusunun dörtte birinden fazlası ekonomik anlamda güvensiz olmaya devam etmekte ve eşitsizliğin birçok ülkede yüksek ve halihazırda yükselmekte olduğu algısı hakim vaziyettedir.

Neoklasik iktisatçılar, hızlı sanayileşme ve ihracatta yaşanan artışlar sayesinde hızlı bir büyüme performansı gösteren, yoksulluk ve gelir dağılımında adalet konusunda diğer az gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında büyük başarılar elde eden ve istihdamda büyük artışlar sağlayan Doğu Asya ülkelerinin bu başarılarını serbest piyasalar ve uygulanan dışa açık politikaların bir zaferi olarak açıklamaktadır. Ancak bunun doğru olmadığı, bu ülkelerin stratejik açıdan öneme sahip belirli bazı sektörlerle yönelik korumacı önlemlerde bulundukları ve seçilen alanlarda sanayileşme yönünde neoklasik ideolojinin iddia ettiği gibi serbestleşme hareketlerinin aksine geniş devlet müdahalelerine başvurdıkları ve elde ettikleri başarılarda bu devlet müdahalelerinin, baskıcı ve otoriter uygulamaların kilit bir rol oynadığı yapılan sonraki çalışmalar tarafından kanıtlanmıştır (Şenses, 2004, s. 6).

3.2.2. Avrupa ve Orta Asya Bölgesi

Dünya Bankası sınıflandırmasında Avrupa ve Orta Asya Bölgesi içerisine Türkiye de dahil olmak üzere 58 ülkeyi konumlandırmıştır.

Tablo 3:Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri

Arnavutluk	Portekiz	Belarus	İtalya	Kosova
Cebelitarık	Avusturya	İrlanda	Slovak Cumhuriyeti	İspanya
Norveç	Macaristan	San Marino	Bulgaristan	Hırvatistan
Andorra	Romanya	Belçika	Kazakistan	Kırgızistan Cumhuriyeti
Yunanistan	Azerbaycan	Man Adası	Slovenya	İsveç
Polonya	İzlanda	Sırbistan	Kanal Adaları	Kıbrıs
Ermenistan	Rusya Federasyonu	Bosna Hersek	Litvanya	Lüksemburg
Grönland	Estonya	İsviçre	Türkiye	Türkmenistan
Letonya	Çek Cumh.	Lihtenştayn	Tacikistan	Danimarka
Faroe Adaları	Makedonya,FYR	Ukrayna	Finlandiya	Moldova
Birleşik Krallık	Fransa	Monako	Özbekistan	Gürcistan
Karadağ	Almanya	Hollanda		

Kaynak:<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> kaynağından düzenlenmiştir.

Dünya Bankası, Avrupa ve Orta Asya Bölgesi'ndeki ülkeleri büyümeyi destekleme, fakirliği azaltma ve ortak refahı artırma konusunda desteklemektedir.

3.2.3. Latin Amerika ve Karayipler (LAK) Bölgesi

DB, sınıflandırmasında Latin Amerika ve Karayipler bölgesine 42 ülkeyi dahil etmiştir.

Tablo 4:Latin Amerika ve Karayipler Ülkeleri

Antigua ve Barbuda	Bahamalar	Guatemala	Honduras	Nikaragua
Curacao	Ekvador	St.Martin(Fransız tarafı)	Trinidad ve Tobago	Venezuela,RB
Paraguay	Sint Maarten(Dutch tarafı)	Brezilya	Şili	Küba
Arjantin	Barbados	Guyana	Jamaika	Panama
Dominika	El Salvador	Saint Vincent ve Grenadinler	Turks ve Caicos Adaları	Virgin Adaları(ABD)
Peru	St.Kitts ve Nevis	İngiliz Virgin Adaları	Kolombiya	
Aruba	Belize	Haiti	Meksika	
Dominik Cumhuriyeti	Grenada St.Lucia	Surinam	Uruguay	
Porto Riko	Bolivya	Cayman Adaları	Kosta Rica	

Kaynak:<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> kaynağından düzenlenmiştir.

Latin Amerika ve Karayipler, depremler, tüm bölgeleri tahrip edebilecek düzeydeki seller ve Karayip devletlerini adeta bir enkaz haline getirebilecek kasırgalar vb. birçok doğal afetlere karşı son derece hassas ve açık bir noktadır. Bölge bu felaketlerin yoğun olarak yaşandığı bölgelerdeki nüfus yoğunluğu ve risk yönetimi uygulamalarındaki eksiklikler sebebiyle en savunmasız bölgeler arasında yer almaktadır (The World Bank, Where We Work, 2019).

Dünya Bankası'na göre tek başına büyümenin hedeflenmesinin son sosyal kazanımlara ve LAK'ın kalıcı eşitsizliğinin azaltılmasına devam edebilmek için yeterli olmayacaktır. Eşitsizlik vb. sosyal sorunların çözülmesi için özellikle bölgedeki fakir olan insanlara yatırım yapılması gerekmektedir. Eğitim seviyelerine bakıldığında da bu bölgenin çok iyi bir düzeyde olmadığını söylemek mümkündür. Her üç gençten yaklaşık biri liseyi bitirememektedir. Eğitim kalitesini arttırmaya yönelik olarak yapılacak yatırımlar yoksulların gelecekteki ekonomik büyümeye katkıda

bulunmalarına ve aynı zamanda da bu büyümeden faydalanmalarına önemli bir katkı sağlayacağından bu alanda çalışmaların yoğunlaşmasının gerekliliği her geçen gün daha da önem kazanmaktadır.

3.2.4. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi

Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi toplamda 21 ülkeden oluşmaktadır.

Tablo 5:Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri

Cezayir	Suudi Arabistan	Libya	Irak	Yemen
Ürdün	Cibuti	Tunus	Fas	
Katar	Lübnan	İran İslam Cumhuriyeti	Batı Şeria ve Gazze	
Bahreyn	Suriye Arap Cumhuriyeti	Malta	İsrail	
Kuveyt	Mısır, Arap Cumh.	Birleşik Arap Emirlikleri	Umman	

Kaynak: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> kaynağından düzenlenmiştir.

3.2.5. Kuzey Amerika Bölgesi

Üç ülkeden oluşan Kuzey Amerika Bölgesi Amerika Birleşik Devletleri'ni içerisinde barındırıyor olmasından dolayı büyük önem arz etmektedir.

Tablo 6:Kuzey Amerika Ülkeleri

Bermuda	Kanada	ABD
---------	--------	-----

Kaynak: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> kaynağından düzenlenmiştir.

Özellikle Dünya Bankası'nın kurulmasında öncü bir güç olan ve DB'nin hala en büyük hissedarlarından biri konumunda bulunan, bankanın yapısındaki değişikliklerde veto yetkisini elinde tutan tek DB hissedarı olan ABD'yi içerisinde barındırıyor olmasından kaynaklı olarak bu bölge kalkınma önceliklerini belirlemede eşsiz bir rol oynamaktadır.

3.2.6. Güney Asya Bölgesi

Güney Asya Bölgesi 8 ülkeden oluşmaktadır.

Tablo 7:Güney Asya Ülkeleri

Afganistan	Pakistan	Nepal
Hindistan	Bangladeş	Sri Lanka
Butan	Maldivler	

Kaynak: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> kaynağından düzenlenmiştir.

Güney Asya 2019 senesinde %7.0 seviyesine yükselen büyüme ile dünyanın en hızlı büyüyen bölgesi olarak zirvede yer almaktadır. Ancak bölgenin yüksek büyümesini sürdürmek ve tam ekonomik potansiyeline ulaşmak için ihracatını arttırması gerekmektedir. Dünya Bankası, GSYİH büyümesinin Afganistan, Hindistan ve Sri Lanka’da biraz hız kazanacağını ancak Bangladeş, Butan, Maldivler, Nepal ve Pakistan’da ise ılımlı olacağını tahmin etmektedir. DB’ye göre son dönemlerde küresel ticaret zayıflamıştır ve bu zayıflama göz önüne alındığında da ihracat büyümesinin hızlandırılması vesilesiyle tam ekonomik potansiyele ulaşma hedefi sektöre uğramıştır (The World Bank, South Asia, 2019).

3.2.7. Sahra Altı Afrika Bölgesi

Dünya Bankası’nın sınıflandırmasına göre Sahra Altı Afrika bölgesinde genellikle düşük gelir seviyesine sahip olan toplamda 48 ülke bulunmaktadır.

Tablo 8:Sahra Altı Afrika Bölgesi Ülkeleri

Angola	Gine	Somali	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	Mozambik
Gabon	Senegal	Orta Afrika Cumhuriyeti	Mali	Uganda
Nijerya	Burundi	Liberya	Svaziland	Eritre
Benin	Gine-Bissau	Güney Afritiyopyaka	Kongo Cumhuriyeti	Namibya
Gambiya	Seyşeller	Chad	Moritanya	Zambiya
Ruanda	Cabo Verde	Madagaskar	Tanzanya	Etiyopya
Botsvana	Kenya	Güney Sudan	Fildişi Sahili	Nijer
Gana	Sierra Leone	Komor	Mauritius	Zimbabve
Sao Tome ve Principe	Kamerun	Malavi	Togo	
Burkina Faso	Lesoto	Sudan	Ekvator Ginesi	

Kaynak: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> kaynağından düzenlenmiştir.

3.3. Yoksulluğun Ölçümü ve Refah Göstergeleri

Hükümetler kalkınma ilerlemelerini izleyebilmek adına ulusal yoksulluk sınırının altında yaşayan kaç kişi olduğunu takip etmektedir. Ulusal istatistik sistemleri, hanehalkı anketleri ve yoksulluk ölçüm metodolojileri bu küresel hedefleri izlemenin merkezinde yer almaktadır. Ülkelerdeki yoksulluk oranlarını toplamak ve karşılaştırma yapabilmek için, her ülkede aynı gerçek yaşam standardını yansıtan yoksulluk eşikleri kullanılmaktadır. En yoksul ülkelerin bazılarındaki ulusal yoksulluk sınırlarının değerini yansıtan günlük 1.90\$'lık yoksulluk sınırı genellikle “aşırı yoksulluk sınırı” olarak adlandırılmaktadır. Ek bir bakış açısı olarak, Dünya Bankası, 2017'den bu yana, düşük-orta gelirli ülkeler için yoksulluk sınırını günde 3.20\$, üst-orta gelirli ülkeler için ise 5.50\$ olarak belirlemiştir (The World Bank, Poverty and Inequality).

Yoksulluğun günde 1.90\$ olarak belirlenmiş olan uluslararası yoksulluk sınırında ölçülmesinin sebebi DB'nin aşırı yoksulluk içinde yaşayan bireylerin payının 2030 yılına kadar %3'ün altına düşürme hedefine ulaşma yönündeki ilerlemeleri izlemek istemesidir.

Yoksullukta olduğu gibi eşitsizliği ölçmenin de birçok yolu vardır. Dünya Kalkınma Göstergeleri (WDI) veritabanları, Gini endeksi ve her beşte birlik kesim tarafından tutulan tüketim veya gelirin ülke içerisindeki payı gibi çok çeşitli eşitsizlik göstergelerini sunmaktadır. Dünya Bankası, ortak refahı artırma hedefine karşı ilerlemeyi izleyebilmek adına her ülkede nüfusun en yoksul %40'lık kesimin tüketiminde veya gelirindeki büyümeyi takip etmektedir. İlerleme, en yoksul %40'lık kesimin tüketim veya gelirindeki büyüme ile bir bütün olarak nüfusun ortalamasının tüketimi veya gelirinde yaşanan büyüme arasındaki fark ile ölçülmektedir (The World Bank, Poverty and Inequality). Benzer şekilde BM'nin ülkeler içindeki ve ülkeler arasındaki eşitsizliği azaltmak için planladığı SDG 10 hedeflerinin ilk maddesinde de 2030 yılına kadar en alt %40'lık kesimin gelirinin ülke ortalamasından daha hızlı büyümesine odaklanılmıştır (The United Nations, Sustainable Development Goal 10).

Dünya Bankası, yoksulluğun ölçülmesi için ulusal yoksulluk sınırlarında yoksulluk oranları, uluslararası yoksulluk sınırlarında yoksulluk oranları, paylaşılan refah ve

gelir veya tüketimin dağılımı gibi çeşitli göstergeler kullanmıştır (The World Bank, Poverty and Inequality).

3.3.1. Uluslararası Yoksulluk Sınırları

Dünya Bankası, 22 ülke için hane halkı anketi verilerini kullanarak 1990 Dünya Kalkınma Raporu için ilk küresel yoksulluk tahminlerini üretmiştir. Günümüzde ise 1990 yılıyla karşılaştırıldığında hanehalkı gelir ve gider anketlerine katılan daha çok ülke bulunduğu için ülkeler arasında yaşanan fiyat farklılıkları konusunda güvenilir veriler daha kolay bulunmaktadır. Buna rağmen ülkelerin yoksulluğu farklı şekillerde tanımlayıp ölçmesinden dolayı yoksulluğun uluslararası arenada karşılaştırılmasında hem kavramsal hem de pratiksel sorunlar yaşanmakta ve tutarlı karşılaştırmalara ulaşmak güç olmaktadır.

Ulusal yoksulluk sınırlarının satın alma gücü, fakir ülkelerle kıyaslandığında standartların daha cömert olduğu zengin ülkelerde daha yüksek olma eğilimindedir.

1990 Dünya Kalkınma Raporu'ndan beri DB, dünyanın en fakir ülkelerinde yoksulluğun ne anlama geldiğine bağlı olarak aşırı yoksulluğun ölçülmesinde ortak bir standart uygulamaya çalışmıştır.

Farklı ülkelerde yaşayan insanların refahı, kendi para birimlerinin satın alma gücündeki farklılıkları ayarlayarak karşılaştırılabilir.

1990 Dünya Kalkınma Raporu'nda satın alma gücü paritesine dayanarak yerel para birimine uyarlanmış günlük 1\$'lık standart seçilmiştir çünkü o dönemde bu sınır düşük gelirli ülkelerdeki yoksulluk sınırlarının tipik bir örneğini oluşturuyordu.

DB, şu anki uluslararası aşırı yoksulluk sınırını 2011 satın alma gücü paritesi (PPP) koşullarında günde 1.90\$ olarak belirlemiştir. Bu sınır, 2005 PPP koşullarında günde 1.25\$ olan yoksulluk sınırını tanımlayan aynı 15 ulusal yoksulluk sınırının ortalamasını temsil etmektedir.

Uluslararası bir yoksulluk sınırının karşılaştırılan tüm ülkelerde aynı ihtiyacı veya yoksunluğu ölçtüğü kesin değildir.

DB, günlük 1.90\$'lık uluslararası yoksulluk sınırının yanında günlük 3.20\$ ve günlük 5.50\$ gibi iki ek yoksulluk sınırında da küresel ve bölgesel yoksulluk tahminleri

yapmıştır. Günlük 3.20\$ olarak belirlenen sınır düşük-orta gelirli ülkeler için kullanılırken, 5.50\$ olarak belirlenen sınır ise üst-orta gelirli ülkeler için kullanılmaktadır.

Yoksulluk ve eşitsizliğin ölçülmesindeki zorluklar devam etmektedir. Hanehalkı anketlerinin zamanlaması, sıklığı, erişilebilirliği, kalitesi ve karşılaştırılabilirliği, özellikle en yoksul ülkelerde yetersizdir. Yoksulluğu gözlemede kullanılan verilerin mevcudiyeti ve kalitesi küçük ülkelerde, kırılgan durumdaki ülkelerde, düşük gelirli ülkelerde ve hatta bazı orta gelirli ülkelerde çok düşük vaziyettedir. Bazı ülkelerde güncel, devamlı ve karşılaştırılabilir verilerin bulunmaması, yoksulluğun gerçekte ne ölçüde azaldığının ölçülebilmesi konusunda belirsizlikler yaratmaktadır. Tüm bölgelerdeki veri kapsamının iyileştirilmesine rağmen, Sahraaltı Afrika, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde verilerin kapsamı hala düşük ve değişken bir vaziyettedir.

Yoksulluğun izlenmesi için yapılan hanehalkı anket programlarındaki gelişmelere acilen ihtiyaç duyulmasına rağmen, kurumsal, politik ve finansal engeller veri toplama, analiz etme ve halka açık erişimi sınırlamaya devam etmektedir.

Ulusal yoksulluk ölçümleri devlet kaynaklarından ve ulusal istatistik ofislerinden toplanmakta ve DB'nin Küresel Yoksulluk Çalışma Grubu aracılığıyla koordine edilmektedir.

3.3.2. Ulusal Yoksulluk Sınırları

Ulusal yoksulluk sınırında belirlenen yoksulluk oranı ülkeye özgüdür. Bir ülkenin tek bir özgün ulusal yoksulluk sınırı olabileceği gibi kırsal ve kentsel alanlar için ayrı sınırlar, ülkenin farklı bölgelerinde yaşam maliyetlerindeki farklılıkları veya beslenme ve tüketim sepetlerindeki farklılıkları dikkate alabilmek adına farklı coğrafi alanlar için ayrı yoksulluk sınırları da belirlenebilir. Bu gösterge, her ülkenin kendine özgü ekonomik ve sosyal koşullarıyla tutarlı olan yoksulluk tahminlerini gösterdiği için ulusal yoksulluğu azaltma stratejilerine rehberlik etmek ve sonuçları gözlemleyebilmek adına faydalıdır.

Ulusal yoksulluk sınırları, ülkedeki yoksullara iyi sağlık şartları ve normal bir aktivite için yeterli besin ve ayrıca ek olarak gıda dışı harcamalar için de ödenek sağlayan bir gıda sepetinin maliyetine bağlıdır. (Bu sınırın altında kalanlar yoksul olarak ifade

edilmektedir). Enflasyonun reel olarak sabit tutulduğu bir yoksulluk sınırının belirlenmesi zaman içerisindeki yoksulluğun anlamlı bir şekilde karşılaştırılmasını sağlamak adına önemlidir. Diyetler ve tüketim sepetleri zaman içinde de değişiklik gösterdiği için ülkeler yeni anket verilerine dayanmak suretiyle düzenli olarak yoksulluk sınırlarını yeniden hesaplamaktadır. Ulusal yoksulluk oranı, ulusal yoksulluk sınırında yaşayan nüfusun yüzdesidir. Ulusal tahminler hanehalkı anketlerinden elde edilen nüfus ağırlıklı alt grup tahminlerine dayanmaktadır.

Tablo 9:Yoksulluk Oranı (Günlük 1.90\$)

BÖLGE	1981	1990	1999	2005	2010	2015
Doğu Asya & Pasifik	80,5	61,3	38,5	18,9	11,2	2,3
Avrupa & Orta Asya	-	-	7,9	4,9	2,4	1,5
Latin Amerika & Karayipler	13,5	14,8	13,5	9,9	6,1	3,9
Kuzey Amerika ¹	-	-	-	-	-	-
Orta Doğu & Kuzey Afrika		6,2	3,8	3,1	2,3	4,2
Güney Asya	55,7	47,3		33,7	24,6	
Sahra Altı Afrika		54,7	58,3	50,8	46,5	41

Kaynak: Dünya Bankası resmi internet sitesinden elde edilen verilerden oluşturulmuştur. <http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/themes/poverty-and-inequality.html>

Tablo 9, günde 1.90\$ olarak belirlenen uluslararası yoksulluk oranını (2011 uluslararası fiyatları baz alındığında) göstermektedir. Tablodaki oranlar günlük 1.90\$'dan az gelire sahip nüfusun yüzdesini yansıtmaktadır. 2015 yılı itibariyle dünyada günlük 1.90\$ yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı %9.9'dur. 731 milyon insan bu sınırın altında aşırı yoksulluk içinde yaşamına devam etmektedir. 2015 yılı verileri incelendiğinde gelir yoksulluğunun giderek azalma eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Fakat yoksulluk kavramı yalnızca gelir yoksulluğu üzerinden açıklanabilecek bir olgu değildir. Sahra Altı Afrika ülkelerinde nüfusun neredeyse yarısının ve Güney Asya'da ise nüfusun dörtte birinin hala aşırı yoksullukla mücadele etmeye çalışıyor olması gelir eksikliğinin yanı sıra temel sağlık hizmetlerinden yoksunluk, içme suyuna erişememe ve yetersiz beslenme gibi sorunlardan da kaynaklanmaktadır.

¹ Veriler bulunamadı.

Tablo 10:Yoksulluk Oranı (Günlük 3.20\$)

BÖLGE	1981	1990	1999	2005	2010	2015
Doğu Asya & Pasifik	93,6	85,2	67	45,2	30,6	12,4
Avrupa & Orta Asya			21,2	11,8	7	5,4
Latin Amerika & Karayipler	27,1	29	27	21,4	14,1	10,6
Kuzey Amerika ²	-	-	-	-	-	-
Orta Doğu & Kuzey Afrika	-	26,8	21,5	18,9	14,8	15,6
Güney Asya	85,5	81,7		71,5	63,9	
Sahra Altı Afrika	-	75,2	78,6	74,9	71,2	66,3

Kaynak: Dünya Bankası resmi internet sitesinden elde edilen verilerden oluşturulmuştur.
<http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/themes/poverty-and-inequality.html>

Tablo 11:Yoksulluk Oranı (Günlük 5.50\$)

BÖLGE	1981	1990	1999	2005	2010	2015
Doğu Asya & Pasifik	97,1	95,2	86,9	71,6	56,1	34,8
Avrupa & Orta Asya	-	-	44,7	26,5	16,4	14
Latin Amerika & Karayipler	46,7	49,3	47	40,9	31	26,3
Kuzey Amerika ³	-	-	-	-	-	-
Orta Doğu & Kuzey Afrika	-	59,1	54,5	49,6	43,6	42,1
Güney Asya	96,5	95,3	-	91	88,5	-
Sahra Altı Afrika	-	88,7	90,7	89,8	87,5	84,5

Kaynak: Dünya Bankası resmi internet sitesinden elde edilen verilerden oluşturulmuştur.
<http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/themes/poverty-and-inequality.html>

Yoksulluk oranı olarak sınırın 5.50\$ olarak belirlendiği durumda Tablo 11’den de görülebildiği gibi dünya genelinde yoksulluk seviyeleri çok ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Sahra Altı Afrika bölgesinde bulunan ülkelerde 1990 senesinde %88.7 seviyesinde olan yoksulluk oranının 2015 yılında yalnızca %84.5 seviyesine gerilemiş olması çok vahim bir tabloyu gözler önüne sermektedir. Tablo 11 incelendiğinde en

² Veriler bulunamadı.

³ Veriler bulunamadı.

anlamalı iyileşmenin ise Çin ve Kore'nin etkisiyle Doğu Asya-Pasifik bölgesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 12:Sektörlere Göre İstihdam 2000-2017

BÖLGE	TARIM				SANAYİ				HİZMET			
	Kadın İstihdamının %'si		Erkek İstihdamının %'si		Kadın İstihdamının %'si		Erkek İstihdamının %'si		Kadın İstihdamının %'si		Erkek İstihdamının %'si	
	2000	2017	2000	2017	2000	2017	2000	2017	2000	2017	2000	2017
Dünya	39.7	27.7	40.3	28.9	17.7	17.2	23.5	26.8	42.6	55.1	36.3	44.3
Doğu Asya & Pasifik	43.9	24.4	46.8	28.2	23.1	24.1	22.9	28.3	32.9	51.5	30.3	43.4
Avrupa & Orta Asya	14.3	8.0	14.6	9.6	17.4	13.4	36.3	34.1	68.4	78.6	49.1	54.4
Latin Amerika ve Karayipler	12.0	7.5	25.1	18.5	14.8	12.1	26.0	27.2	73.1	80.4	48.9	54.4
Kuzey Amerika	0.9	0.8	2.3	2.0	12.6	8.7	34.1	29.2	86.5	90.5	63.5	68.8
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	31.7	22.0	23.3	16.0	15.8	12.6	26.2	30.0	52.5	65.4	50.5	54.1
Güney Asya	74.4	60.0	53.7	39.2	11.5	17.4	17.6	25.5	14.1	22.6	28.7	35.2
Sahra Altı Afrika	63.9	55.5	60.2	54.7	7.4	7.9	12.0	13.8	28.7	36.6	27.8	31.4

Kaynak: Dünya Bankası resmi internet sitesinden elde edilen verilerden oluşturulmuştur. <http://wdi.worldbank.org/table/2.3>

Tablo 12, dünyada bölgelerdeki istihdamın sektörlere göre dağılımını göstermektedir. Küreselleşmenin etkisini giderek arttırdığı 2000-2017 yılları arasındaki oranlar incelendiğinde dünya genelinde istihdamın tarım sektöründen öncelikle sanayi sektörüne kaydığını, daha sonra ise küreselleşmenin hızlanmasının ve derinleşmesinin etkisiyle hizmetler sektöründe yoğunlaştığını görmek mümkündür. Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgelerinde ise yeterli sanayileşme imkanları olmamasından kaynaklı olarak tarım sektörü hala egemen sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve bu husus bahsi geçen bölgelerin küreselleşme sürecinden beklenen faydayı sağlayamadıklarının kanıtı niteliğindedir.

Tablo 13:Ölüm Sebebi (2000-2016) (Nüfusun %'si)

BÖLGE	BULAŞICI HASTALIKLAR VE DOĞUM ÖNCESİ, ANNELİK VE BESLENME KOŞULLAR		BULAŞICI OLMAYAN HASTALIKLAR		YARALANMALAR	
	2000	2016	2000	2016	2000	2016
Dünya	30.9	20.1	60.3	71.2	8.7	8.6
Doğu Asya&Pasifik	15.8	9.0	74.9	83.9	9.1	7.1
Avrupa& Orta Asya	5.9	5.2	86.5	89.3	7.4	5.3
Latin Amerika& Karayipler	19.1	13.6	68.1	74.6	12.6	11.7
Kuzey Amerika	5.96	5.23	88.14	88.3	5.89	6.55
Orta Doğu& Kuzey Afrika	20.6	12.0	68.9	74.5	10.3	13.4
Güney Sahra	44.7	26.9	45.6	62.3	9.5	10.6
Sahra Altı Afrika	70.0	56.3	22.4	33.6	7.4	9.9

Kaynak: Dünya Bankası resmi internet sitesindeki verilerden oluşturulmuştur. https://data.worldbank.org/indicator/SH.DTH.NCOM.ZS?most_recent_year_desc=true

Yukarıdaki Tablo 13 bölgelere göre ölüm sebeplerini göstermektedir. Dünya nüfusunun %20'si bulaşıcı hastalıklar ve beslenme koşulları gibi sebeplerle yaşamını yitirirken %71'i ise bulaşıcı olmayan hastalıklar yüzünden hayatını kaybetmektedir. Bölgesel bazlı inceleme yapıldığında ise Sahra Altı Afrika bölgesinde durum çok ciddi bir boyuta ulaşmıştır ve 2016 yılında bile nüfusun yarısından çoğu bulaşıcı hastalıklar ve yetersiz beslenme yüzünden yaşamını kaybetmektedir.

Tablo 14:Doğumda Beklenen Yaşam Süresi, Bebek Ölüm Oranı, Yeni Doğan Ölüm Oranı ve 5 Yaş Altı Ölüm Oranı

BÖLGE	Doğumda Beklenen Yaşam Süresi		Yeni Doğan Ölüm Oranı		Bebek Ölüm Oranı		5 Yaş Altı Ölüm Oranı	
	Yıl		1000 Canlı Doğum Başına		1000 Canlı Doğum Başına		1000 Canlı Doğum Başına	
	1990	2017	1990	2017	1990	2017	1990	2017
Dünya	65	72	37	18	65	29	93	39
Doğu Asya & Pasifik	69	76	27	8	43	13	57	16
Avrupa & Orta Asya	72	78	14	5	25	8	31	9
Latin Amerika & Karayipler	68	76	23	10	44	15	55	18
Kuzey Amerika	75	79	6	4	9	6	11	7
Orta Doğu & Kuzey Afrika	66	74	28	13	50	19	65	23
Güney Asya	58	69	59	27	92	36	129	45
Sahra Altı Afrika	50	61	46	27	108	52	181	76

Kaynak: <http://wdi.worldbank.org/table/2.18> DB resmi sitesindeki verilerden oluşturulmuştur.

Tablodaki veriler incelendiğinde 1990 yılından bu güne kadar tüm verilerde mutlak bir iyileşme olduğu gözlenmektedir. Fakat kaydedilen bu iyileşmeye bölge bazlı bakıldığında diğer refah göstergelerinde olduğu gibi burada da Sahra Altı Afrika'da kaydedilen gelişmenin çok düşük oranlarda olması dikkat çekmektedir. Gelişmiş su kaynaklarına erişim, sağlık imkanlarına ulaşabilme, yeterli beslenme vb. faktörler yaşam beklentisi, bebek ölüm oranları ve diğer ölüm oranlarını etkileyen unsurlardır.

Tablo 15: Sağlık Hizmetlerine Erişim

BÖLGE	Sağlık Çalışanları		Uzman Cerrahi İşgücü
	Hekimler	Hemşireler	
	1.000 kişi başına	1.000 kişi başına	100.000 nüfus için
	2008-2016	2008-2016	2008-2016
Dünya	1.5	3.1	30.2
Doğu Asya & Pasifik	1.6	2.8	36.5
Avrupa & Orta Asya	3.4	8.2	84.6
Latin Amerika & Karayipler	2.0	4.1	31.6
Kuzey Amerika	2.6	-	52.8
Orta Doğu & Kuzey Afrika	1.3	2.2	21.7
Güney Asya	0.7	1.7	6.1
Sahra Altı Afrika	0.2	1.1	1.8

Kaynak: <http://wdi.worldbank.org/table/2.12> DB resmi internet sitesindeki verilerden oluşturulmuştur.

Tablo 15, 2008-2016 yılları arasında bölgelerde her 1.000 kişiye düşen hekim, hemşire sayısı ve 100.000 nüfus başına düşen uzman cerrahi işgücü sayısındaki artış verilerini göstermektedir.

Tablo 16:Tablo Temel İçme Suyu Hizmetlerine Erişim (Nüfusun %'si) (2000-2015)

BÖLGE	KENTSEL NÜFUSUN %'Sİ		KIRSAL NÜFUSUN %'Sİ	
	2000	2015	2000	2015
Dünya	95.21	95.15	67.61	80.26
Doğu Asya&Pasifik	96.09	95.78	67.28	91.03
Avrupa&Orta Asya	98.99	99.09	91.58	95.49
Latin Amerika& Karayipler	96.75	98.8	71.13	85.50
Kuzey Amerika	99.76922	99.76919	-	96.67
Orta Doğu& Kuzey Afrika	96.50	95.92	76.16	86.18
Güney Asya	93.02	93.13	77.55	85.70
Sahra Altı Afrika	77.33	81.41	29.67	43.13

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.H2O.BASW.RU.ZS?locations=1W> Dünya Bankası resmi internet sitesindeki verilerden oluşturulmuştur.

Bulaşıcı hastalıkların yayılmaması ve dolaylı yoldan da çocuk/bebek ölüm oranlarının artmaması adına temel içme suyu kaynaklarına sahip olabilmek büyük önem ihtiva etmektedir. Refah göstergelerinin bulunduğu tablolar incelendiğinde tüm refah göstergelerinin bir noktada birbirleriyle bağlantılı oldukları ve bu sebeple bir göstergede iyi pozisyonda olan bir bölgenin hemen hemen tüm göstergelerde özdeş konumda olduğu, kötü bir noktada olan bir bölgenin ise aynı şekilde diğer refah göstergelerinde de kötü vaziyette olduğu görülebilmektedir. Örneğin; temiz içme suyu kaynaklarına sahip olmayan bölgelerde bulaşıcı hastalıklar yayılmaktadır. Ancak bu bölgelerde aynı zamanda sağlık hizmetlerine yeterli düzeyde ulaşmada da sıkıntılar yaşandığından hastalıklar daha da artmakta ve bu da çocuk/bebek ölüm oranlarının ve salgın hastalıklara bağlı ölüm oranlarının artmasına sebep olmaktadır.

Tablodaki temel içme suyu hizmetlerine erişim oranlarına bakıldığında Sahra Altı Afrika bölgesinde kentte yaşayanların %81.4'ü içme suyuna ulaşabilirken kırsal alanda yaşayan nüfusun ise yalnızca %43.1'i içme suyuna erişebilmektedir. Avrupa-Orta Asya ve Kuzey Amerika bölgelerinde ise veriler bu bölgelerdeki ülkelerde

yaşayan insanların temel içme suyu hizmetine ne kadar rahat bir şekilde erişebildiklerini gözler önüne sermektedir.

Tablo 17:Bölgelere ve Cinsiyete Göre Okur-Yazar Oranı, 1990-2016

BÖLGE	YETİŞKİN OKUR- YAZAR ORANI (15 YAŞ VE ÜSTÜ)				GENÇ OKUR-YAZAR ORANI (15-24 YAŞ ARASI)			
	1990		2016		1990		2016	
	K	E	K	E	K	E	K	E
Dünya	69.04	81.8	82.6	89.8	78.9	87.3	89.8	92.7
Doğu Asya & Pasifik	74.7	89.0	94.1	97.3	92.5	96.7	98.6	98.6
Avrupa & Orta Asya	95.6	98.2	98.7	99.4	98.4	99.1	99.7	99.7
Latin Amerika & Karayipler	83.3	85.7	93.0	94.0	92.2	89.7	98.5	98.1
Kuzey Amerika ⁴	-	-	-	-	-	-	-	-
Orta Doğu & Kuzey Afrika	45.4	69.7	72.5	86.1	69.2	85.0	88.5	92.9
Güney Asya	31.7	58.2	62.2	79.3	45.5	68.1	85.8	90.4
Sahra Altı Afrika	41.6	62.9	57.1	71.7	58.2	72.8	71.6	78.9

Kaynak:https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.1524.LT.FE.ZS?locations=1W&name_desc=true Dünya Bankası resmi internet sitesindeki verilerden oluşturulmuştur.

Tablo 18:Bölgelere Göre Toplam Okur-Yazar Oranı (1990-2016)

BÖLGE	YETİŞKİN OKUR- YAZAR ORANI (15 YAŞ VE ÜSTÜ)		GENÇ OKUR-YAZAR ORANI (15-24 YAŞ ARASI)	
	1990	2016	1990	2016
Dünya	75.44	86.24	83.23	91.35
Doğu Asya & Pasifik	82.00	95.74	94.68	98.65
Avrupa & Orta Asya	96.89	99.06	98.81	99.75
Latin Amerika & Karayipler	84.51	93.52	90.98	98.36
Kuzey Amerika	-	-	-	-
Orta Doğu & Kuzey Afrika	57.83	79.64	77.36	90.81
Güney Asya	45.42	70.99	57.26	88.25
Sahra Altı Afrika	52.23	64.35	65.66	75.30

Kaynak:https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.1524.LT.ZS?locations=1W&name_desc=true Dünya Bankası resmi internet sitesindeki verilerden uyarlanarak oluşturulmuştur.

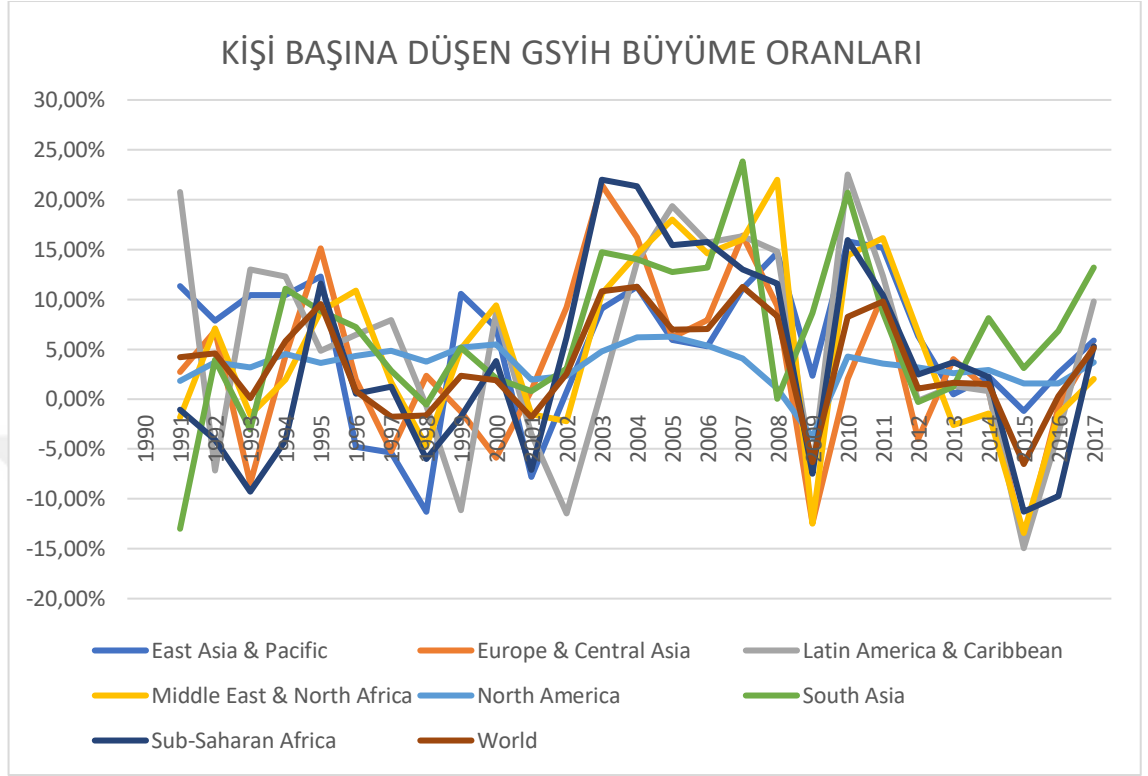
⁴ Veriler bulunamadı

Tablo 17 ve Tablo 18 incelendiğinde dünya genelinde okuma-yazma oranlarında mutlak olarak bir iyileşmenin olduğu dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle artan ve yayılan teknolojik imkanlar sayesinde artık okuma-yazma öğrenebilmek eskisine nazaran çok daha ulaşılabilir bir imkan haline gelmiştir diyebiliriz. İncelenen diğer tüm refah göstergelerinde son sırada bulunan Sahra Altı Afrika bölgesi ülkeleri bu refah göstergesinde de yine en sonda yer almaktadır. 2016 yılında tüm teknolojik imkanlara ve küreselleşme vesilesiyle bilginin ulaşımındaki sınırsızlıklara rağmen hala daha Sahra Altı Afrika bölgesinde okuma yazma oranlarının %75’de kalması ve yine bu oranın Güney Asya bölgesinde yalnızca %88.20 olması kötü ve uluslararası kurumlarca çeşitli iyileştirmelerin yapılmasının gerekli olduğu bir tablodur.

3.4. Doğrudan Yabancı Yatırımlar, İhracat ve GSYİH’nin Küreselleşmeyle İlişkisi

Küreselleşme en genel ve net tanımıyla, dünyada dış ticaret hacmi ve uluslararası sermaye hareketlerinin artış hızı olarak ifade edilebilir. Tarihsel sürece bakıldığında küreselleşmenin hız kazandığı ve çeşitli sebeplerle de hızını kaybettiği kırılmaların yaşandığı görülebilmektedir. Dış ticaret hacminin ve uluslararası sermaye hareketlerinin arttığı dönemler küreselleşmenin hızlandığı dönemler olarak ifade edilebilir. Bu çalışmada küreselleşmenin yoksulluk üzerinde nasıl bir etki ortaya çıkardığının daha net görülebilmesi adına küreselleşmenin hızlandığı dönemlerde kişi başına GSYİH büyüme oranlarında ne tip değişiklikler olduğu incelenecektir. Küreselleşmenin hız kazandığı dönemlerde kişi başına düşen GSYİH büyüme oranlarının azalması küreselleşmenin yoksulluğa neden olduğu görüşünü destekler nitelikte bir sav olacakken küreselleşmenin hız kazandığı dönemlerde artan GSYİH büyüme oranları ise küreselleşmenin bireyler üzerinde yoksulluğu ortadan kaldırma noktasında pozitif yönlü bir etki yarattığını kanıtlayacak bir sav olacaktır.

Şekil 4: Kişi Başına Düşen GSYİH Büyüme Oranları

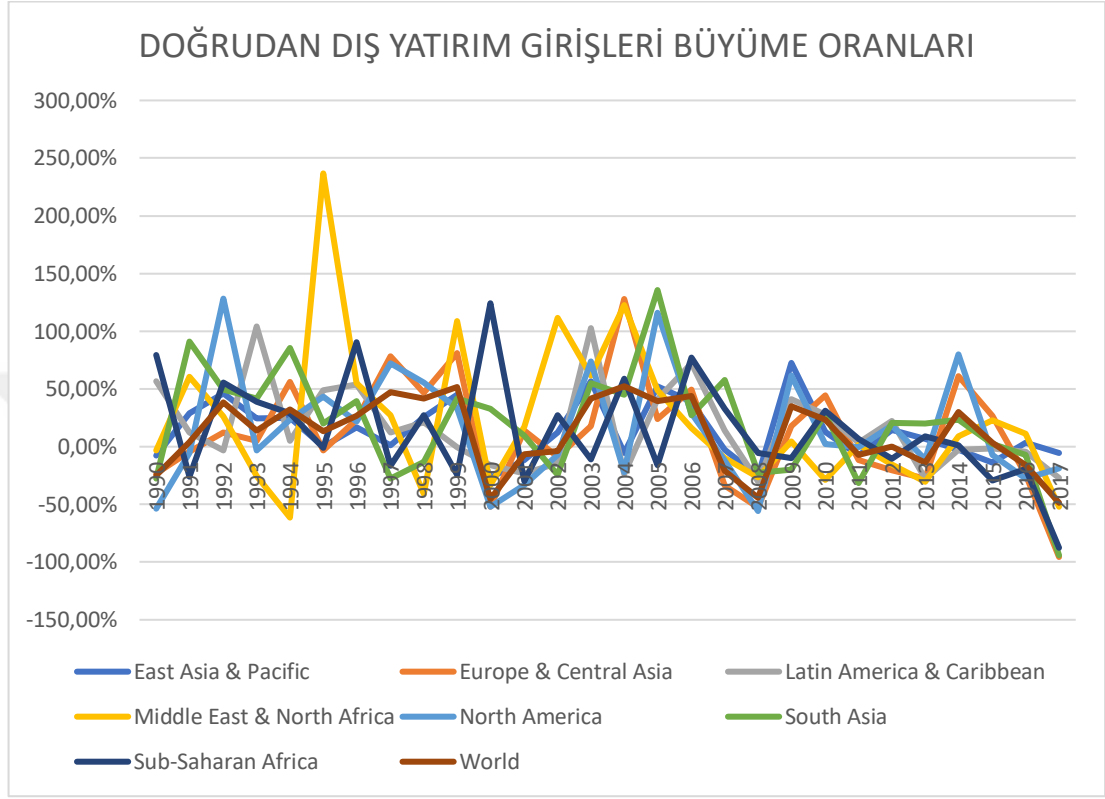

Kaynak: DB resmi internet sitesindeki verilerden derlenerek elde edilmiştir.
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

Yukarıdaki grafik, bölgelere göre kişi başına düşen GSYİH değerlerinin yıllara göre büyüme oranlarının hesaplanması yoluyla elde edilmiştir.

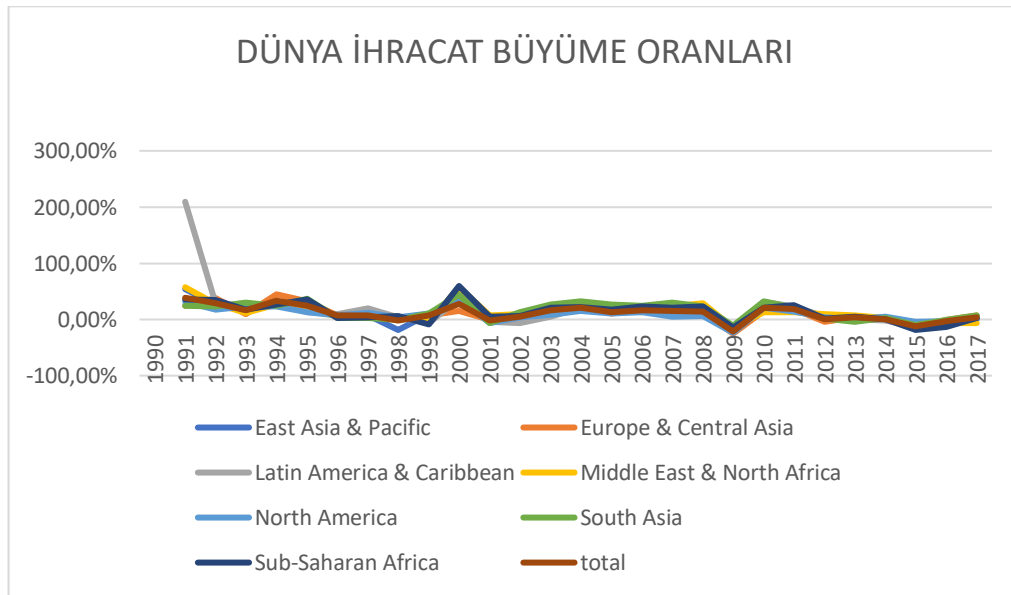
Şekil incelendiğinde ekonomik krizlerin yaşandığı 2001 ve 2007-2008 yıllarında GSYİH değerlerinin dünyanın genelinde düşüş yönünde büyük bir dalgalanmaya sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu dönemler küreselleşmenin kriz sebebiyle yavaşladığı dönemlerdir. Küreselleşmenin yavaşlaması sermaye hareketlerinin ve dış ticaretin de yavaşlamasına sebebiyet vermiştir. Grafik bölge bazlı incelendiğinde ise en sert düşüşün Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde yaşandığı gözlemlenmektedir. Dalgalanmanın en az olduğu bölge ise Kuzey Amerika'dır. Krizin odak noktası olmasına rağmen Kuzey Amerika'nın kriz sonrası küreselleşmenin yavaşlamasından en az etkilenen ve kişi başına düşen GSYİH büyüme oranları açısından en az değişikliğin yaşandığı bölge olmasının sebebi bu bölgede bulunan ülkelerin dünyanın genelinde sermaye akışları ve ticaret noktasında söz sahibi olan ülkelere olmasındır.

Şekil 5:DYY Girişleri Büyüme Oranları

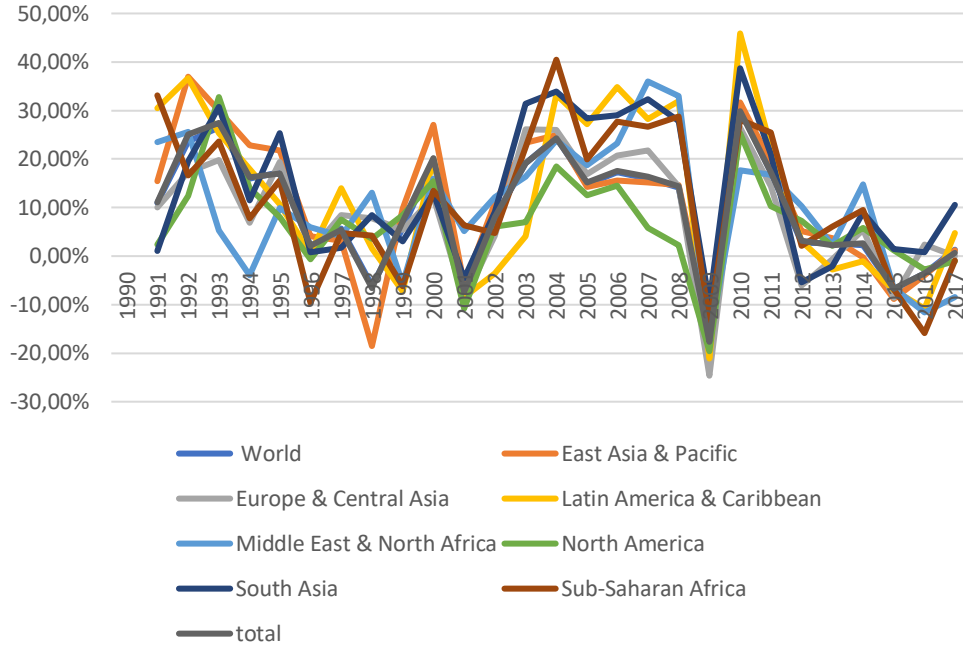

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD> DB resmi internet sitesinden elde edilen veriler neticesinde elde edilmiştir.

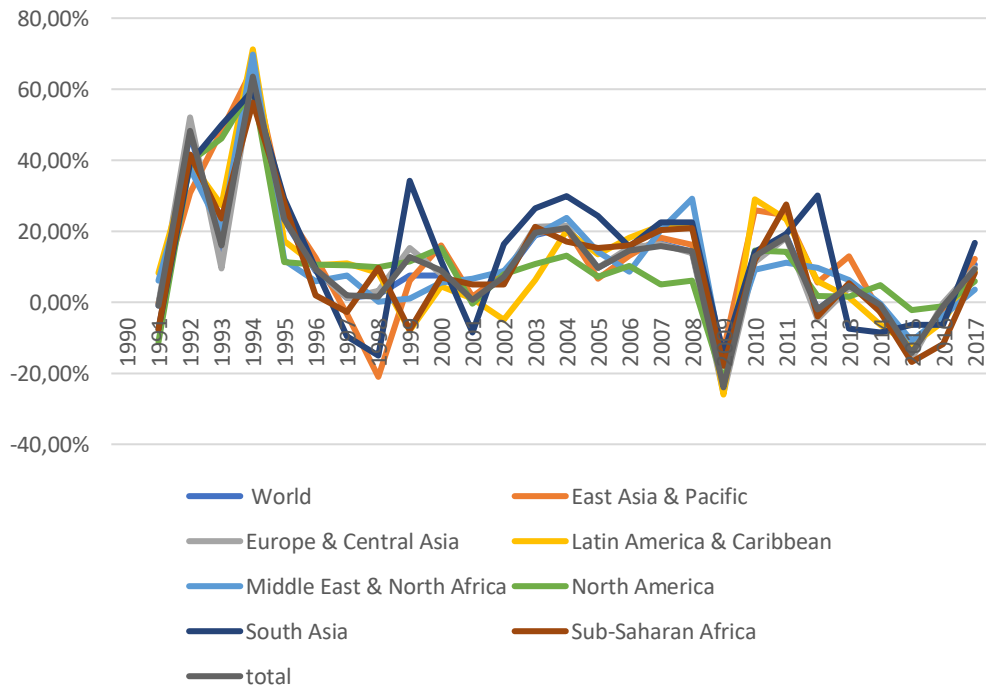
Şekil 6: İhracat Büyüme Oranları

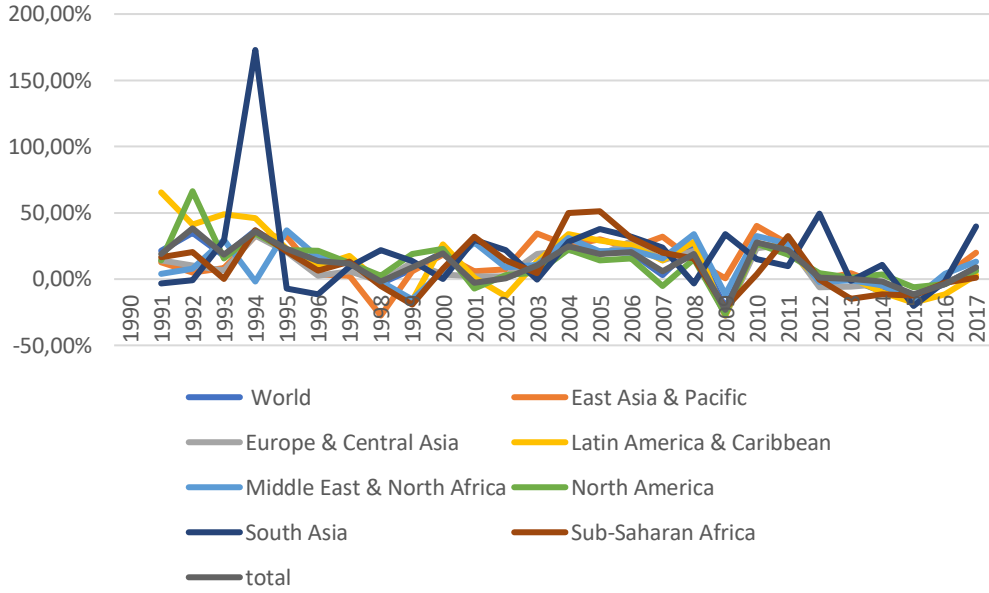
DOĞU ASYA-PASİFİK İHRACAT BÜYÜME ORANLARI

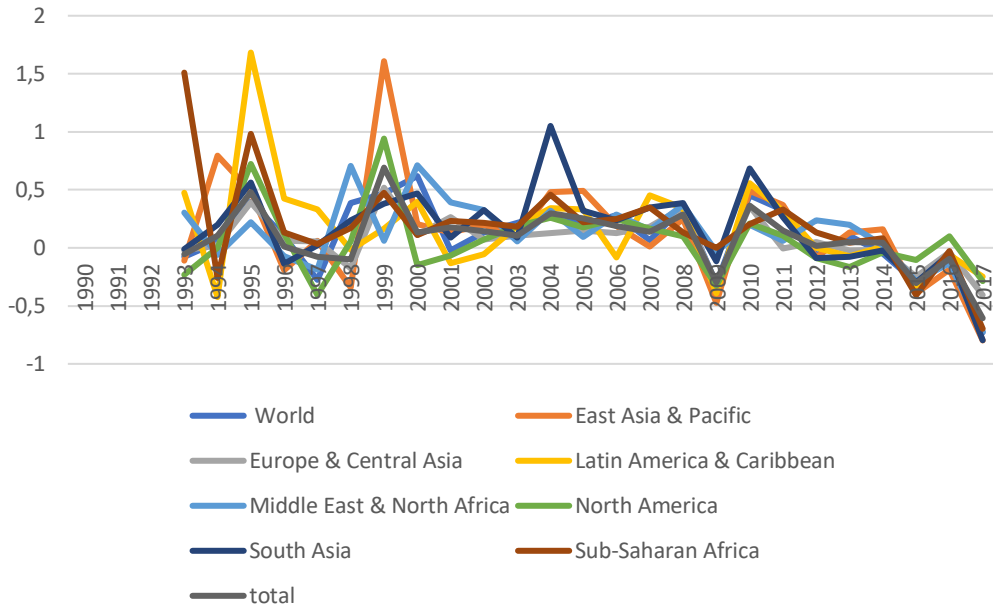
AVRUPA-ORTA ASYA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI

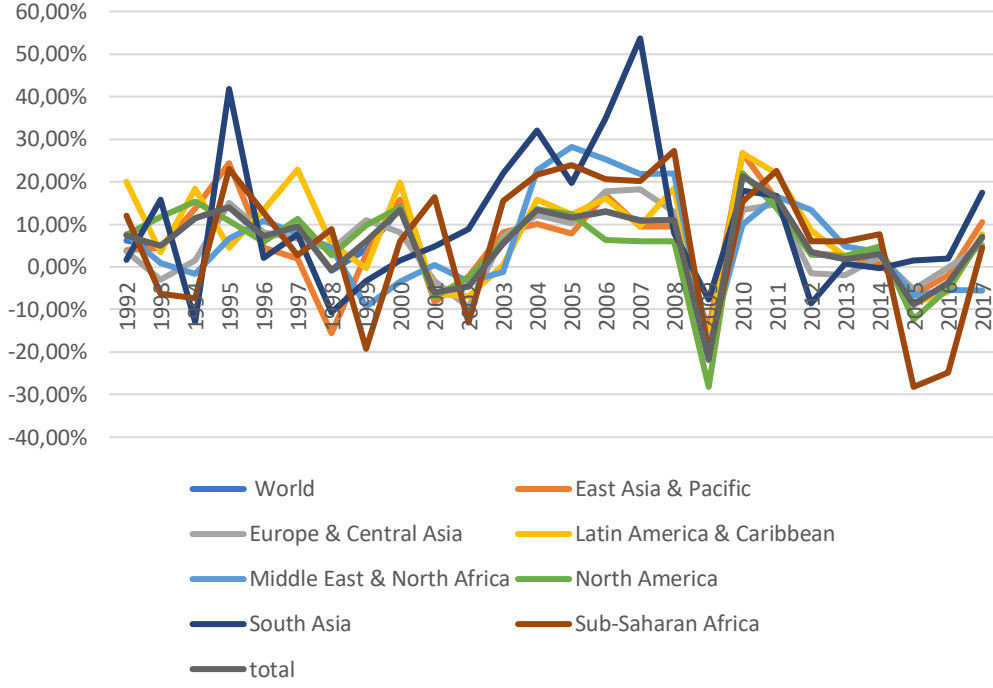
LATİN AMERİKA-KARAYİPLER İHRACAT BÜYÜME ORANLARI

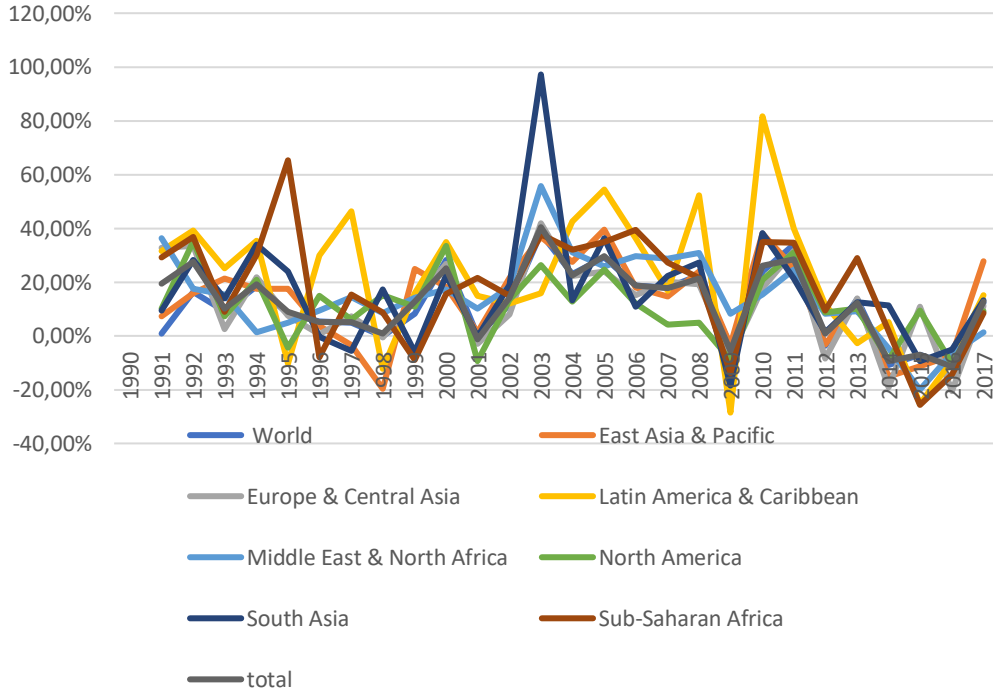
ORTADOĞU-KUZEY AFİRKA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI

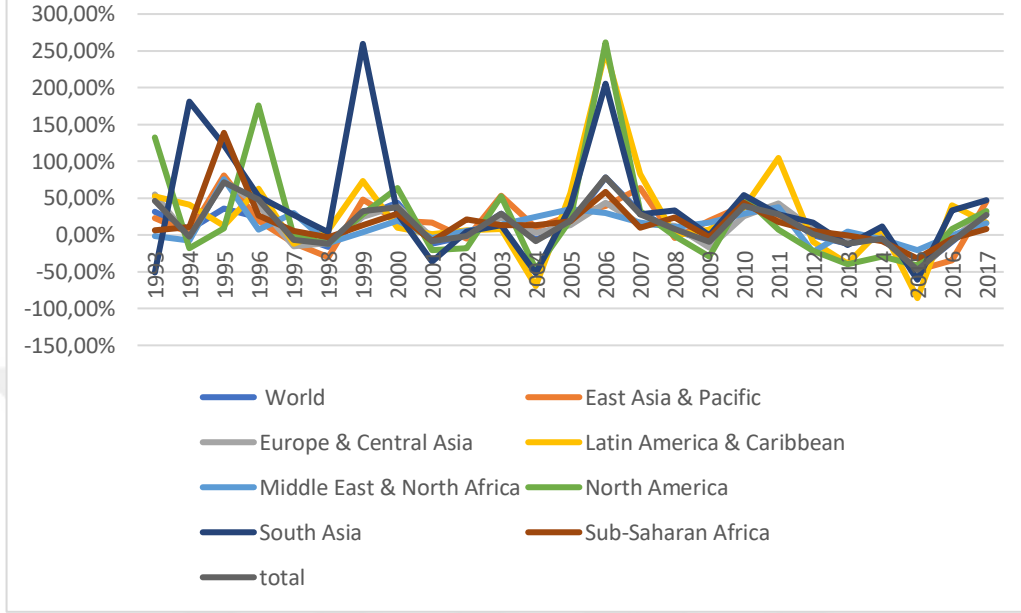
KUZEY AMERİKA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI

GÜNEY ASYA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI

SAHRAALTI AFRIKA İHRACAT BÜYÜME ORANLARI

Kaynak: DB'nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPRT-TRD-VL>

Grafikler göstermektedir ki, dış ticaret hacminin ve sermaye hareketlerinin büyüme oranının yüksek olduğu dönemlerde yani küreselleşmenin hız kazandığı dönemlerde yoksulluğun en nitel göstergelerinden biri konumunda olan kişi başına GSYİH büyüme oranı verilerinde ve temel bazı refah göstergelerindeki iyileşmeler refahın arttığına yönelik bir eğilimi göstermektedir. Ancak küreselleşmenin yaşanan küresel krizler sebebiyle yavaşladığı dönemlerde ise DYY ve ihracat büyüme oranları incelendiğinde tüm bu değerlerde dünya bazında ve daha da ayrıntılı bakıldığında bölge bazında düşüşlere paralel olarak kişi başına düşen GSYİH büyüme oranlarında da sivri düşüşler yaşandığı görülmektedir.

Tüm bu grafiksel analizlerin ışığında küreselleşmenin hızlandığı dönemlerde ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlar eliyle küreselleşme sürecinin kişi başına düşen GSYİH değerlerinde artışlar yaşanmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür. Bu da küreselleşmenin mutlak olarak gelir yoksulluğunu azaltıcı bir etkisi olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak refah göstergeleri incelendiğinde dünyada genel olarak mutlak bir iyileşme olsa dahi küreselleşme sürecine tüm bölgelerin eşit oranda entegre

olduğunu ve bu sürecin avantajlarından tüm bölgelerin eşit oranda faydalanabildiğini söylemek pek mümkün olmamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL BÜYÜME, İHRACAT VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VERİ ANALİZİ

Küreselleşme kavramı gelişimini tamamlamış bir olgu olmaktan ziyade konjonktürel dalgalanmalar halinde gelişimini özellikle 1980’li yıllardan beri sürdüren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. En genel ve net tanımıyla dünyada dış ticaret hacmi ve uluslararası sermaye hareketlerinin artış hızı olarak ifade edilen küreselleşme süreci, tarihsel gelişimi içerisinde bazı dönemlerde hız kazanmış, bazı dönemlerde ise hızını kaybettiği kırılmalar yaşanmıştır. Küreselleşme sürecinin yoksulluk üzerindeki etkilerinin ne yönde olduğunun açıklanabilmesi adına bu bölümde öncelikli olarak küreselleşmenin hızlandığı ve yavaşladığı dönemlerin hangi dönemler olduğunun belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Küreselleşmenin hızı ihracat ve DYY giriş ve çıkışlarındaki büyüme oranlarındaki değişimle analiz edilirken, küreselleşmenin yoksulluğa etkisi bu bölgelerde referans alınan yıllardaki kişi başına düşen GSYİH oranlarındaki değişimlerin incelenmesiyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Dünyanın herhangi bir noktasında ortaya çıkan krizler küreselleşme vesilesiyle sınırların ortadan kalkmasıyla dünyanın bir diğer ucunda da büyük etkiler yaşanmasına sebebiyet vermektedir. 1990 yılından 2017 yılına kadar olan 27 yıllık veriler incelendiğinde küreselleşme vesilesiyle tüm dünyayı etkisi altına alan 2008 Mortgage Krizi’nin bu sürece adeta bir dönüm noktası niteliği kazandırdığı söylenebilmektedir.

2008 yılında ABD’de ortaya çıkan kriz zamanla bir finans krizi halini almıştır. Küreselleşmenin de facto etkisi ile bu kriz hızlı bir biçimde küresel bir pozisyona ulaşmıştır. Küreselleşmenin boyutları neticesinde ülkeler arasında sınırların adeta ortadan kalkmış olması dünyanın birbirinden farklı bölgelerinde yaşanan ekonomik ve finansal krizlerin küresel bir nitelik kazanmasına yol açmış ve böylelikle de tüm dünya ekonomileri üzerinde olumsuz etkilere sebebiyet vermiştir. Küreselleşme kavramı farklı boyutları vesilesiyle ticaretin yayılmasına sebebiyet verdiği gibi aynı zamanda sermaye hareketleri üretim gibi faktörlerin de küresel bir ölçekte gerçekleşmesine yol açmaktadır. Ekonomik krizler genellikle iç talepte yaşanan daralma ve yatırımlarda yaşanan düşüşler, yüksek işsizlik vs. gibi sebeplerden dolayı refah düzeyinde meydana

gelen gerilemeler şeklinde ortaya çıkan bir durumdur. 2008 krizinin ekonomik anlamda dünyanın en etkin aktörü konumunda olan ABD’de ortaya çıkmış olması küreselleşmenin de vesilesiyle gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ekonomilere tesir etmiştir.

Bu çalışmada verilerin daha iyi analiz edilebilmesi ve tutarlı sonuçlara ulaşılabilmesi adına küreselleşme süreci iki dönem halinde açıklanmıştır. 1990-2007 yılları arasındaki süreci kapsayan dönem küreselleşmenin hızlandığı birinci dönemi ifade ederken, 2008-2017 yılları arasındaki süreç yaşanan büyük kriz sebebiyle küreselleşmenin yavaşladığı ikinci dönemi ifade etmektedir.

Aynı zamanda bölge bazlı inceleme yapılırken tablo oluşturmada kolaylık sağlayabilmek adına bölge isimlerinin Dünya Bankası’nca belirlenen kısaltmaları kullanılmıştır. EAS Doğu Asya&Pasifik Bölgesi’ni, ECS Avrupa&Orta Asya Bölgesi’ni, LCN Latin Amerika&Karayipler Bölgesi’ni, MEA Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi’ni, NAC Kuzey Amerika Bölgesi’ni, SAS Güney Asya Bölgesi’ni, SSF ise Sahra Altı Afrika Bölgesi’ni nitelerken WLD Dünya genelini nitelendirmektedir.

4.1. Birinci Dönem : 1990-2007

Özellikle 1980’li yıllarda uygulanmaya başlanan neoliberal politikalar küreselleşme sürecinin hızlanarak etkisini ve önemini her olayda hissettirmesine sebep olmuştur.

Mal, hizmet, sermaye, bilgi ve emek hareketliliğinin sınırlar ötesine akışının hızlanması süreci olarak kendisini gösteren ve mevcut pazarlara ucuz girdilerin sağlanması, yeni pazarların ortaya çıkması vb. fırsatları sunan küreselleşmenin ekonomik boyutu ticari serbestleşme ve finansal serbestleşme olmak üzere iki aşamada gerçekleşmektedir. Mal ve hizmet ticaretindeki engel ve kontrollerin ortadan kaldırılması ve serbest bir şekilde yapılan uluslararası ticaret ‘ticari serbestleşme’yi ifade ederken, ‘finansal serbestleşme’ ise finans piyasalarının bütünleşerek sermaye hareketlerinde yaşanan serbestlikleri açıklayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki aşama hem küreselleşmenin sonuçları konumunda hem de küreselleşmeyi hızlandıran faktörler konumundadır.

Ticari serbestleşmeyle birlikte ülkeler ve bölgeler arasındaki ulusal sınırların ortadan kalkması, ihracatın artmasını ve DYY hareketleri vesilesiyle de ülkelerin GSYİH büyüme oranlarındaki ciddi artışları beraberinde getirmiştir.

4.2. İkinci Dönem: 2008-2017

Dünya ekonomisinin 2007 yılından itibaren giderek küçülmesinin en önemli nedeni ABD emlak piyasasında 2007 yılı ortalarında ortaya çıkan Mortgage krizidir. Amerikan ekonomisi, dünya ekonomisine yön veren bir büyüklükte olduğu için, bu kriz dünya ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir ve dünya ekonomisi yaşanan bu kriz sonucunda küçülmeye gitmiştir. Krizin küreselleşmeyle birlikte, ortaya çıktığı bölge dahil dünya üzerindeki her bölgeye yayılmasıyla birlikte dünya ticaretinde büyük daralmalar ortaya çıkmıştır.

Yaşanan 2008 krizi sebebiyle gelişmiş ülkelerin büyüme oranlarında yaşanan düşüşler talebin azalmasına ve böylelikle de gelişmekte olan ülkelerin bulunduğu bölgelerle yapılan ihracat düzeyinin azalmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle krizle beraber daralan küresel ticaret, ihracatının önemli bir kısmını krizden büyük oranda etkilenen ülkelerle yapan bölgeleri çok fazla etkilemiştir. Küreselleşmenin yavaşladığı ikinci dönemdeki ihracat büyüme oranlarına bölge bazlı bakıldığında bu küçülme büyük dikkat çekmektedir.

4.3. 1990-2017 Yılları Arasında İhracat

Tablo 19, dünya genelinin ve bölgelerin 1990-2007 yılları arasını kapsayan birinci dönemdeki ve 2008-2017 yıllarını kapsayan ikinci dönemdeki ticaret partnerleriyle yaptıkları ihracatın artış oranlarını göstermektedir.

Tablo 19:1990-2017 Yılları Arasında Ortalama Yıllık İhracat Artışı

		1990 - 2017 ORTALAMA YILLIK İHRACAT ARTIŞI							
İHRACATÇI	DÖNEM	WLD	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF
WLD	1990-2007	16,09%	17,08%	16,37%	25,43%	18,78%	13,31%	20,23%	19,27%
WLD	2008-2017	2,48%	4,37%	1,13%	4,47%	3,35%	2,08%	6,22%	3,10%
EAS	1990-2007	12,61%	14,71%	12,80%	14,70%	12,86%	9,69%	17,08%	13,66%
EAS	2008-2017	4,27%	4,80%	2,32%	6,52%	5,08%	3,06%	9,22%	6,28%
ECS	1990-2007	15,44%	15,81%	16,38%	15,62%	15,69%	15,16%	19,29%	14,68%
ECS	2008-2017	1,87%	6,45%	0,97%	4,00%	3,65%	2,31%	5,94%	2,06%
LCN	1990-2007	15,34%	14,84%	12,48%	21,32%	13,59%	16,33%	23,34%	17,69%
LCN	2008-2017	3,87%	8,95%	1,47%	1,38%	7,55%	3,90%	13,17%	-1,09%
MEA	1990-2007	18,88%	27,31%	13,24%	27,14%	22,14%	13,99%	27,79%	33,69%
MEA	2008-2017	-3,06%	-5,33%	-3,07%	1,32%	-0,89%	-5,04%	-1,23%	-2,08%
NAC	1990-2007	7,04%	6,13%	6,73%	9,28%	7,37%	7,73%	13,73%	8,60%
NAC	2008-2017	2,91%	4,58%	1,80%	5,69%	3,30%	1,30%	4,77%	1,60%
SAS	1990-2007	14,03%	15,44%	16,09%	25,20%	19,90%	13,72%	19,75%	23,55%
SAS	2008-2017	6,99%	8,69%	4,88%	13,94%	6,65%	6,63%	9,23%	8,56%
SSF	1990-2007	19,08%	23,62%	19,76%	38,84%	15,72%	43,95%	54,92%	23,49%
SSF	2008-2017	2,32%	4,12%	3,34%	7,90%	6,37%	-6,48%	14,87%	4,96%

Kaynak:DB'nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur.
<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPERT-TRD-VL>

4.3.1. Dünya İhracatındaki Değişim

Küreselleşmenin hız kazandığı birinci dönem ihracat oranları incelendiğinde Tablo 19'da dünyada genel olarak ihracatın %25.43'lük büyüme oranıyla en çok Latin Amerika&Karayipler Bölgesi'ne yapılan ihracat olduğu görülmektedir. Latin Amerika&Karayipler Bölgesi'ni %20.23 ile Güney Asya takip etmektedir. Dünya ihracatından en az pay alan bölge ise %13.31'lik büyüme oranı ile Kuzey Amerika Bölgesi olmuştur.

İkinci dönemde yaşanan talep yetersizlikleri ülkelerin ihracatlarını azaltmış, bu da bir nevi küreselleşmenin yavaşlamasına sebebiyet veren bir lokomotif etkisi göstermiştir. Tablo 19'da ihracat büyüme oranlarında yaşanan ciddi düşüşler çok net görülmektedir. Dünyanın toplam ihracatı %16.09 seviyesinde bir büyüme oranından yaklaşık %14 daralarak %2.48 seviyesinde ancak büyüyebilmiştir. Dünya ihracatında yaşanan daralmadan en çok etkilenen ise %20.96'lık bir büyüme farkıyla Latin Amerika bölgesi olmuştur.

Tablo 20: Dünya İhracat Büyüme Oranları

PARTNER	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF	WLD
1990								
1991	54.00%	24.18%	209.43%	57.33%	30.59%	24.51%	36.09%	38.61%
1992	27.02%	38.01%	27.99%	27.17%	17.83%	23.01%	34.63%	29.23%
1993	24.64%	9.10%	16.15%	11.60%	22.90%	29.74%	17.06%	16.58%
1994	27.09%	44.74%	30.05%	26.12%	22.73%	24.33%	26.17%	33.10%
1995	24.62%	32.83%	12.47%	16.13%	12.76%	37.02%	35.40%	24.78%
1996	5.26%	7.73%	9.92%	6.14%	7.37%	3.16%	2.45%	7.02%
1997	7.42%	3.23%	19.46%	8.09%	12.31%	2.60%	3.25%	7.04%
1998	-18.72%	3.56%	3.64%	5.01%	4.32%	-0.85%	6.11%	-1.36%
1999	9.32%	6.89%	-5.97%	-5.50%	10.80%	10.94%	-8.63%	6.72%
2000	38.55%	15.66%	37.12%	57.49%	36.15%	44.09%	59.57%	28.25%
2001	-4.31%	-0.37%	-3.65%	7.37%	-6.18%	-6.72%	5.13%	-2.46%
2002	8.58%	5.50%	-6.83%	9.58%	3.54%	13.28%	5.60%	5.23%
2003	20.55%	20.79%	4.50%	16.61%	8.14%	26.40%	20.67%	16.86%
2004	22.40%	21.45%	21.20%	24.16%	15.10%	31.84%	21.89%	20.59%
2005	13.05%	11.08%	17.99%	16.12%	10.77%	26.47%	17.65%	12.38%
2006	15.71%	16.52%	21.14%	13.06%	12.41%	24.22%	23.66%	15.83%
2007	15.19%	17.44%	17.64%	22.78%	4.77%	29.82%	20.83%	15.06%
2008	13.66%	14.58%	23.24%	28.31%	5.51%	23.29%	22.68%	14.31%
2009	-14.77%	-25.38%	-22.60%	-14.53%	-23.76%	-11.04%	-14.93%	-21.41%
2010	30.57%	14.78%	31.58%	12.34%	21.13%	32.00%	20.75%	20.94%
2011	20.45%	18.37%	23.11%	13.23%	13.74%	21.14%	25.37%	18.40%
2012	3.95%	-4.49%	4.80%	9.26%	3.37%	1.67%	1.11%	0.63%
2013	5.03%	3.39%	0.10%	7.12%	0.84%	-4.15%	4.50%	3.28%
2014	-0.04%	-1.19%	-2.12%	3.08%	4.48%	2.88%	0.64%	0.36%
2015	-11.53%	-15.32%	-11.85%	-11.97%	-4.05%	-9.35%	-18.65%	-11.98%
2016	-3.55%	-0.54%	-7.66%	-6.80%	-2.97%	-0.89%	-12.93%	-2.97%
2017	-0.11%	7.10%	6.14%	-6.58%	2.49%	6.69%	2.46%	3.26%

Kaynak:DB'nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur.
<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPRT-TRD-VL>

4.3.2. Doğu Asya&Pasifik Bölgesi İhracatındaki Değişim

Tablo19 incelendiğinde birinci dönemde Doğu Asya&Pasifik Bölgesi'nin yaptığı ihracatta en çok büyümenin %17.08'lik bir oranla Güney Asya Bölgesi'nde yaşandığı görülmektedir. Bunun sebebi Asya ülkelerinin çoğunlukla ticaret hareketlerini kendi içlerinde gerçekleştiriyor olmalarıdır. Veriler incelendiğinde Güney Asya Bölgesi'ni %14.71'lik bir büyüme ile Doğu Asya&Pasifik Bölgesi'nin kendisinin izliyor olduğu bu savı desteklemektedir.

İkinci döneme gelindiğinde ise bu bölgenin tüm bölgelerle yapmış olduğu ihracatta bir küçülme göze çarpmaktadır. Kriz etkisiyle azalan talep ihracatçı olma özelliği ile ön plana çıkan bu bölgede dahi büyük oranlı ihracat daralmalarına sebebiyet vermiştir.

Doğu Asya&Pasifik Bölgesi'nin dünya geneline yapmış olduğu ihracattaki büyüme oranı ikinci dönemde %4.27'ye gerilemiş, iki dönem arasında yaklaşık olarak %8'lik bir fark oluşmuştur. İki dönem arasındaki en büyük büyüme farkı ise -%10.48- bu bölgenin Avrupa&Orta Asya Bölgesi'ne yaptığı ihracatta ortaya çıkmıştır.

Tablo 21: Doğu Asya&Pasifik İhracat Büyüme Oranları

PARTNER	WLD	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF	TOPLAM
1990									
1991	10.99%	15.46%	10.05%	30.54%	23.54%	2.34%	1.00%	33.13%	11.03%
1992	23.56%	36.97%	17.34%	36.62%	25.64%	12.39%	19.48%	16.59%	25.01%
1993	26.55%	30.01%	19.75%	25.39%	5.33%	32.77%	30.75%	23.63%	27.51%
1994	15.92%	22.85%	6.90%	18.01%	-3.89%	13.94%	11.47%	7.79%	16.20%
1995	17.30%	21.71%	19.39%	10.68%	9.87%	8.08%	25.36%	15.58%	17.06%
1996	2.07%	4.07%	1.00%	0.49%	5.97%	-0.72%	0.77%	-9.63%	2.12%
1997	5.63%	3.19%	8.51%	14.03%	4.15%	7.51%	1.66%	4.82%	5.44%
1998	-6.05%	-18.53%	7.75%	1.55%	13.06%	3.60%	8.42%	4.29%	-6.60%
1999	5.72%	9.79%	5.35%	-7.24%	-5.62%	8.41%	3.03%	-6.26%	7.08%
2000	19.83%	27.09%	12.13%	20.11%	15.92%	15.44%	12.91%	13.52%	20.17%
2001	-8.20%	-5.97%	-8.92%	-8.43%	5.19%	-10.77%	-4.65%	6.31%	-7.34%
2002	7.89%	10.91%	4.20%	-3.55%	12.09%	6.06%	9.10%	4.78%	8.00%
2003	19.09%	23.31%	26.08%	4.09%	16.30%	6.94%	31.41%	22.41%	19.17%
2004	24.45%	24.93%	25.94%	33.20%	23.82%	18.43%	33.85%	40.47%	24.23%
2005	14.84%	14.25%	16.86%	27.23%	18.68%	12.55%	28.35%	19.99%	15.24%
2006	17.27%	15.53%	20.70%	34.80%	23.25%	14.49%	28.98%	27.72%	17.59%
2007	15.93%	15.21%	21.77%	28.24%	35.99%	5.87%	32.38%	26.61%	16.39%
2008	14.11%	14.67%	14.44%	31.90%	32.99%	2.28%	27.81%	28.74%	14.42%
2009	-17.66%	-14.67%	-24.64%	-21.11%	-17.39%	-19.61%	-9.66%	-13.57%	-17.66%
2010	30.30%	31.72%	26.46%	45.89%	17.67%	25.28%	38.70%	28.17%	29.86%
2011	17.27%	19.36%	14.44%	22.41%	16.80%	10.28%	20.94%	25.47%	17.33%
2012	2.83%	5.17%	-6.02%	3.09%	10.28%	7.22%	-5.42%	2.13%	3.18%
2013	2.70%	3.69%	-0.61%	-2.81%	2.29%	2.05%	-2.05%	6.03%	2.24%
2014	2.23%	-0.29%	5.36%	-1.09%	14.73%	5.77%	8.98%	9.53%	2.64%
2015	-6.79%	-8.88%	-8.56%	-7.01%	-6.54%	1.13%	1.51%	-6.88%	-6.69%
2016	-3.60%	-4.00%	2.33%	-10.88%	-11.58%	-2.82%	0.77%	-15.86%	-3.62%
2017	1.31%	1.20%	-0.01%	4.79%	-8.46%	-1.04%	10.58%	-0.92%	0.67%

Kaynak:DB'nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur.

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPERT-TRD-VL>

4.3.3. Avrupa&Orta Asya Bölgesi İhracatındaki Değişim

Küreselleşmenin hızlandığı birinci dönemde Tablo19'dan da görüldüğü gibi Avrupa&Orta Asya Bölgesi'nin yaptığı ihracatın en büyük kısmı Güney Asya Bölgesi'ne gitmiştir. Bu bölgede yaşanan %19.29'luk büyümeyi %16.38 ile Avrupa&Orta Asya Bölgesi'nin kendisi takip etmektedir. Bu, Avrupa ve Asya bölgelerinde bulunan ülkelerin ihracat hareketlerini genellikle kendi içlerinde yoğunlaştırmalarından kaynaklanmaktadır. Bölgenin dünya geneline yapmış olduğu toplam ihracat büyüme oranı ise %15.44 seviyesindedir.

İkinci dönem verileri incelendiğinde ihracat büyüme oranlarında yaşanan ciddi daralmalar göze çarpmaktadır. Yaşanan emlak krizinden Amerikan ekonomisinin dünya ekonomisine yöne veren bir büyüklükte olması sebebiyle gelişmiş ülkeler çok daha fazla etkilenmiş, bu sebeple Avrupa&Orta Asya Bölgesi en çok zararı gören bölgelerin başında gelmiştir. Kriz AB ülkelerinin borç kriziyle sarsılmasına yol açmıştır. Küreselleşmenin yavaşladığı ikinci dönemde Avrupa&Orta Asya Bölgesi'nin dünya geneline yapmış olduğu ihracat yalnızca %1.87 oranında büyürken, en büyük daralma kendi bölgesine yaptığı ihracatta etkili olmuştur. İkinci dönemde bölge içerisinde yapılan ihracatın neredeyse hiç artmaması -%0.97- AB ülkelerinde yaşanan borç krizleri sonucu daralan dış talebin en büyük göstergesi olmaktadır.

Tablo 22: Avrupa&Orta Asya İhracat Büyüme Oranları

PARTNER	WLD	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF	TOPLAM
1990									
1991	-0.87%	-0.23%	-0.39%	8.22%	6.04%	-11.24%	-7.53%	-7.59%	-1.01%
1992	47.65%	30.78%	52.11%	39.65%	37.58%	39.62%	39.21%	41.54%	48.30%
1993	14.27%	48.23%	9.45%	27.28%	20.21%	46.20%	49.98%	23.53%	16.04%
1994	62.33%	65.90%	63.20%	71.22%	69.74%	60.46%	59.63%	56.23%	63.53%
1995	23.15%	26.01%	25.34%	17.30%	11.84%	11.25%	29.21%	28.03%	23.37%
1996	8.76%	12.64%	9.12%	10.35%	5.86%	10.62%	9.55%	1.85%	9.33%
1997	1.20%	-3.34%	1.30%	11.02%	7.51%	10.35%	-9.53%	-2.82%	1.96%
1998	2.06%	-21.01%	3.18%	8.22%	0.14%	9.86%	-15.02%	9.78%	1.62%
1999	7.44%	6.03%	15.25%	-7.89%	0.97%	11.58%	34.13%	-7.89%	12.78%
2000	7.49%	16.03%	7.90%	4.40%	5.59%	15.23%	11.71%	6.98%	8.96%
2001	1.04%	1.63%	0.46%	1.12%	6.63%	-0.50%	-8.47%	4.91%	0.68%
2002	7.08%	8.01%	7.29%	-4.92%	8.83%	7.88%	16.32%	4.92%	7.22%
2003	18.97%	19.50%	21.20%	6.21%	18.96%	10.72%	26.43%	21.26%	19.70%
2004	21.05%	20.74%	21.59%	20.11%	23.72%	13.19%	29.90%	17.15%	20.83%
2005	9.68%	6.67%	9.77%	13.50%	14.21%	7.23%	24.24%	15.29%	9.76%
2006	14.56%	13.13%	15.46%	18.19%	8.66%	10.25%	15.71%	15.98%	14.63%
2007	16.60%	18.08%	16.29%	21.52%	20.26%	5.04%	22.53%	20.40%	15.87%
2008	14.15%	16.17%	13.80%	21.92%	29.19%	6.03%	22.56%	20.91%	14.36%
2009	-24.31%	-13.61%	-25.62%	-26.01%	-17.35%	-22.43%	-14.71%	-17.92%	-23.98%
2010	14.07%	25.89%	11.33%	28.98%	9.12%	14.54%	14.17%	11.94%	12.96%
2011	18.73%	24.54%	18.15%	23.30%	11.08%	14.23%	19.31%	27.50%	18.35%
2012	-2.03%	5.48%	-4.73%	5.86%	9.63%	1.79%	30.01%	-4.09%	-2.02%
2013	4.75%	12.98%	4.04%	1.42%	6.35%	1.51%	-7.49%	5.41%	4.63%
2014	-0.93%	-2.91%	-0.71%	-6.33%	-0.48%	4.78%	-8.58%	-2.73%	-0.83%
2015	-14.38%	-13.66%	-15.90%	-12.10%	-10.82%	-2.17%	-6.31%	-16.87%	-14.21%
2016	-1.98%	-2.54%	-0.30%	-5.51%	-3.76%	-1.15%	-6.32%	-11.85%	-1.18%
2017	10.64%	12.19%	9.70%	8.52%	3.57%	5.99%	16.75%	8.26%	9.37%

Kaynak:DB'nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur.

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPRT-TRD-VL>

4.3.4. Latin Amerika Bölgesi İhracatındaki Değişim

Latin Amerika Bölgesi verileri incelendiğinde birinci dönemde yapılan ihracatın %23.34 oranındaki büyüme ile en çok Güney Asya Bölgesi'nde etkili olduğu çarpılmaktadır. Bölgenin yine kendi bölgesi içerisinde yer alan ülkelere yaptığı ihracatın büyüme oranı ise %21.32'dir. Yapılan ihracatın dünya içerisindeki artış oranı ise %15.34'dür.

İkinci döneme gelindiğinde yaşanan krizin etkileri bu bölgede de kendisini göstermektedir. Genel olarak tüm bölgelere yapılan ihracatın büyüme oranlarında büyük miktarda düşüşler meydana gelmiştir. En ciddi daralma ise %20 civarında bir büyüme farkı ile bölgenin kendi içerisindeki ülkelere yaptığı ihracatta ortaya çıkmıştır. Latin Amerika&Karayipler Bölgesi'nin dünya geneline yaptığı toplam ihracat büyüme oranı ise yalnızca %3.87 oranında büyüyerek, bir önceki dönemle arasında yaklaşık olarak %12'lik bir büyüme farkının yaşanmasına sebep olmuştur. İkinci dönemde en fazla büyüme oranının yaşandığı bölge ise %13.17 ile Güney Asya Bölgesi olmuştur. Yaklaşık %6'lık bir büyüme farkı ile süreçten nitekim daha az etkilenen bölge ise Doğu Asya&Pasifik Bölgesi'dir.

Tablo 23:Latin Amerika&Karayipler İhracat Büyüme Oranları

PARTNER	WLD	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF	TOPLAM
1990									
1991	21.23%	12.84%	13.96%	65.43%	3.90%	14.07%	-3.21%	16.44%	19.15%
1992	34.66%	5.07%	10.23%	40.94%	7.70%	66.32%	-0.80%	20.62%	38.30%
1993	17.67%	8.46%	6.58%	49.13%	29.57%	15.54%	29.32%	0.24%	18.48%
1994	36.74%	32.62%	32.84%	46.07%	-1.79%	34.61%	172.88%	37.03%	36.05%
1995	22.55%	32.12%	20.18%	22.77%	36.78%	21.80%	-7.07%	20.76%	22.63%
1996	14.71%	3.53%	2.60%	9.57%	16.39%	21.32%	-11.67%	6.15%	13.60%
1997	11.79%	2.72%	5.71%	17.71%	12.57%	12.40%	9.10%	13.27%	11.62%
1998	-3.21%	-27.53%	-1.58%	-2.70%	-1.75%	2.34%	21.68%	-5.21%	-1.68%
1999	7.46%	5.72%	12.46%	-16.17%	-15.37%	18.75%	13.73%	-19.06%	8.77%
2000	20.30%	18.34%	3.62%	26.04%	6.51%	22.69%	0.12%	8.08%	19.66%
2001	-2.27%	6.03%	1.86%	1.08%	27.45%	-7.05%	29.45%	31.99%	-2.97%
2002	0.93%	7.29%	2.27%	-12.96%	8.81%	2.97%	21.76%	13.99%	0.56%
2003	10.01%	34.29%	18.91%	12.94%	10.75%	5.04%	-0.31%	4.23%	10.16%
2004	24.67%	25.17%	21.67%	33.77%	31.08%	22.34%	28.18%	50.04%	24.67%
2005	20.88%	30.19%	17.82%	29.02%	20.69%	14.24%	37.72%	51.20%	19.13%
2006	19.81%	23.38%	28.64%	25.54%	21.99%	15.57%	32.15%	30.89%	20.42%
2007	2.80%	32.08%	14.36%	14.29%	15.75%	-5.35%	23.83%	20.02%	5.76%
2008	25.59%	14.21%	21.42%	27.89%	33.94%	15.10%	-3.34%	15.49%	18.97%
2009	-21.29%	0.49%	-27.56%	-27.57%	-11.28%	-26.55%	33.84%	-21.94%	-23.21%
2010	26.87%	40.15%	23.13%	27.40%	32.44%	26.61%	15.11%	3.58%	27.78%
2011	23.46%	26.76%	26.43%	22.31%	26.86%	18.42%	9.81%	32.41%	22.04%
2012	1.64%	-0.55%	-5.93%	-0.90%	-2.40%	4.37%	49.21%	-0.14%	1.05%
2013	-0.51%	4.62%	-5.53%	0.93%	-0.98%	1.01%	-1.44%	-14.85%	0.28%
2014	-9.67%	-4.80%	-3.82%	-9.84%	-4.55%	3.37%	10.79%	-11.38%	-1.97%
2015	-12.06%	-13.79%	-16.93%	-17.82%	-15.40%	-6.21%	-20.24%	-12.68%	-11.69%
2016	-3.87%	2.52%	-2.39%	-11.66%	3.89%	-3.61%	-1.82%	-2.55%	-3.71%
2017	8.58%	19.88%	5.85%	3.09%	12.98%	6.45%	39.74%	1.16%	8.71%

Kaynak:DB'nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur.

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPRT-TRD-VL>

4.3.5. Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi İhracatındaki Değişim

Tablo 19'daki birinci dönem verileri incelendiğinde Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi'nin dünya geneline yaptığı toplam ihracatta yaşanan büyümenin %18.88 seviyesinde olduğu görülmektedir. Yaşanan kriz ile birlikte bu büyüme oranı ikinci dönemde negatif bir değer almış, ihracatta %3.06 oranında bir küçülme yaşanmıştır. 1990-2007 yılları arasında hızlanan küreselleşme ile bölgenin Sahra Altı Afrika Bölgesi'ne yaptığı ihracat dönemsel olarak bu bölgede %33.69'luk bir ihracat büyüme oranının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Fakat yaşanan krizin tüm dünyayı etkisi altına alması ve dış talepte büyük daralmalara sebebiyet vermesiyle 2008-2017 yılları arasında küreselleşmenin hız kaybetmesi sonucunda bu bölgeye yapılan ihracat da negatif bir değer olarak %2.08 seviyesinde küçülmüştür. Tablo 19'daki veriler

incelendiğinde iki dönem arasındaki ihracat büyüme oranı farkının en az Latin Amerika&Karayipler Bölgesi'nde olduğu görülmektedir.

Tablo 24:Orta Doğu&Kuzey Afrika İhracat Büyüme Oranları

PARTNER	WLD	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF	TOPLAM
1990									
1991									
1992									
1993	-7.97%	-10.85%	-2.20%	47.32%	30.14%	-23.25%	-1.03%	150.98%	-5.28%
1994	4.79%	79.31%	2.00%	-42.43%	-6.21%	0.19%	20.05%	-26.01%	10.61%
1995	39.90%	48.37%	39.13%	168.28%	22.21%	72.41%	56.12%	98.46%	47.91%
1996	10.14%	-19.15%	6.24%	42.45%	-6.97%	12.19%	-14.02%	13.44%	1.03%
1997	-27.44%	5.85%	5.42%	33.10%	-18.85%	-40.58%	2.11%	3.28%	-7.67%
1998	38.80%	-33.99%	-17.85%	-1.60%	70.86%	5.66%	23.55%	17.04%	-9.72%
1999	46.90%	160.85%	51.83%	16.69%	6.12%	94.13%	38.11%	47.43%	69.14%
2000	61.84%	20.33%	10.96%	39.54%	71.14%	-15.07%	46.85%	10.75%	13.39%
2001	-2.23%	13.02%	26.62%	-13.18%	39.43%	-6.79%	8.57%	23.35%	17.65%
2002	13.16%	19.92%	7.16%	-5.72%	32.76%	7.02%	32.70%	21.41%	14.36%
2003	21.40%	8.72%	10.73%	18.58%	5.65%	18.65%	8.75%	18.18%	10.58%
2004	29.42%	47.85%	12.78%	34.29%	32.17%	26.07%	105.05%	45.75%	29.84%
2005	19.64%	49.30%	14.82%	33.00%	9.33%	17.82%	31.78%	22.04%	25.14%
2006	28.05%	18.94%	12.89%	-8.47%	28.71%	24.76%	23.55%	24.57%	18.87%
2007	6.74%	1.23%	18.05%	45.20%	15.69%	16.58%	34.68%	34.63%	13.62%
2008	34.58%	24.86%	34.48%	34.29%	36.93%	9.87%	38.63%	13.36%	28.58%
2009	-30.69%	-47.62%	-32.10%	-39.37%	-3.43%	-32.72%	-11.87%	0.26%	-30.03%
2010	44.98%	49.32%	35.89%	55.55%	20.01%	20.71%	68.67%	20.34%	36.35%
2011	32.65%	36.82%	-0.52%	31.84%	5.96%	10.73%	26.42%	32.95%	14.93%
2012	-6.78%	-8.17%	4.76%	0.26%	23.52%	-8.96%	-9.01%	13.32%	1.80%
2013	10.61%	13.30%	-2.01%	-6.94%	20.10%	-16.62%	-7.64%	4.22%	4.94%
2014	-4.75%	16.07%	-1.52%	0.82%	2.00%	-4.03%	-2.18%	8.43%	4.26%
2015	-29.67%	-39.14%	-24.83%	-32.41%	-28.50%	-10.53%	-29.98%	-41.05%	-30.34%
2016	-8.58%	-18.92%	-4.08%	-6.10%	-13.15%	10.14%	-5.75%	-2.88%	-9.30%
2017	-72.90%	-79.86%	-40.77%	-24.74%	-72.38%	-28.93%	-79.62%	-69.76%	-60.65%

Kaynak:DB'nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur.
<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPRT-TRD-VL>

4.3.6. Kuzey Amerika Bölgesi İhracatındaki Değişim

Tablo 19'da küreselleşmenin hızlandığı birinci dönem ihracat büyüme oranlarına bakıldığında bu bölgenin dünya geneline yaptığı toplam ihracatta %7.04'lük bir artış olduğu görülmektedir. Bölge bazlı incelendiğinde ise en fazla büyümenin %13.73 ile Güney Asya Bölgesi'ne yapılan ihracatta ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bölgenin kendi içerisindeki ülkeler ile yaptığı ihracatın büyüme oranı %7.73 ile dördüncü sıradır. Yaşanan emlak krizi ile düşen toplam talep ABD'nin de içinde bulunduğu Kuzey Amerika Bölgesi'nin kendi içerisinde yaptığı ihracatta bir önceki döneme göre yaklaşık olarak %6'lık bir büyüme farkının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Tablo 25: Kuzey Amerika İhracat Büyüme Oranları

PARTNER	WLD	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF	TOPLAM
1990									
1991									
1992	6.10%	3.86%	3.58%	19.94%	7.71%	7.53%	1.60%	11.96%	7.31%
1993	4.74%	4.56%	-3.08%	3.45%	0.96%	11.67%	15.81%	-6.27%	5.02%
1994	11.37%	13.76%	1.51%	18.40%	-1.59%	15.34%	-12.94%	-7.44%	11.47%
1995	14.07%	24.33%	15.00%	4.46%	6.54%	10.89%	41.84%	23.05%	13.94%
1996	6.58%	4.58%	8.11%	13.41%	10.89%	5.84%	2.15%	12.77%	7.16%
1997	9.52%	1.89%	6.58%	22.85%	7.87%	11.35%	7.64%	2.78%	9.53%
1998	-0.94%	-15.59%	4.10%	5.38%	4.50%	2.77%	-10.61%	8.82%	-0.75%
1999	4.08%	2.93%	11.01%	-0.33%	-9.36%	9.77%	-3.27%	-19.23%	5.98%
2000	13.71%	15.76%	8.18%	19.84%	-3.46%	14.03%	1.48%	6.07%	13.44%
2001	-6.52%	-8.30%	-3.35%	-6.25%	0.45%	-7.13%	4.75%	16.35%	-6.08%
2002	-4.49%	-2.19%	-9.42%	-6.96%	-3.52%	-2.45%	8.86%	-13.12%	-4.60%
2003	5.43%	8.19%	7.12%	0.41%	-1.18%	5.84%	21.98%	15.53%	5.63%
2004	13.55%	10.10%	12.12%	15.83%	22.74%	13.49%	32.04%	21.60%	13.35%
2005	11.45%	7.75%	10.23%	12.28%	28.19%	12.32%	19.76%	23.87%	11.64%
2006	12.97%	17.03%	17.81%	16.15%	25.26%	6.38%	34.89%	20.68%	13.07%
2007	11.03%	9.44%	18.21%	9.57%	21.85%	6.07%	53.68%	20.11%	10.90%
2008	10.94%	9.50%	12.90%	18.56%	21.92%	6.00%	7.96%	27.25%	11.02%
2009	-21.85%	-14.69%	-21.60%	-17.94%	-19.13%	-28.18%	-7.70%	-20.51%	-21.71%
2010	21.34%	26.72%	13.42%	26.68%	9.88%	22.01%	17.95%	15.40%	21.29%
2011	16.07%	15.77%	14.71%	21.97%	16.48%	13.78%	16.62%	22.62%	16.20%
2012	3.46%	3.31%	-1.51%	8.55%	13.37%	2.90%	-8.58%	6.02%	3.50%
2013	1.76%	2.62%	-1.94%	2.46%	4.81%	2.50%	0.68%	5.95%	1.80%
2014	2.99%	0.62%	2.36%	3.34%	3.42%	4.75%	-0.27%	7.71%	3.05%
2015	-8.80%	-6.63%	-5.30%	-8.58%	-6.79%	-12.27%	1.48%	-28.20%	-8.84%
2016	-3.72%	-1.91%	-0.20%	-5.84%	-5.46%	-5.17%	2.02%	-24.80%	-3.80%
2017	6.89%	10.46%	5.16%	7.71%	-5.49%	6.73%	17.51%	4.57%	7.05%

Kaynak:DB'nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur.

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPERT-TRD-VL>

4.3.7. Güney Asya Bölgesi İhracatındaki Değişim

Tablo 19'da ihracatçı konumunda olan Güney Asya Bölgesi'nin dünya geneline ve bölgelere yaptığı ihracatın dönemler itibariyle büyüme oranları gösterilmiştir. Tablodaki veriler incelendiğinde birinci dönem olarak nitelendirilen 1990-2007 döneminde Güney Asya'nın dünyaya yaptığı ihracatın %14.03'lük bir büyüme gösterdiği görülmektedir. Bölge bazlı inceleme yapıldığında ise Güney Asya'nın yaptığı ihracatın %25.20'lik bir büyüme oranı ile en etkin olduğu bölgenin Latin Amerika&Karayipler Bölgesi olduğu anlaşılmaktadır. İkinci döneme gelindiğinde Güney Asya'nın yaptığı ihracat dünya genelinde yalnızca %6.99 oranında büyüyerek bir önceki döneme göre %7.04 oranında bir daralmaya sebep olmuştur. Yaşanan kriz sebebiyle Güney Asya Bölgesi'nin azalan ihracat hareketlerinden en az etkilenen bölge

ise %6.75’lik büyüme farkı ile Doğu Asya&Pasifik Bölgesi olurken en fazla etkilenen bölge ise %14.99’luk bir büyüme farkıyla Sahra Altı Afrika Bölgesi olmuştur.

Tablo 26: Güney Asya İhracat Büyüme Oranları

PARTNER	WLD	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF	TOPLAM
1990									
1991	0.79%	7.24%	32.77%	31.60%	36.21%	10.05%	9.51%	29.13%	19.45%
1992	16.36%	15.96%	33.40%	39.26%	17.48%	35.08%	28.21%	36.73%	27.62%
1993	9.14%	21.28%	2.44%	25.05%	15.35%	7.36%	13.95%	9.02%	10.09%
1994	18.51%	17.61%	21.71%	35.38%	1.38%	20.91%	34.00%	30.12%	19.10%
1995	8.26%	17.46%	7.61%	-10.44%	4.81%	-4.28%	23.92%	65.30%	9.03%
1996	5.44%	3.64%	0.56%	29.92%	9.38%	14.95%	-0.45%	-8.08%	5.15%
1997	4.90%	-3.48%	7.22%	46.34%	14.32%	5.98%	-5.52%	15.25%	5.15%
1998	-0.07%	-19.68%	-0.51%	-12.14%	8.56%	15.15%	17.38%	8.63%	0.74%
1999	8.33%	24.80%	13.09%	15.88%	14.27%	10.89%	-6.03%	-9.01%	12.76%
2000	28.23%	18.25%	26.86%	34.82%	17.20%	33.38%	22.53%	15.52%	25.21%
2001	0.17%	1.24%	-2.97%	14.88%	10.17%	-9.51%	-0.37%	21.61%	-1.25%
2002	11.58%	21.49%	8.00%	11.97%	18.14%	13.35%	18.82%	14.92%	14.16%
2003	38.12%	36.89%	41.88%	15.85%	55.72%	26.23%	97.21%	37.65%	40.42%
2004	22.88%	27.45%	22.25%	42.62%	31.03%	12.85%	13.34%	32.11%	22.58%
2005	29.21%	39.51%	23.83%	54.46%	25.88%	24.70%	36.26%	34.85%	29.55%
2006	18.77%	18.03%	15.20%	36.21%	29.65%	11.98%	10.77%	39.37%	18.69%
2007	17.94%	14.76%	20.25%	16.68%	28.75%	4.14%	22.21%	27.17%	17.66%
2008	22.49%	24.02%	19.20%	52.16%	30.78%	4.85%	27.38%	21.49%	21.42%
2009	-3.59%	-3.50%	-7.59%	-28.53%	8.20%	-8.80%	-18.48%	-13.98%	-5.70%
2010	23.87%	37.89%	17.79%	81.65%	15.40%	20.90%	38.29%	34.96%	26.19%
2011	33.90%	25.32%	31.53%	39.82%	24.55%	31.01%	21.40%	34.74%	28.39%
2012	-3.57%	-3.22%	-8.34%	11.47%	8.17%	8.71%	1.26%	9.34%	0.95%
2013	13.65%	12.61%	13.95%	-2.78%	9.13%	10.24%	12.47%	28.90%	12.22%
2014	-10.72%	-15.18%	-19.05%	5.11%	-4.67%	-8.84%	11.36%	1.91%	-9.39%
2015	-7.08%	-11.42%	10.88%	-25.45%	-19.98%	9.35%	-9.38%	-25.67%	-7.12%
2016	-11.26%	-7.25%	-20.54%	-9.17%	-6.42%	-10.32%	-5.20%	-14.47%	-11.45%
2017	12.24%	27.66%	11.01%	15.16%	1.39%	9.16%	13.21%	8.37%	12.69%

Kaynak:DB’nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur.
<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPR-T-TRD-VL>

4.3.8. Sahra Altı Afrika Bölgesi İhracatındaki Değişim

Tablo 19’da yer alan verilere göre 1990-2007 yılları arasını kapsayan birinci dönemde küreselleşmenin hız kazanması vesilesiyle Sahra Altı Afrika bölgesinin diğer bölgelerle yaptığı ihracatta büyük oranda büyümeler gerçekleşmiştir. Sahra Altı Afrika Bölgesi’nde bulunan az gelişmiş ülkelerin ihracatı genel olarak doğal kaynakları üzerine kuruludur. İhracatın, bölgede çoğunlukla finansal serbestlik neticesinde bölgeye yatırımlarını yönlendiren yabancı yatırımcılarca üretimin iç talebe yönelik olmak yerine tamamen ihracat üzerine odaklanıyor olmasından kaynaklı olarak kişi başına düşen GSYİH ile hiçbir alakası yoktur. Ucuz hammadde tedarikçisi konumunda olan bu bölgenin dünya genelinde yaptığı toplam ihracatında %19.08’lik bir büyüme

gerçekleşirken bu büyümeden en fazla payı -%54.92- Güney Asya Bölgesi ile yaptığı ihracat hareketleri oluşturmaktadır. Güney Asya Bölgesi'ni %43.95'lik yüksek bir büyüme oranı ile Kuzey Amerika takip etmekteyken en az büyüme ise %15.72 ile Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi'ne yaptığı ihracatla gerçekleşmiştir. İkinci döneme gelindiğinde ise diğer tüm bölgelerde olduğu gibi bu bölgede de dünya genelinde ve bölge bazında yapılan ihracat incelendiğinde istisnasız hepsinin büyüme oranlarında bir düşüş olduğu göze çarpmaktadır. Burada esas dikkati çeken ise Sahra Altı Afrika Bölgesi'nin Kuzey Amerika'ya yaptığı ihracatın artış oranının -%6.48 ile negatif bir değere ulaşmış olmasıdır. En az değişim ise %9.35'lik bir büyüme farkıyla Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi'ne yapılan ihracatta yaşanmıştır.

Tablo 27: Sahra Altı Afrika İhracat Büyüme Oranları

PARTNER	WLD	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF	TOPLAM
1990									
1991									
1992									
1993	31.22%	22.45%	54.99%	52.09%	-1.94%	132.26%	-51.00%	6.34%	46.14%
1994	7.29%	2.94%	-3.97%	41.39%	-7.79%	-17.85%	180.92%	10.46%	-2.28%
1995	36.13%	80.80%	73.69%	12.67%	75.66%	9.33%	122.25%	138.67%	71.29%
1996	24.00%	19.61%	40.26%	63.08%	7.13%	176.27%	52.42%	26.07%	47.92%
1997	0.61%	-11.39%	-15.82%	-11.61%	29.44%	-1.37%	27.30%	5.21%	-7.06%
1998	-16.24%	-30.52%	-11.13%	6.68%	-11.02%	-12.28%	3.98%	-3.46%	-11.80%
1999	25.16%	47.77%	24.67%	73.00%	3.75%	27.81%	259.53%	13.58%	32.31%
2000	44.10%	19.05%	39.59%	10.06%	18.95%	63.29%	28.52%	29.33%	37.78%
2001	-11.65%	16.34%	-3.02%	1.22%	-3.75%	-20.37%	-36.73%	-8.88%	-8.27%
2002	-1.16%	-5.09%	-1.58%	6.34%	5.67%	-18.18%	4.48%	21.37%	-1.18%
2003	29.14%	53.21%	23.65%	8.32%	13.99%	52.18%	12.87%	13.59%	28.84%
2004	-6.40%	9.76%	2.75%	-69.56%	24.57%	-46.61%	-52.11%	13.25%	-8.34%
2005	14.89%	25.86%	13.24%	56.38%	34.82%	20.55%	38.23%	18.44%	19.08%
2006	78.11%	39.75%	43.63%	250.10%	29.35%	261.53%	205.21%	58.67%	78.13%
2007	31.01%	63.77%	15.39%	82.46%	16.93%	32.69%	27.90%	9.71%	27.71%
2008	6.00%	-4.04%	12.24%	-0.77%	10.23%	-1.22%	33.31%	23.99%	8.14%
2009	-9.03%	19.10%	-17.32%	7.42%	16.78%	-29.63%	-1.08%	-2.95%	-9.02%
2010	38.55%	40.57%	25.17%	36.31%	28.96%	51.65%	54.33%	44.09%	39.04%
2011	32.48%	25.55%	42.41%	104.68%	37.52%	6.96%	27.76%	17.82%	28.34%
2012	-0.26%	5.89%	8.02%	-9.39%	-23.06%	-21.48%	16.88%	5.67%	0.84%
2013	-11.98%	-6.49%	-7.60%	-38.64%	4.65%	-39.78%	-13.71%	-0.64%	-11.90%
2014	-4.57%	-2.80%	-2.15%	8.77%	-6.02%	-29.57%	11.47%	-8.92%	-4.79%
2015	-47.21%	-47.86%	-51.93%	-85.86%	-20.60%	-41.34%	-60.87%	-32.06%	-47.49%
2016	-9.26%	-34.24%	-6.06%	39.82%	-0.31%	7.61%	33.22%	-5.21%	-8.18%
2017	28.43%	45.48%	30.61%	16.63%	15.52%	32.00%	47.38%	7.81%	27.56%

Kaynak:DB'nin WITS isimli resmi internet sitesinden alınan veriler ile oluşturulmuştur.
<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/StartYear/1990/EndYear/2017/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPR-TRD-VL>

Küreselleşmenin hem bir sebebi hem de bir sonucu halinde olan ihracat hareketleri, bu sürecin açıklanabilmesi adına büyük bir öneme sahiptir. Yukarıda dünya geneli ve

bölge bazlı ihracat hareketleri incelendiğinde istisnasız tüm bölgelerde ve dünyada küreselleşmenin hızlandığı birinci dönemden küreselleşmenin yavaşladığı ikinci döneme geçildiğinde çarpıcı düşüşler yaşandığı görülmektedir. Bunun sebebi, ABD emlak piyasasında 2008 yılında ortaya çıkan Mortgage krizinin Amerikan ekonomisinin dünya ekonomisine yön veren bir büyüklükte olması sebebiyle tüm dünyaya olumsuz yönde tesir etmesidir.

4.4. 1990-2017 Yılları Arasında Kişi Başına Düşen GSYİH ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar

4.4.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Küreselleşmenin en temel göstergesi sınırların ortadan kalkmasıyla ticaret hareketlerinin hızlı bir şekilde artmasıdır. Bir önceki başlıkta dünya geneli ve bölge bazlı ihracat verileri incelenmiş ve incelenen veriler ışığında ihracatın hem küreselleşmenin bir sonucu olduğu hem de küreselleşmenin hızlanmasının veya yavaşlamasının bir sebebi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Küreselleşmenin hızının hangi yönde olduğunu açıklayan bir diğer kavram ise Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) olarak karşımıza çıkmaktadır.

1980'lerin başından beri dünyada uygulanan neoliberal politikaların yaygınlaşması, piyasa ekonomisinin önem kazanması ve uluslararası üretimin giderek artış göstermesi yabancı sermaye türü olarak doğrudan yabancı yatırımların artmasına sebep olmuştur. Dünya genelinde yaşanmaya başlayan bu küreselleşme süreci, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu sermayeyi, teknolojik inovasyonu ve istihdamı doğrudan yabancı yatırımlar kanalıyla karşılayabilmeleri noktasında etkin olmuştur. Sosyal hayatta ve ekonomik alanda yaşanan gelişmeler de doğrudan yabancı yatırımların olumlu yönde etkilenecek yaygınlaşmasına sebebiyet vermiştir.

Uluslararası alanda faaliyet gösteren firmaların yaptıkları üretimin belirli aşamalarını avantajlı buldukları ülkelerde yapmayı tercih etmeleri ve buna karşılık gelişmekte olan ülkelerin de ekonomik büyümelerini arttırabilmek amacıyla dışa açık sanayileşmeyi benimsemek suretiyle doğrudan yabancı yatırımların ülkeye girişlerini destekleyecek politikaları uygulamaya çalışmaları da doğrudan yabancı yatırımların artışının sebebi olarak gösterilebilir.

Literatürde doğrudan yabancı yatırımların özellikle gelişmekte olan ülkelerde kaynak kullanımında etkinliği, altyapı yatırımlarında iyileşmeyi ve teknolojik ilerlemeyi arttırarak ekonomik büyümenin beslenmesine yol açtığı görüşü kabul edilmektedir. Neoklasik görüşe göre ise doğrudan yabancı yatırımlar, toplam yatırımların miktarını ve etkinliğini arttırmak yoluyla ekonomik büyümenin olumlu yönde etkilenmesine sebep olmaktadır (Ekinci, 2011, s. 72).

Tablo 28’de, küreselleşmenin ihracat hareketlerinden sonraki en etkin göstergesi olan doğrudan yabancı yatırım girişlerinin ve çıkışlarının 1990-2007 yılları arasındaki ve 2008-2017 yılları arasındaki yıllık büyüme oranları bölge bazlı ve dünya toplamı şeklinde gösterilmiştir.

Tablo 28: 1990-2017 Arası Kişi Başına Düşen GSYİH, DYY Giriş ve DYY Çıkış Büyüme Oranları

	1990 - 2017 ARASI BAZI	GÖSTERGELERDE YILLIK BÜYÜME ORANLARI							
GÖSTERGE	DÖNEM	EAS	ECS	LCN	MEA	NAC	SAS	SSF	WLD
KİŞİ BAŞI GELİR ORTALAMA YILLIK BÜYÜME ORANI	1990-2007	4,95%	5,34%	6,25%	6,28%	4,21%	6,30%	4,56%	4,34%
KİŞİ BAŞI GELİR ORTALAMA YILLIK BÜYÜME ORANI	2008-2017	6,44%	0,06%	3,60%	2,98%	2,06%	7,03%	2,32%	2,31%
FDİ GİRİŞ ORTALAMA YILLIK BÜYÜME ORANI	1990-2007	18,94%	26,18%	26,45%	42,91%	24,69%	34,18%	28,46%	21,59%
FDİ GİRİŞ ORTALAMA YILLIK BÜYÜME ORANI	2008-2017	4,79%	-10,48%	1,34%	-10,39%	2,70%	-2,12%	-7,51%	-5,26%
FDİ ÇIKIŞ ORTALAMA YILLIK BÜYÜME ORANI	1990-2007	15,05%	23,66%	-27,36%	418,24%	32,65%	130,50%	-362,73%	19,42%
FDİ ÇIKIŞ ORTALAMA YILLIK BÜYÜME ORANI	2008-2017	5,57%	-6,06%	4,17%	11,42%	-10,04%	16,42%	16,64%	-6,64%

Kaynak: DB resmi internet sitesindeki verilerden derlenerek elde edilmiştir.
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

4.4.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

Tablo 28’de görüldüğü üzere dünyada birinci dönemde küreselleşmenin hızlanmasından kaynaklı olarak DYY girişlerindeki büyüme oranı %21.59 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bölge bazlı inceleme yapıldığında ise bu büyümeden en fazla payı %42.91 ile Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi alırken en az payı ise %18.94 ile Doğu Asya&Pasifik Bölgesi’nin aldığı görülmektedir.

Sahra Altı Bölgesi’nin birinci dönemdeki DYY giriş büyüme oranına bakıldığında %28.46 ile üçüncü sırada olduğu görülmektedir. Sahra Altı Afrika bölgesinde bulunan doğal kaynakların işlenmesi ve ihraç edilmesi yabancı firmalarca gerçekleştirilmektedir. Özellikle bu bölgedeki yerli sermayenin yetersizliği dikkate

alındığında bölgenin doğrudan yabancı yatırım girişlerine duyduğu ihtiyaç daha iyi anlaşılabilir.

Küreselleşmenin yavaşladığı ikinci döneme gelindiğinde ise dünya genelinde yapılan doğrudan yabancı yatırım girişlerindeki büyüme oranının %21.59'dan %-5.26 seviyesine çarpıcı bir şekilde gerilediği görülmektedir. Küreselleşmenin yavaşlamasıyla birlikte doğrudan yabancı yatırım girişlerinde yaşanan küçülmelerin en çok yoğunlaştığı bölge yaklaşık %52 oranında bir küçülmeye Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi olmuştur. birinci dönemde hızlanan küreselleşme ile %42.91'lik büyüme yaşanan dyy girişlerinde ikinci dönem sonrasında %-10.39 seviyesinde bir düşüş olmuştur. Bu gerilemeyi ise yaşanan 2008 krizinden en çok etkilenen ve bu kriz sebebiyle borç krizi yaşamaya başlayan Avrupa Birliği ülkelerinin bulunduğu Avrupa&Orta Asya Bölgesi takip etmektedir. Birinci dönemde %26.18 olan dyy giriş büyüme oranı ikinci dönemde AB üyesi ülkelerin dış talebi düşürmeleri sonucu negatif bir değer olarak küçülmüş, %-10.48'e ulaşmıştır.

4.4.1.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Çıkışları

Doğrudan yabancı yatırım çıkışlarındaki büyüme oranları incelendiğinde ise birinci dönemde bu oranın dünyada toplam olarak %19.42 seviyesinde olduğu görülmektedir. Hızlanan küreselleşmeyle birlikte daha ucuz kaynak tahsis edebilmek ve maliyet minimizasyonu sağlayabilmek adına firmalar ulusal sınırların hızlı bir biçimde ortadan kalkmaya başlamasından faydalanarak, hammaddenin ve iş gücünün nispeten daha ucuz olduğu bölgelere yatırımlarını kaydırmaya başlamışlardır. Özellikle Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi'nde DYY çıkışlarının büyüme oranının bu dönemde %418.24'e ulaşmış olması, DYY'nin küreselleşmeyi belirleyen ve aynı zamanda da küreselleşme sonucu ortaya çıkan bir durum olduğunun kanıtı niteliğindedir. Orta Doğu&Kuzey Afrika Bölgesi'ni %130.5'lik oranla Güney Asya takip etmektedir.

Negatif değerler alan Sahra Altı Afrika ve Latin Amerika&Karayipler Bölgesi ucuz hammadde ve işgücü gibi maliyet minimizasyonuna ve etkin üretime sebebiyet verecek koşullara sahip olmalarından dolayı DYY çıkışı bir yana sürekli olarak DYY girişi almaktadır. Aynı zamanda da bu bölgelerde, dünyanın diğer bölgelerinde üretim ve yatırım yapabilmek adına bölgeden çıkacak yatırımcıların azlığı Sahra Altı'nda

DYY çıkışı büyüme oranının %-362.73 ve Latin Amerika&Karayipler'de %-27.36 olmasının en önemli nedenlerindendir.

Yaşanan kriz sonrası AB ülkelerinin yaşadığı borç krizi sebebiyle yatırımlarını Latin Amerika&Karayipler ve Sahra Altı Afrika Bölgeleri'nden çekmeleri sonucu bu bölgelerdeki DYY çıkış oranları artış göstermiştir; Latin Amerika&Karayipler Bölgesi'nde birinci dönemde negatif değer alırken ikinci döneme gelindiğinde mali kriz sebebiyle %4.17'ye artmış, Sahra Altı Afrika Bölgesi'nde ise %16.64 seviyesine çıkmıştır.

4.4.2. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Küreselleşme kavramının yoksullukla bağlantısının kurulabilmesi için öncelikli olarak küreselleşmenin hızlandığı ve yavaşladığı dönemlerde kişi başına düşen GSYİH büyüme oranlarında ne tip değişikliklerin yaşandığının incelenmesi gerekmektedir. Her ne kadar bu kıyaslama yalnızca gelir yoksulluğu bazlı bir karşılaştırmaya imkan veriyor olsa da bölgelerde küreselleşmenin tesiriyle yoksulluğun mutlak olarak hangi yöne evrildiğinin görülebilmesi adına önemli bir incelemedir.

Tablo 28'de 1990-2017 yılları arasında dünyada ve bölgelerde kişi başına düşen GSYİH büyüme oranları verileri yüzdesel olarak gösterilmektedir.

Uygulanan neoliberal politikalar vesilesiyle hızlanan küreselleşme birinci dönemde dünyada kişi başına düşen GSYİH'de %4.34'lük bir artışı beraberinde getirmiştir. Bölge bazlı bakıldığında ise en büyük sıçramanın %6.30'luk bir büyüme ile Güney Asya Bölgesi'nde olduğu görülmektedir. Bölgeler arasında küreselleşme sürecinin hız kazanması sonucu GSYİH büyüme oranlarında en az değişiklik olan bölge ise %4.21 ile Kuzey Amerika'dır.

2008 krizi sonrası yavaşlayan küreselleşme sonucu ihracatçı ülkelerin bulunduğu Doğu Asya&Pasifik Bölgesi ve Güney Asya Bölgesi hariç diğer bölgelerin hepsinin kişi başına düşen GSYİH büyüme oranlarında düşüşler yaşanmıştır. Bu iki bölge ise küreselleşmenin yavaşladığı dönemde dahi ihracatçı kimliklerinin gücü sayesinde kişi başına düşen GSYİH oranlarında sırasıyla %6.44 ve %7.03 seviyesinde bir büyüme yaşamıştır.

Sonuç olarak tüm veriler analiz edildiğinde küreselleşme kavramının doğrudan dış yatırımlar ve ihracatın hem sebebi hem de sonucu olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Küreselleşmenin hızlandığı dönemde ihracat ve doğrudan yabancı yatırım girişleri oranlarında büyüme yaşanırken aynı zamanda kişi başına düşen GSYİH büyüme oranlarında da artışlar yaşandığı görülmektedir. Buradan küreselleşmenin gelir yoksulluğunu mutlak olarak azaltan bir süreç olduğunu sonucuna ulaşılmaktadır.

Küreselleşmenin yavaşladığı dönem verileri incelendiğinde, ihracat ve doğrudan yabancı yatırım girişleri verilerinde büyük düşüşlerin yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Bu dönemdeki kişi başına düşen GSYİH büyüme oranları incelendiğinde ise dünya genelinde çarpıcı düşüşler olmasına rağmen Doğu Asya&Pasifik ve Güney Asya Bölgelerinin gelirlerinde yaşanan artışlar dikkati çekmektedir. Buradan, küreselleşmenin yavaşlamasının dünya genelinde Asya bölgeleri hariç olmak üzere diğer bölgelerde yoksulluğu arttırıcı bir etkide bulunduğu ve negatif etkilerinin derinden hissedildiğini fakat Asya Bölgelerinin ise ihracatçı özellikleri sayesinde sürecin bu negatif etkilerinden sıyrılmayı başararak gelir yoksulluğunu azaltabildiklerini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Küreselleşmenin ticaretin yaygınlaşması, haberleşme ve eğitim alanında yaşanan gelişmeler ve ulaşım ağının yayılıp tüm dünyayı sarması vesilesiyle her yeri birbirine yakınlaştırdığı ve her yeri birbirine benzettiği iddia edilir. Küreselleşme ile birlikte son yıllarda hız kazanan kapitalizm, diğer küresel ölçekteki hareketlere nazaran daha etkili olmuş ve çok sayıda bireyin yaşam standartlarını arttırarak çok hızlı bir biçimde orta sınıfa geçişlere olanak vermiştir. Çoğu ülkede yoksulluk oranlarında artışlar gözlenmesine rağmen mutlak yoksulluk oranlarının çoğunda azalma eğilimleri izlenmektedir. Fakat refah verileri bölge bazlı incelendiğinde ülkelerin kalkınma, sağlık, eğitim, ekonomi vb. konularda aynı ölçüde gelişme göstermedikleri ortaya çıkmaktadır. Öyle ki küreselleşme sonucunda Sahra Altı Afrika'da yoksulluk büyük bir azalma göstermezken, Avrupa küreselleşme ile refah seviyesini oldukça arttırmış; eğitim, sağlık, kalkınma gibi konularda önemli gelişmeler kat etmiştir. Bu anlamda küreselleşmenin iddia edilen aksine her bölgeyi eşit bir biçimde etkilemediği ve her yeri birbirine benzetemediği söylenebilir. Buna rağmen küreselleşme bölgeler arasında teknoloji ve bilgi transferi sağlaması nedeni ile gelişmemiş ülkeler için bir fırsat niteliği taşımaktadır.

Küreselleşen çağda ekonomik büyümenin yolu bilgiden geçmektedir. Dünyanın en iyi beyinlerine veya en iyi teknolojilerine kendisini kapatmış bir ülke çok hızlı bir şekilde arka sıralara düşmeye başlayacaktır. Küreselleşme çağında ayakta kalmayı başararak kendisine en ön sıralardan yer bulanlar ise, en açık görüşlü, en büyük farklılıklara ve çeşitliliklere sahip olan ülkeler olacaktır. Nitekim bölge bazlı incelemelere detaylı bir biçimde bakıldığında Kuzey Amerika Bölgesi ülkeleri ile Avrupa-Orta Asya Bölgesindeki ülkelerinin küreselleşme evresine daha fazla entegre oldukları göze çarpmaktayken Sahra Altı Afrika gibi teknolojik imkanlara erişimi çok kısıtlı olan bölgelerdeki ülkelerin küreselleşmeye entegrasyon konusunda çok büyük sıkıntılar çektikleri ve bu sebeple de refahlarında kayda değer iyileşmelerin görülemediği dikkati çekmektedir. Bu anlamda gelişmemiş bölgelerin de küreselleşmenin nimetlerinden faydalanabilmeleri için ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlarla beslenmesi gerekmektedir.

Sanayileşmenin ilk evrelerinde yaşanan sanayileşmenin bölgelere göre farklı oranda gelişme göstermiş olması; gelişmiş ülkelerin imal edilmiş malları ihraç ettiği ve karşılığında az gelişmiş ülkelere temel gıda ürünleri ile tropik hammaddeler ithal ettiği bir ticaret sistemi ortaya çıkartmıştır. Günümüz ticaret sistemine bakıldığında ise ticaret hacminin yaklaşık olarak 2/3'sinin benzer faktör donanımlarına sahip olan gelişmiş ülkeler arasında yapıldığı ve mal bazında da incelendiğinde dünyada yapılan mal ticaretinin yaklaşık olarak 3/4'lük bir kısmının imalat sanayi bazında karşılıklı ticaretten oluştuğu göze çarpmaktadır. Bu bilgiler ışığında günümüz dünya ticaretinin gelişmiş benzer ülkeler arasında ve benzer mallar arasında yapıldığını, az gelişmiş ülkelerin ise bu ticarete söz sahibi olamadığını ve yeterli ve eşit düzeyde pay alamadığını söylemek mümkündür.

Özellikle son dönemlerde gösterilen ilgiye rağmen dünya nüfusunun yarısından çoğunu oluşturan az gelişmiş ülkelerin bulunduğu Sahra Altı Afrika ve Güney Asya gibi bölgelerde büyük bir kalkınma sorunu yaşandığı ve sanayileşmiş ülkelerin bulunduğu Kuzey Amerika ve Avrupa gibi bölgelere nazaran refah noktasında oldukça geri kaldığı gözlenmektedir. Az gelişmiş ülkelerin bulunduğu bölgelerde milyonlarca insan yeterli beslenme, barınma, eğitim ve temel sağlık hizmetleri gibi temel imkanlardan yoksun, işsizlik ve fakirlik gibi sorunlarla karşı karşıya bir vaziyette yaşamlarını sürdürmektedirler. Bunun bir sebebi de küreselleşme sürecinde emek yerine sermayenin ikame ediliyor olmasıdır. Küreselleşme sürecinde sınırsız sermaye hareketliliği söz konusuysa emeğin uluslararası hareketliliği söz konusu değildir. Bu da elinde yalnızca emek ve doğal kaynak bulunan az gelişmiş ülkelerin bulunduğu bölgeler ile sanayileşmesini tamamlamış gelişmiş ülkelerin bulunduğu bölgeler arasında ciddi farklılıklara ve adaletsizliklere yol açmaktadır. Sanayi üretimi, sermaye stoku, teknolojik olanaklar, dış ticaret kapasitesi vb. faktörler bir araya geldiğinde az gelişmiş ülkelerin bulunduğu bölgeler sanayileşmiş ülkeler karşısında küresel ekonomide gücü ve hareket alanını elinde bulunduramamaktadır. Gelişmiş sanayi ülkeleri ihracat ve ithalatlarının çok büyük kısmını birbirlerine yönlendirirken sanayileşmiş olan bu ülkelerle rekabet gücünü elinde bulunduramayan az gelişmiş ülkeler bu sürecin dışarısında kalmaktadır.

Gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında teknolojik açıdan geri kalmış durumda olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bulunduğu bölgelerde küreselleşme süreci güvensizlik sorununun daha da artış göstermesine ve bu tip ekonomilerin riskler karşısında daha kırılgan olmasına sebebiyet vermektedir. Bu anlamda rekabet edebilme gücü zayıf olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke bölgelerinde küreselleşmenin yarattığı kayıplar kazandırdıklarının çok önündedir.

Küreselleşme adeta bir yürüyen merdiven misali bir yandan tüm ülkelerin mutlak olarak iyileşip yoksulluklarının azalmasına sebep olurken bir yandan da ülkeler arasındaki farklılıkların günden güne artmasına, yürüyen merdivendeki basamaklar arasındaki mesafelerin sürekli olarak birbirinden uzaklaşmasına yol açmaktadır.

Küreselleşmenin hızlandığı 1990-2007 yılları arasındaki dönem verileri incelendiğinde dünyada özellikle gelişmekte olan ülkelerin bulunduğu bölgelerin refah göstergelerinde mutlak artışlar yaşandığı ve fakirlik mutlak olarak azaldığı görülmektedir. Küreselleşmeye gelişmemiş ülkeler açısından bakıldığında ise küreselleşmenin imalat sanayi sektörü ve yüksek teknoloji hizmetlerin ve malların ticaretinin sınırsız hareketi anlamına geldiği dikkate alındığında tarım mamullerinin ve düşük teknoloji sanayi mamullerinin ticaretinde hareket serbestisi tanıyamamasından dolayı bu süreçten fayda sağlama konusunda Sahra Altı Afrika bölgesi başta olmak üzere diğer bölgelere kıyasla geri kaldıkları net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin ürettikleri tarım mamullerinin, mallarının ve bunlara dayalı olarak gelişen küçük sanayi ürünlerinin ihracatını yapabilmelerinin önüne engeller konulmuş ve bu sebeple de bu ülkelerin bulunduğu bölgeler küreselleşme oyununun diğer bölgelere kıyasla dışında kalmıştır.

Sonuç olarak ortaya çıkan toplumsal eşitsizlik, adaletsizlik ve güvensizlik ile mücadele edebilmek ve sosyal açıdan sorumlu bir küreselleşme süreci oluşturabilmek adına atılması gereken adımların ve uygulanması gereken politikaların hayata geçirilmesiyle küreselleşmenin sebep olduğu olumsuzlukların en aza indirgenmesi mümkün olacaktır (Bozkurt, 2000, s. 199). Bu açıdan yalnızca sermayenin serbest dolaşımı veya nitelikli iş gücünün serbest dolaşımına odaklanan bir küreselleşme süreci yönetmek yerine bu serbestlik hareketlerinden herkesin faydalanmasını sağlayacak biçimde bu sürecin gelişimi yönünde çalışmalar yapılması, politika koordinasyonlarının yapılabilmesi

amacıyla gelişmekte olan ÷lkelerde ÷st d÷zey mekanizmaların oluşturulması, insani gelişme önceliklerinin ve fakir ÷lkelerin koşullarının tekrar gözden geçirilerek yeni düzenlemelerin uygulanması yönünde adımların atılması, yoksul ÷lkelerin ihtiyaçlarının dikkate alınacağı bir şekilde bu ÷lkelerin de gelişen teknolojiden maksimum derecede faydalanabilmesi için bu teknolojilerin yoksul ÷lkelere de erişiminin sağlanması yönünde araştırmalar yapılması ve her ÷lkenin ihtiyaçlarının farklı olduğunu idrak edip ÷lkelerin değişen koşullarına ve ihtiyaçlarına yönelik özgün politikaların belirlenmesi yönünde çalışmalar yapılması küreselleşme sürecinin daha adil ve etkin bir şekilde yürüt÷lebilmesi, olumsuzlukların ortadan kaldırılabilmesi açısından uygulanabilecek politikalar arasında sayılabilir.

KAYNAKÇA

- Akman, V.: “Gelecek Yüzyılın Gündemi: Yeni Oyunun Yeni Kuralları ve Globalleşen Sermayenin 21.Yüzyıl Planı. İstanbul: Rota Yayınları, 1999.”
- Aktan, C.: “Hastalığın Adı: Gelir Yoksulluğu.”, (Çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/ekonomi/ekonomik-hastaliklar/hastaliklar/gelir-yoksulluk.htm>, 10 Mart 2019.
- Aktan, C.: “Hastalığın Adı: İnsani Yoksulluk.”, (Çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/ekonomi/ekonomik-hastaliklar/hastaliklar/insani-yoksulluk.htm>, 10 Mart 2019.
- Aktan,C., ve Vural, İ.Y.: “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, **Hak-İş Konfederasyonu Yayınları**, 2002, s.1-32.
- Amin, S.: “Kaos İmparatorluğu: Yeni Kapitalist Küreselleşme. Kaynak Yayınları, 1993.”
- Arpacıoğlu,Ö. ve Yıldırım, M.: “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2., 2011, s.60-76.
- Bayar, F.: “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, s.25-34, (Çevrimiçi) http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/kuresellesme_kavrami_ve_kuresellesme_surecinde_turkiye.pdf, 03 Nisan 2019.
- Birleşmiş Milletler: “Binyıl Kalkınma Hedefleri Nedir?” (Çevrimiçi) <http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf>, 11 Mart 2019.
- Birleşmiş Milletler: “BM 86.Genel Kurul Toplantısı.” (Çevrimiçi) <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r183.htm>, 05 Mart 2019.

- Birleşmiş Milletler: “BM 93.Genel Kurul Toplantısı.” (Çevrimiçi) <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r196.htm>, 05 Mart 2019.
- Birleşmiş Milletler: “BM Genel Kurul Toplantısı.” (Çevrimiçi) <http://www.un.org/documents/ga/res/50/ares50-107.htm>, 05 Mart 2019.
- Bozkurt,V.: “**Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları**. Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, 2000, s.187-202., (Çevrimiçi) <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.469.5402&rep=rep1&type=pdf#page=196>, 30 Nisan 2019.”
- Bozkurt,V.: “Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar.” (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/331413686_KÜRESELLESME_Kavram_Gelisim_ve_Yaklasimlar, 30 Nisan 2019.
- Bradshaw,J.: “Methodologies to Measure Poverty: More Than One Is Best.” (Çevrimiçi) http://www.bris.ac.uk/poverty/pse/conf_pap/mex01_jrb.pdf, 05 Mart 2019.
- Çeken,H., Ökten,Ş. ve Ateşoğlu,L.: “Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk.”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, s.79-95.
- Danaher,K.: “**IMF ve Dünya Bankası’na Karşı 10 Neden**. Metis Yayınları ,2005.”
- Demiröz, D.M.: “**Küreselleşme Şartlarında Dış Ticaretin Genel Teorisi**. İstanbul, 2016.”
- Dikici, M.: “**İnsanlığa Dayatılan Küreselleşme**. Ankara, 2004.”
- Dixon, J. ve Macarov, D.: “**Poverty: A Persistent Global Reality**. London, 1998.”
- Drewnowski, J.: “Poverty: Its Meaning and Measurement.”, (Çevrimiçi) <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-7660.1977.tb00736.x>, 26 Şubat 2019.

- Dumanlı Kürkçü, D.: “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar.”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, Cilt 3, Sayı 2, (Çevrimiçi) http://tojdac.org/tojdac/VOLUME3-ISSUE2_files/tojdac_v03i201.pdf, 01 Mayıs 2019.
- Ekinci, A.: “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010).”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, s.71-96.
- Elçin, B.: “Küreselleşmenin Tarihçesi.” (Çevrimiçi) <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf>, 17 Nisan 2019.
- Elhakan, K.: “Düşük Gelirli Ülkelerde Yoksulluk Yanlısı Gelişmeler.”, **Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü**, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2015.
- Friedman, T.: “**Küreselleşmenin Geleceği**. Boyner Holding Yayınları, 2000.”
- Gezgin, S.: “Küreselleşmenin Medya ve Toplum Üzerindeki Etkileri.”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 21, s.9-12, 2005.
- Giddens, A.: “**Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?** Alfa Yayınları, 2000.”
- Gözen, R.: “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler: Küreselleşme Perspektifi.”, **Liberal Düşünce Dergisi**, s.74-91, 1997.
- Gürer, A.: “Dünyada ve Türkiye’de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci.”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Güvenç, N.: “**Küreselleşme ve Türkiye**. İstanbul, BDS Yayınları, 1998.”
- Hablemitoğlu, Ş.: “**Küreselleşme: Düşlerden Gerçeklere**. Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005.”

- Haughton, J. ve Khandker, S.R.: **“Handbook on Poverty and Inequality.** The World Bank, ABD, 2009.”
- Held,D. ve McGrew, A.: **“Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması.** Phoenix Yayınları, Ankara, 2008.”
- İçli, G.: **“Küreselleşme ve Kültür.”** , **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 25, Sayı 2, s.163-172 (Çevrimiçi) <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/47.pdf> , 18 Nisan 2019.
- İlhan, A.: **“Hangi Küreselleşme? Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.”**
- IMF.: **“Uluslararası Para Fonu Özet Bilgi.”** (Çevrimiçi) <https://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/glancet.pdf> , 01 Mayıs 2019.
- Karaca, G.: **“Küreselleşme ve Büyük Ortadoğu Projesi.”**, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Karaca, N.: **“GATT’tan Dünya Ticaret Örgütü’ne.”** , **Maliye Dergisi**, Cilt 144, s.84-99 (Çevrimiçi) <http://www.vergistan.com/MALIKITAP/MALIYEDERGISI144.pdf> , 01 Mayıs 2019.
- Kaya, Z.: **“Türkiye’de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması.”**, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Kızılcıkelik, S.: **“Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası.** Anı Yayıncılık, Ankara, 2018.”
- Memiş, H.: **“Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi.”**, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, s.144-161 (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/39505> , 01 Mayıs 2019.
- Mingione, E.: **“The New Urban Poverty and the Underclass: Introduction.”**, **International Journal of Urban and Regional Research**, s.324-326, 1993.

- Mingione, E.: “Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts, Analysis and Debates.”, **Urban Poverty and Underclass:A Reader**, 1996.
- Özdek, O.: “**Kültür ve Küreselleşme**. Açılım Kitap, 2009.”
- Rugman, A.: “**Globalleşmenin Sonu: Radikal Bir Globalleşme Analizi**. Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., İstanbul, 2004.”
- Scholte, J.A.: “**Globalization: A Critical Introduction**. Red Globe Press, New York, 2005.”
- Seyidoğlu, H.: “**Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**. Gizem Can Yayınları, İstanbul, 2003.”
- Stiglitz, J.E.: “**Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**. Plan B Yayınları, 2000.”
- Sumner, A.: “Economic Well-being and Non-economic Well-being.” (Çevrimiçi)
<https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/rp2004-030.pdf> , 25 Şubat 2019.
- Şahin, M.: “Küreselleşme Kaynaklı Yoksulluk ve Yolsuzluk.”, s.124-134 (Çevrimiçi)
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/425812> , 16 Ocak 2019.
- Şenses, F.: “**Küreselleşmenin Öteki Yüzü:Yoksulluk**. İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2001.”
- Şenses, F.: “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?” (Çevrimiçi)
<https://core.ac.uk/download/pdf/7086758.pdf> , 26 Nisan 2019.
- Tartanoğlu, A.: “Küreselleşmenin Dili.”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt 15, Sayı 229, s.1-6 (Çevrimiçi)
file:///C:/Users/ilkka_ngtmjm3/Downloads/5000006791-5000010215-1-PB.pdf , 16 Ocak 2019.
- Taylor, A.M.: “Globalization, Trade, and Development: Some Lessons From History.” (Çevrimiçi)
<https://www.nber.org/papers/w9326.pdf> , 17 Nisan 2019.

- The United Nations: “Sustainable Development Goals.” (Çevrimiçi) <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg1> , 03 Mayıs 2019.
- The United Nations: “Sustainable Development Goal 10.” (Çevrimiçi) <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg10> , 03 Mayıs 2019.
- The World Bank: “South Asia. Where We Work.” (Çevrimiçi) <https://www.worldbank.org/en/region/sar/overview> , 12 Haziran 2019.
- The World Bank: “Where We Work.” (Çevrimiçi) <https://www.worldbank.org/en/region/lac/overview> , 12 Haziran 2019.
- The World Bank: “History: Who We Are?” (Çevrimiçi) <https://www.worldbank.org/en/about/history> , 02 Mayıs 2019.
- The World Bank: “The World Bank Data: How does the World Bank classify countries?” (Çevrimiçi) <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378834-how-does-the-world-bank-classify-countries> , 12 Haziran 2019.
- The World Bank: “Poverty and Inequality.” (Çevrimiçi) <http://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/themes/poverty-and-inequality.html> , 03 Mayıs 2019.
- The World Bank: “World Development Report 1978” (Çevrimiçi) <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5961/WDR%201978%20-%20English.pdf?sequence=1&isAllowed=y> , 01 Mayıs 2019.
- The World Bank: “World Development Report 1990” (Çevrimiçi) <http://documents.worldbank.org/curated/en/424631468163162670/pdf/PUB85070REPLACEMENT0WDR01990.pdf> , 01 Mayıs 2019.
- The World Bank: “World Development Report 2000/2001” (Çevrimiçi) file:///C:/Users/ilkka_ngtmjm3/Downloads/World%20development%20report%202000-2001.pdf , 01 Mayıs 2019.

- Tireli, M.: “Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz.”, **T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü**, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Tosuner, Ö.: “Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele.”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2007.
- Toussaint, E.: “**Your Money or Your Life**. Pluto Press, London, 1999.”
- UN.: (Çevrimiçi)
<http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf>, 11 Mart 2019.
- UNCTAD: “The Least Developed Countries Report.” (Çevrimiçi)
https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldcr2018_en.pdf , 01 Mayıs 2019.
- UNDP: “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.” (Çevrimiçi)
<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> , 11 Mart 2019.
- Uzun, A.M.: “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası.”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, s.155-173 (Çevrimiçi)
<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/194.pdf> , 02 Mayıs 2019.
- WB.: “World Bank Indicators”, (Çevrimiçi)
<http://wdi.worldbank.org/tables>, 01 Mayıs 2019.
- Yeldan, E.: “**Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**. İletişim Yayınları, İstanbul.”
- Yüce, M. ve Özbek,M.F.: “Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Yoksulluk Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme.”, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, Sayı 10 (Çevrimiçi)
<https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/9383/makaleler/10/arastirmax-orta-asya-turk-cumhuriyetlerinde-sosyo-ekonomik-boyutlariyla-yoksulluk-olgusu-uzerine-bir-degerlendirme.pdf> , 07 Mayıs 2019.

